

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS**  
**SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALES FAKULTETAS**  
**SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA**

**Dovilė PRAVILIONIENĖ**

Socialinės pedagogikos (šaka – socialinio darbo organizavimas)  
magistrantūros studijų programa

**ASMENŲ UŽAUGUSIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE**  
**PASIRENGIMO SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI UGDYMO**  
**GALIMYBĖS**

Magistro darbas

**Magistro darbo vadovė –doc. dr. Daiva Alifanovienė**

Šiauliai, 2012

*„Tvirtinu, jog darbe pateikta medžiaga nėra plagijuota ir paruošta naudojant literatūros sąrašą pateiktus informacinius šaltinius bei savo tyrimų duomenis“*

Darbo autorės \_\_\_\_\_ Dovilė Prvilionienė  
(vardas, pavardė, parašas)

## **Darbo tikslai ir uždaviniai**

**Tikslas** – išanalizuoti asmenų, užaugusių globos namuose, pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo galimybes ir ypatumus.

### **Uždaviniai:**

1. Pateikti vaiko raidos ypatumu globos institucijoje.
2. Atlikti globos namų auklėtinių pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir integracijos į visuomenę tyrimą.
3. Atskleisti vaikų globos namų ugdytinių savarankiško ugdymo galimybes.

Darbo vadovo \_\_\_\_\_  
(vardas, pavardė, parašas)

## SANTRAUKA

Darbe analizuojami asmenų, augusių globos namuose, adaptacijos visuomenėje sunkumai taip pat socializacijos visuomenėje tyrimas. Mokslinė problema: asmenų užaugusių globos namuose socializacija visuomenėje ir integracija į darbo rinką.

Darbo tikslas – išanalizuoti asmenų, užaugusių globos namuose, pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo galimybes ir ypatumus. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

1. Pateikti vaiko raidos ypatumu globos institucijoje.
2. Atlikti globos namų auklėtinių pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir integracijos į visuomenę tyrimą.
3. Atskleisti vaikų globos namų ugdytinių savarankiško ugdymo galimybes.

Tyrimas leido iš arčiau pažvelgti į buvusių globotinių nuostatas, vertybes, gyvenimo sąlygų vertinimą, įsigilinti į tai, kas kėlė didžiausią nerimą, kai reikėjo palikti globos namus, kokių žinių ar gebėjimų trūko pradedant savarankišką gyvenimą, ar turėjo adaptacijos problemų.

**Tyrimo klausimai:** Ar asmenys užaugę globos namuose yra įgiję pakankamai savarankiško gyvenimo įgūdžių? Kas skatino pasirengimo savarankiškam gyvenimui įgūdžių įgijimą globos namuose? Kokie veiksniai suteikia didesnes galimybes integruotis į visuomenę?

### **Tyrimo metodai:**

- dokumentų analizė;
- mokslinės literatūros analizė;
- pusiau struktūruotas interviu.

Tyrimu nustatyta, kad dažniausiai asmenims, išėjimą į savarankišką gyvenimą ir adaptavimąsi visuomenėje apsunkina praktinių įgūdžių stoka. Asmenys, palikę globos namus, siūlo daugiau atsižvelgti į jų nuomonę, priimant sprendimus įvairiais klausimais.

Pagrindinės darbo išvados: Lietuvoje tik nedidelė dalis vaikų į globos įstaigas patenka dėl objektyvių priežasčių, daugiausiai lemia subjektyvios priežastys - kai tėvams atimtos tėvystės teisės. Vaikų globos namų auklėtiniams yra svarbi šeima. Iš atlikto tyrimo galima daryti išvadas, kad mokykloje, adaptuotis nebuvo labai sunku. Apie tolimesnį mokymąsi, vaikų globos namų auklėtiniai negalvoja, jiems kelia nerimą, jų išgyvenimas ir adaptavimasis visuomenėje.

Adaptacijos sunkumų, pradedant savarankiškai gyventi respondentai neįvardijo. Bet žinių įvairias klausimais, jiems trūksta.

## SUMMARY

The paper analyzes those grown in home care, adaptations to problems in society, also socialization in society as well as research. Scientific problem: people grew up in home care socialization in society and integration into the labor market.

The aim –to analyze the people who grew up in foster homes, pre-self educational opportunities and life characteristics.

In order to achieve for the following tasks:

First, to present a child development specificities in institutional care.

Second make preparations for children of care homes for independent living and integration into the public inquiry. Third vTo reveal the children's home kids self- education opportunities.

The study has allowed a closer look at the former kids attitudes, values, living conditions assessment of insight into what were the main concern when they had to leave the care home, or the knowledge from a lack of skills to start independent living, or had Adaptation problems.

**Research questions:** Do people who grow up in care homes have gained enough self-life skills? Who was stimulated to get ready for independent living skills to foster the acquisition of home? What factors give greater opportunities to integrate into society?

### Methods:

- Analysis of documents;
- Analysis of literature;
- Semi- structured interviews:

The study found that in most cases, independent living, adaptation in society complicates the lack of practical skills. Persons who have left home care, offering more to take their views into account in deciding on various issues.

The main findings: In Lithuania, only a small proportion of children in care institutions fall for objective reasons, mainly due to subjective reasons – when the parents deprived of parental rights. For kids is an important family. From the study it can be concluded the school was not very difficult to adapt. The further education. Child care home students do think they are concerned about their survival and adaptation of society.

Adaptation difficulties to live independently.

## TURINYS

<b>ĮVADAS .....</b>	<b>7</b>
<b>1. ASMENŲ , UŽAUGUSIŲ GLOBOS NAMUOSE, SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ TEORINIAI PAGRINDAI .....</b>	<b>10</b>
1.1. Globos ir rūpybos samprata mokslininkų darbuose.....	10
1.1.1. Vaikų globa ir rūpyba Lietuvoje .....	13
1.2. Globos namų auklėtinių pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir integracijos į visuomenę problematika .....	15
1.2.1. Socializacija vaikystėje.....	17
1.2.2. Socializacija ir ugdymo galimybės savarankiškam gyvenimui vaikų globos namuose .....	19
1.2.3. Vaikų, netekusių tėvų globos padėtis visuomenėje.....	22
1.3 Vaikų gyvenančių vaikų globos namuose pasirengimo savarankiškam gyvenimui stiprinimas, ugdymo galimybių didinimas .....	25
1.3.1. Socializacijos institutai ir globos namai .....	26
1.3.2 Globos namų darbuotojų vaidmenys, ugdant vaikus augančius vaikų globos namuose .....	30
<b>2. ASMENŲ, UŽAUGUSIŲ GLOBOS NAMUOSE, SAVARANKIŠKO GYVENIMO UGDYMO GALIMYBIŲ TYRIMAS .....</b>	<b>36</b>
2.1. Tyrimo metodika .....	36
2.2 Tyrimo organizavimas .....	39
2.3. Tyrimo duomenų analizė.....	41
<b>3. ASMENŲ IŠĖJUSIŲ IŠ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ ADAPTACIJOS IR SOCIALIZACIJOS VISUOMENĖJE MODELIS.....</b>	<b>66</b>
3.1. Asmenų išėjusių iš globos namų adaptacija ir socializacija visuomenėje .....	66
3.2. Adaptacijos ir socializacijos visuomenėje programa .....	67
<b>IŠVADOS .....</b>	<b>74</b>
<b>LITERATŪRA.....</b>	<b>74</b>
<b>PRIEDAI.....</b>	<b>79</b>

## IVADAS

Lietuvoje nuolat daugėja vaikų, dėl įvairių priežasčių netekusių tėvų globos ir augančių globos įstaigose. Šiuo atžvilgiu, globos institucijai tenka perimti šeimos vaidmenį ugdant ir ruošiant jį savarankiškam gyvenimui atviroje visuomenėje.

Per pastarąjį laikotarpį visuomenės požiūris į vaikus augančius globos namuose iš esmės pasikeitė. Vis labiau atsižvelgiama į vaiko gerovės, saugumo užtikrinimą, siekiant jo efektyvesnės pozityvios adaptacijos ir socializacijos visuomenėje tam, kad būtų užtikrinta visavertė vaiko asmenybės raiška (Kovalenkoviėnė, Leliūgienė, 2005).

Vaiko globa istoriškai ir tradiciškai visada buvo ir yra jautri ir aktuali visuomenės problema. Be to, šiuolaikinės pasikeitusios visuomenės aktuali problema yra ir krizės ištiktos šeimos, neužtikrinančios savo vaikui saugumo ir gerovės. Įvairios objektyvios ir subjektyvios priežastys lemia tai, jog vaikų, netekusių tėvų globos, skaičius mūsų šalyje yra didelis.

Globos įstaiga vaiko, paauglio asmenybės raidai suteikia specifinių bruožų. M. Lisina, M. Rutter akcentuoja, kad gyvenimas didelėje vaikų bendruomenėje, uždaroje įstaigoje nepakankamai formuoja vaiko individualybės, savigarbos, saugumo jausmus, todėl iš anksto galima numatyti, jog vaikams, augantiems institucijoje, reikės papildomų socialinių integracijos programų (Braslauskienė, 2000).

Jei vaikui nėra suteikiama pakankamai galimybių pasirengti savarankiškam gyvenimui ir integracijai į visuomenę, jis tampa socialiai pažeidžiamas ir kyla rizika patekti į socialinę atskirtį. V. Armanavičiūtė (2005) teigia, kad socializacijos proceso metu individai perima bendruomenės nuostatas, vertybes bei elgesio normas. Todėl vienas pagrindinių globos institucijų uždavinių yra, rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje, mažinti riziką šiems jaunuoliams patekti socialinę atskirtį.

Tapti savarankiškam – ilgas ir sudėtingas procesas. O jaunuoliams, augantiems globos institucijose, ši problema yra itin aktuali, nes jų vaikystės patirtis dažnai būna skaudi, jie auga kitokioje nei šeimos aplinkoje, ne visada turi gyvenimo modelio pavyzdį, stabilią tradicijų ir vertybių sistemą, dėl to jiems sunkiau adaptuotis visuomenėje.

Institucijoje globojamas vaikas susiduria su nemenku iššūkiu – pasirengti savarankiškam gyvenimui. Tai nelengva užduotis, kadangi pats globos modelis nėra orientuotas į asmenybės kaip visuomenės nario ugdymą. Institucijos pareiga - pasirūpinti tėvų priežiūros netekusiu vaiku, užtikrinti jo asmens saugumą, kvalifikuotą pagalbą, gyvenimo kokybę ir savarankiškumo pagrindus. Bendravimo, elgesio įgūdžių ugdymas, vertybių sistemos formavimas, konkrečios veiklos patirties suteikimas leidžia išugdyti sąmoningas, apsisprendusias asmenybes, kurios sugeba tinkamai adaptuotis visuomenėje ir susikurti visavertį gyvenimą. Tad globos įstaigose ugdomo vaiko rengimo

savarankiškam gyvenimui tobulinimas išlieka aktuali ir svarbi valstybės problema (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių programa, 2007).

Tėvų globos netekusių vaikų psichologinius požymius aprašinėjo S. Ignatovičienė (2003). Vaikų socializacijos ir integracijos klausimais rašė G. Kvieskienė (2005), kuri akcentuoja socializaciją įtakojančius veiksnius. Taip pat analizuoti tėvų globos netekusių vaikų ugdymo ypatumai bei charakteristikos (Braslauskienė, 2000; Litvinskienė 1998; Leliūgienė; Rupšienė 2004 ir kt.). A. Vaičiulienė (2004) pažymi, jog jau ankstyvoji vaikystės patirtis, kurioje kaip pagrindiniai veikėjai figūruoja tėvai, vaidina svarbų vaidmenį tolimesniame žmogaus karjeros gyvenime. Našlaitystės ir socialinės našlaitystės problemomis domėjosi tokie mokslininkai kaip M. Barkauskaitė ir V. Grikpedienė (1998), J. Černeckienė (2007), J. Leliūgienė (1997, 2002), A. Kozireva (1996), G. Kvieskienė (2000, 2001, 2003, 2008, 2009), L. Smagina (2000).

Darbe analizuojami asmenų, augusių globos namuose, adaptacijos visuomenėje sunkumai taip pat socializacijos visuomenėje tyrimas. Tyrimas leido iš arčiau pažvelgti į buvusių globotinių nuostatas, vertybes, gyvenimo sąlygų vertinimą, įsigilinti į tai, kas kėlė didžiausią nerimą, kai reikėjo palikti globos namus, kokių žinių ar gebėjimų trūko pradėdant savarankišką gyvenimą, ar turėjo adaptacijos problemų.

**Mokslinė problema:** asmenų užaugusių globos namuose pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymas.

R. Braslauskienės (2000) tyrimo rezultatais atskleidė, kad vaikai, gyvenantys globos įstaigoje, neįgyja pakankamai socialinių gebėjimų, būtinų pilnaverčiam bendravimui su aplinkiniais, sėkmingam adaptavimuisi naujoje aplinkoje. Esamų ir ypač buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių, jaučiančių skirtingumą nuo kitų, socialinės situacijos beviltiškumą, nerimą dėl neaiškių ateities perspektyvų, socialinė adaptacija naujoje aplinkoje yra sunkesnė dėl daugelio socialinių ir psichologinių veiksnių (Braslauskienė, 2000).

**Tyrimo klausimai:** Ar asmenys užaugę globos namuose yra įgiję pakankamai savarankiško gyvenimo įgūdžių? Kas skatino pasirengimo savarankiškam gyvenimui įgūdžių įgijimą globos namuose? Kokie veiksniai suteikia didesnes galimybes integruotis į visuomenę?

**Tyrimo objektas:** asmenų užaugusių globos namuose pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo galimybes.

**Darbo tikslas** – išanalizuoti asmenų, užaugusių globos namuose, pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo galimybes ir ypatumus.

**Darbo uždaviniai:**

1. Pateikti vaiko raidos ypatumu globos institucijoje.
2. Atlikti globos namų auklėtinių pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir integracijos į visuomenę tyrimą.



3. Atskleisti vaikų globos namų ugdytinių savarankiško ugdymo galimybes.

**Hipotezė:** tikėtina jog savarankiškam gyvenimui globos institucijoje paruošti asmenys, geriau integruojasi į visuomenę.

**Tyrimas:** kokybinis aprašomasis. Tai informacijos gavimo būdas, neišreikštas kiekybiniais rodikliais. Kokybinis tyrimas remiasi psichologiniais ir sociologiniais metodais, grindžiami žodiniais duomenimis. Kokybiniai tyrimo metodai suteikia galimybę pastebėti naujus reiškinių ypatumus ar atskleisti naujus, iki šiol nepastebėtus, reiškinius. Kokybiniai duomenys paprastai renkami tiesiogiai stebint reiškinių ir viską išsamiai fiksuojant, atviro tipo klausimais ir pan. Kadangi surinktų duomenų dažniausiai neįmanoma išreikšti skaičiais, tvarkoma kitaip: duomenys analizuojami, grupuojami, sisteminami, struktūruojami, ir daromos išvados.

**Tyrimo metodai:**

- dokumentų analizė atlikta siekiant pateikti globos ir rūpybos sistemą Lietuvoje, išanalizuoti vaikų globą Lietuvoje reglamentuojančią teisinę bazę,
- mokslinės literatūros analizė atlikta, siekiant išanalizuoti vaikų augančių globos namuose ypatumus, globos namų darbuotojų vaidmenis suteikiant savarankiško gyvenimo įgūdžių, pasirengimo savarankiškam gyvenimui įgūdžių ugdymo svarbą;
- pusiau struktūruoto interviu pagalba siekta išsiaiškinti asmenų užaugusių globos namuose adaptacijos ir socializacijos visuomenėje problemas, savarankiško gyvenimo įgūdžius įgytus globos namuose.

**Tyrimo teorinis pagrindimas:** yra atlikta nemažai tyrimų, kuriuose analizuojamas vaikų gyvenimas globos namuose, jų adaptacijos problemos, mokymosi sunkumai ir pan. Tačiau asmenų išėjusių iš globos namų adaptacijos visuomenėje problema yra mažai analizuota.

**Tyrimo praktinis pagrindimas:** atliktas kokybinis tyrimas atskleis asmenų išėjusių ir globos namų adaptacijos ir socializacijos visuomenėje ypatumus bei problemas. Tyrimo pagalba bus daromos prielaidos savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo globos namuose aspektu.

**Tyrimo imtis ir tiriamųjų charakteristika.** Taikyta tikslinė, kriterinė, netikimybinė atranka, atrenkant įvairiais metais išėjusius vaikų globos namų ugdytinius ir gyvenančius įvairiuose Lietuvos miestuose. Tyrimo imties dydį sudarė 10 informantų.

Išanalizavus asmenų užaugusių globos namuose adaptacijos sunkumus, bus teikiamos rekomendacijos su globotiniais dirbantiems specialistams, taip pat pasiūlytas adaptacijos ir socializacijos visuomenėje ugdant gyvenimo įgūdžius, modelis.

# 1. ASMENŲ , UŽAUGUSIŲ GLOBOS NAMUOSE, SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ TEORINIAI PAGRINDAI

## 1.1. Globos ir rūpybos samprata mokslininkų darbuose

Bet kokios visuomenės pamatą sudaro visuotinai priimtose vertybės. Tai socialinės tvarkos ir socialinės integracijos pamatas. Pagal J. Triseliojį (1995), R. Braslauskienę (2000), K. Browne (2006), bet kuriame gyvenimo lygyje žmogus privalo turėti galimybę pasirinkti tris svarbiausius dalykus: ilgai ir sveikai gyventi, įgyti žinių, bei apsirūpinti ištekliais, kurie reikalingi normaliam gyvenimo lygiui.

G. Matulienės nuomone (1997), jo tapimas visaverčiu, pilnateisiu visuomenės nariu, priklauso nuo aplinkos, kurioje jis auga ir bręsta, nuo artimiausių žmonių – šeimos. Vaikai, neturintys šeimos – pažeidžiamiausia ir jautriausia žmonių grupė. Todėl globotiniai gyvenantys globos namuose, dėl teigiamo modelio stokos nežino, kas yra socialiai tinkamas elgesys, neturi tinkamų elgesio įgūdžių, turi neadekvačius nuostatus ir įsivaizdavimus apie tam tikro elgesio, kaip teisėto ir priimtino elgesio, būdą.

Pedagogas J. Vaitkevičius socialinę globą ir rūpybą žymi kaip veiklą, formuojančią visapusišką, tobulą, intelektualiai, doroviškai išlavintą pilietį, rengiančią jį protiniam ir fiziniam darbui, tobulinančią jo gebėjimus, plečiančią interesus (Vaitkevičius, 1995).

L. Jovaiša (1993) kalbėdamas apie socialinę rūpybą teigia, jog tai yra dėl kurių nors priežasčių tėvų globos netekusių vaikų valstybinė jų teisių apsaugos ir auklėjimo forma. Autorius taip pat pabrėžia, kad globos proceso metu vaikai yra auginami, auklėjami kūdikių ir vaikų namuose, internatinėse mokyklose, padedama juos įsisūnyti, įsidukrinti, teikiama materialinė parama. Vaiko globos procesas yra nuolatinis pedagoginis procesas, kurį nuolat reguliuoja ir sąlygoja objektyvios kultūros vertybės, ekonominės sąlygos, etika, tarpusavio santykiai, kolektyvas ar grupė ir jų nuostatai bei pedagogo, kaip vaiko globėjo, gebėjimai organizuoti, valdyti situaciją ir įvykius, daryti ugdomąjį poveikį. Vaiko globa yra konkretus, kūrybiškas, gyvas procesas tarp ugdymo veikėjų.

D. Snieškienė globą aprašo kaip saugios aplinkos vaiko sveikatai ir ugdymui sukūrimą tam tikroje gyvenamojoje aplinkoje, biologinėje ar globėjų šeimoje, įsivaikinusioje (psichologinėje) šeimoje ar visuomenės globos institucijoje. Vaiko globa yra viena iš pagrindinių šeimos funkcijų, kuria kartais dalijamasi su kitomis visuomenės institucijomis, teikiančiomis tokias paslaugas. Vaiko globa yra viena iš socialinės gerovės šeimoms ir vaikams sistemos programų (Specialusis ugdymas II, 1999).

Pagal G. Valicką (1997), nėra efektyvios struktūros, kuri padėtų išvengti vaiko apgyvendinimo į institucijoje. Šios įstaigos buvo sukurtos remiantis filosofija (Lazdauskas, 2007; Žukauskienė, 2002), kad netinkamą vaiko elgesį galima koreguoti atskiriant vaiką nuo netinkamos aplinkos,

neatsižvelgiant į faktą, kad probleminis elgesys gali atsirasti dėl sutrikusių santykių artimiausioje vaiko aplinkoje. Tuo tarpu naujausių tyrimų duomenimis, kaip pastebi pačių įstaigų darbuotojai, epizodinė vaiko elgesio korekcija nėra efektyvi. Pažeidžiant vieną pagrindinių vaiko teisių – teisę gyventi šeimoje – sudaromos prielaidos ir kitiems esminiams vaiko teisių pažeidimams.

M. Heczog van Pagee (2001) ir kt. tyrimai parodė, kad vaikai, patekę į globos institucijas iki šešių mėnesių, patiria ilgalaikį raidos atsilikimą. Vaikai, patekę į rūpestingą šeimos aplinką iki 6 mėnesių amžiaus, greičiausiai atsigaus ir pasivys bendraamžius fizinėje ir pažintinėje raidoje. K. Samašonok (2004), R. Žukauskienės (2002) ir kt. teigimu, kai vaikai perkeliama iš institucinės globos tolesnei globai į šeimą ankstyvame amžiuje, pagerėja jų pažintiniai sugebėjimai.

Lietuva, siekdama integruotis į sparčiai kintančią pasaulio visuomenę, pasak G. Kvieskienės (1999), L. Gauthier (2001) turėtų eiti nuo pavienių pokyčių link sisteminės kaitos. Todėl būtina iš esmės modernizuoti vaikų globos namuose ugdymo turinį, jų gyvenimo sąlygas ir kokybę. Modernesnės vaikų gyvenimo aplinkos kūrimas padės vaikams geriau ugdyti vertybines nuostatas, koreguoti jų elgesį, formuoti atsakomybę už gyvenamąją erdvę.

Lietuvai ratifikavus Vaiko teisių konvenciją (1995) ir kaip vieną iš pagrindinių darbo principų iškėlus konfidencialumo principą, imta atsargiai žiūrėti į globotinių ir personalo santykių aptarimą. Modernizuojant vaikų globos įstaigas, pilietinio dalyvavimo koncepciją pradedama plačiai taikyti ir socialinės globos institucijų kontekste. Ši nuostata argumentuojama tuo, kad vaikai negali greitai atsigauti, ir bet koks pokytis vaiko gyvenime gali būti žalingas jo gerovei. Todėl kiekvienas turi teisę į laisvą požiūrį ir nuomonės reiškimą visais su juo susijusiais klausimais.

Dauguma autorių teigia, jog iš pradžių globojamo vaiko pilietinis dalyvavimas gali pasirodyti patrauklus, kadangi jis suteikia platesnę galimybę išsiaiškinti ir nuspręsti, kas globotiniui yra naudingiausia, tačiau žiūrint iš kito taško, besivadovaujant tokiu abstrakčiu kriterijumi, kaip globotinio nuomonė, akivaizdu, kad geriausio įmanomo sprendimo pasiekimas neretai yra labiau iliuzija, nei realybė. Į vaiko nuomonę gali būti neatsižvelgiama, arba jai skiriama mažiau dėmesio, kai vaikas yra nepakankamai subrendęs, kad išreikštų savo norus arba, kai vaiko norai prieštarauja vaiko interesams. Kadangi nemažai globotinių yra giliai psichiškai ir socialiai pažeisti, neretai kyla psichologinės krizės, spontaniški agresijos protrūkiai (Raslavičienė, 1996; Vaitekonienė, 2001 ir kt.). Ugdytinio veiksmas kartais būna pavojingi jam pačiam, personalui, kitiems ugdytiniais. Kartais iškyla objektyvi būtinybė tokius veiksmus skubiai nutraukti, panaudojant specialias priemones (Žukauskienė, 2002). Problemų kyla dėl to, kad personalas:

- a) nėra parengtas darbui su specialiosiomis priemonėmis;
- b) neturi teisės imtis psichinių ir fizinių prievartos ar laisvės ribojimo priemonių.

Tradiciskai toks sąveikos modelis susiklosto ten, kur įsigali asimetrinė priklausomybė, o personalo autoritetas nekvestionuojamas. Tikro giluminio humanizmo komentuojamo tipo įstaigose

nebus tol, kol nebus išspręsta ši problema (Kalland, 2001). Reikalo esmė ta, kad personalui ir administracijai keliami reikalavimai (globoti, ugdyti ir užtikrinti tvarką organizacijoje) yra didesni ir sudėtingesni, nei jiems suteikti įgaliojimai. Kita vertus, personalui jokia būdu nederėtų suteikti kokių nors teisinio sankcionavimo funkcijų ir, kol įmanoma dirbti geruoju, turėtų veikti socialinis darbuotojas. Vaikų globos įstaigų valdymo pareiga (o ypač dideli reikalavimai globos įstaigos vadovui) yra užtikrinti, kad kasdienės užduotys būtų planuojamos, organizuojamos, įgyvendinamos ir tobulinamos remiantis teisiniais reikalavimais ir griežtai vykdoma netinkamo viešojo administravimo prevencija.

Irena Zaleskienė, nagrinėdama vaikų ir jaunimo visuomeninio dalyvavimo modelius, savo tyrimo teorinėse išvalgose “Socialinės sanglaudos link: mokinių visuomeninis aktyvumas”, padėjo atskleisti aktyvaus pilietiškumo sąvokos turinį:

- a) kognityvinis modelis (pasirinkta veikla, kuri praplečia tam tikros srities žinias);
- b) racionalaus pasirinkimo modelis (dalyvaujama tik tokioje veikloje, kuri naudinga pačiam asmeniui); savanoriškumo modelis (veikiama, kai savo turimais ištekliais norima pasidalinti su kitais);
- c) teisingumo siekimo modelis (dalyvaujama veikloje, kuri tenkina ne tik savo, bet ir kitų asmenų poreikius);
- d) socialinio kapitalo kaupimo modelis (dalyvaujant stengiamasi užmegzti ir palaikyti kuo daugiau socialinių kontaktų).

V. Aramavičiūtė (2004), I. Zaleskienė (2007) teigia, kad gyvenimas globos namuose susijęs su pagrindiniu globos įstaigų tikslu, t.y. socialinė integracija – vaiko savarankiškumo ugdymas. Nors, kaip teigia įstaigų administracija, siekiama, kad vaikas išmoktų gyventi savarankiškai. Kita vertus, jam nesuteikiama galimybė mokytis naudotis pinigais, įgyti būtinų buitinių įgūdžių, prisiimti atsakomybę už savo sprendimus. Daugelyje įstaigų vyksta ne socialinė integracija, o socialinė dezintegracija. B. Bitinas (1995), J. Sivec (2005), V. Staskevičienė (2003) ir kt.), nagrinėjo augančių vaikų namuose vaikų ekonominės socializacijos lygį: ekonominė socializacija (ekonominių žinių ir žinojimo lygis) – vaiko gebėjimai suprasti supančią ekonominę tikrovę ir įvairius ją kuriančius mechanizmus.

*Taigi galima teigti, kad visose globos sąvokose yra pabrėžiama, kad būtina suteikti vaikui, netekusiam tėvų globos, saugią aplinką, kurioje jis galės jaustis ramus, aprūpintas, tinkamai fiziškai bei psichiškai vystytis, tačiau nekalbama apie globėjų ir globotinių ypatingus ryšius, jų tęstinumą. Daugumos mokslininkų nuomone, globos ir rūpybos sistemai reikalinga reforma, kuri sumažintų žalą vaikui patekus į globos instituciją bei skatintų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą. Nemažai reikia pastangų, kad vaikai būtų išugdomi taip, kad jiems būtų kuo lengviau adaptuotis ir socializuotis visuomenėje.*

### ***1.1.1. Vaikų globa ir rūpyba Lietuvoje***

Pirmą kartą Lietuvoje vaiko globos pagrindinės sąvokos buvo apibrėžtos 1998 metais Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatyme. Šiuo metu tiek mokslinėje literatūroje, tiek visuomenėje vartojama keletas sąvokų, apibūdinančių vaiką, netekusį tėvų globos. Dažniausiai vartojamos šios sąvokos: beglobis, bešeimis, našlaitis, rastinukas, pamestinukas ir kt. (Braslauskienė, 2001). Visas išvardintas sąvokas galima apibūdinti keliais žodžiais – tai likęs be tėvų globos vaikas (LR Vaiko globos įstatymas, 1998).

Globa (rūpyba) (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2003) – likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems.

Pagal Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymą (1998) beglobį vaiką apibūdina aštuonios pozicijos:

1. Kurio tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra miręs.
2. Kurio tėvai arba artimieji giminaičiai nežinomi (rastas vaikas).
3. Kuris įstatymų nustatyta tvarka paimtas iš tėvų (apribotos terminuotai arba neterminuotai tėvystės teisės).
4. Kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra žinomi ir jų ieškoma.
5. Kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur esančiais.
6. Kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų pripažinti neveiksniais.
7. Kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali juo rūpintis dėl ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių.
8. Kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, neprižiūri, neauklėja, daro neigiamą įtaką, jo fiziniam ir psichiniam saugumui yra pavojus (LR Vaiko globos įstatymas, 1998m).

Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymo nuostatomis (24), Lietuvoje suformuota vaiko globos institucijų sistema valstybės, vietos savivaldos ir visuomeniniame lygmenyje. Teisinis vaiko globos (rūpybos) institucijų veiklos reglamentavimas nėra išsamus. Vaiko globą (rūpybą) ir jos organizavimą reglamentuojančiuose teisės aktuose ( 24, 25, 26) įtvirtintos tik bendro pobūdžio nuostatos dėl pagrindinių vykdomosios valdžios lygmens institucijų – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos, Teisingumo ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos. Tiek valdymo, tiek savivaldos institucijose nepakankamai dėmesio ir investicijų skiriama valstybinės globos problematikai, jaučiama atsakingumo stoka. Šios imperatyvios savo prigimtimi teisės normos praktikoje įgyja gana deklaratyvų pobūdį. Įstatymų leidėjo reikalavimai nėra tinkamai įgyvendinami. Vaiko paėmimas į

globos (rūpybos) įstaigą, siekiant jį apsaugoti nuo bent kokio pavojaus, praktikoje yra itin priklausomas nuo subjektyvaus žmogiškojo faktoriaus, konkrečios situacijos vertinimo. Vaiko globos problema sprendžiama ne šalinant grėsmes ir pavojus vaikui, o paimant vaiką ir atitinkamai padidinant jo neigiamus išgyvenimus, išskyrus išimtinius atvejus, kai vaiko paėmimas atitinka jo interesus.

Vaiko globos tikslas-užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje kurioje jis galėtų augti, vystytis ir tobulėti (Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, 2000). Vaiko globos tikslas iškelia vieną iš pagrindinių vaiko globos uždavinių – vaiko auklėjimo užtikrinimas, tuo pačiu paliekant laisvę pasirinkti tinkamiausią auklėjimo ir ugdymo modelį, kad vaikai galėtų augti, vystytis ir visapusiškai tobulėti bei tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui. Šiuo tikslu siekiama padėti globos namuose gyvenantiems vaikams sumažinti socialinę atskirtie riziką.

Vaiko globos uždaviniai suformuluoti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, kurie detaliau pagrindžia vaiko globos tikslą:

1. Paskirti vaikui globėją, kuris rūpintųsi, auklėtų, atstovautų vaikui ir gintų jo teises bei teisėtus interesus.

2. Sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios užtikrintų amžių, sveikatą ir išsivystymą.

3. Rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje (LR kodeksas, 2000)

2010 metais Lietuvoje veikė 67 savivaldybių ar apskričių instituciniai vaikų globos namai, kuriuose gyveno 3324 vaikai (Lietuvos statistikos departamentas, 2010). Ir nors skatinamas vaikų įkurdinimas mažesnėse įstaigose – artimesnė šeimos – aplinka, visgi vaikų globos namai vis dar išlieka pagrindine institucija, kurioje gyvena globos netekę vaikai.

Didžioji dauguma visų vaikų globos namų auklėtinių – tėvų globos netekę vaikai. Daugelis šių vaikų yra patyrę sunkių stresų, gyvenę nedarniose, konfliktiškose šeimose prastomis materialinėmis sąlygomis. Vaikų namų auklėtiniai turi daugiau kognityvinio vystymosi sunkumų, patiria emocinių sunkumų, jaučiasi psichologiškai nesaugūs, blogai socialiai adaptuoti, sulėtėjęs jų lytinės identifikacijos procesas. Kaip aiškėja iš įvairių mokslinių tyrimų, šie vaikai labiau nei kiti jų bendraamžiai linkę į depresijas, baimes, jie agresyvesni, kai kurie pasižymi psichiniais ir fiziniais sutrikimais, turi specialių poreikių. Ši problema yra ne vieno mokslininko jau nagrinėta, tačiau aktuali, nes globos namų auklėtiniai turi labai daug psichosocialinių problemų, kurias nulėmė vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai, taip pat jos gali būti susijusios ir su dabartinėmis gyvenimo sąlygomis globos institucijose (Pileckaitė-Markovienė, Lazdauskas, 2007).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atliktas globos namų tyrimas (2001) parodė, kad tik 24% vaikų yra pasirengę pradėti savarankišką gyvenimą. Paklausti apie tai, kas jiems labiausiai trukdo tapti savarankiškais, daugiau nei 49% vaikų nurodė, kad gyvenant vaikų globos namuose jie neturi rūpintis daugeliu dalykų (maistu, drabužiais, laisvalaikio

organizavimu ir pan.), todėl ir neišmoksta, kaip tvarkytis su paprastais kasdieniniais rūpesčiais ir uždaviniais. Taip pat vaikai nurodė, kad vaikų globos namuose niekas neugdo jų savarankiškumo.

Globos įstaigas paliekantys jaunuoliai, priskiriami rizikos grupei. Mokslinės literatūros analizė leidžia formuoti prielaidą, kad globos įstaigų ugdytinių savarankiško gyvenimo pradžia, palikus šią instituciją, yra komplikuota dėl įvairių socialinių, pedagoginių ir psichologinių veiksnių, neigiamai veikiančių jauno žmogaus socialinę adaptaciją (Leliūgienė, Djačenko, 2010)

*Apibendrinant galima teigti, kad vienas iš globos institucijų Lietuvoje tikslų yra parengti vaikus savarankiškam gyvenimui ir integracijai visuomenėje, tačiau galima daryti prielaidas, kad ši funkcija yra daugiau teorinė, praktiniame lygmenyje ji neįgyvendinama. Suformuota globos ir rūpybos sistema bei esama globos ir rūpybos įstaigų veikla nesuteikia galimybių įgyti savarankiško gyvenimo įgūdžių. Todėl asmenims paliekantiems globos namus trūksta profesionalios ir operatyvios pagalbos, siekiant, kad kuo mažesnis globojamų vaikų skaičius ateityje būtų linkęs nusikalsti, kad kuo mažesnis skaičius vaikų ateityje liktų pasyviais socialinės paramos sistemos vartotojais, kad kuo didesnis vaikų galėtų sėkmingai funkcionuoti visuomenės gyvenime, siekti savo tikslų, prisidėti prie visuomenės gerovės kūrimo.*

## **1.2. Globos namų auklėtinių pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir integracijos į visuomenę problematika**

Sėkmingai veikti visuomenėje asmeniui padeda įgyti socialiniai gebėjimai, kurie padeda efektyviai susidoroti su kasdienio gyvenimo reikalavimais ir iššūkiais. Individas, turintis savyje stiprų psichosocialinių kompetencijų pagrindą, kurį sudaro socialiniai įgūdžiai, tokie kaip efektyvus bendravimas, tarpasmeniniai santykiai, tinkama emocijų raiška, sprendimų priėmimas, kūrybiškas mąstymas, problemų sprendimas, streso įveikimas, tinkama emocijų raiška, tikslo siekimas, kritinis mąstymas.

LR Švietimo įstatyme (2003) švietimo pagalba apibrėžiama kaip specialistų teikiama pagalba mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams ir švietimo teikėjams, leidžianti padidinti švietimo veiksmingumą. Tame pačiame įstatyme socialinės pedagoginės pagalbos paskirtis – padedant vaikui įgyvendinti jo teisę į mokslą, užtikrinti jo saugumą mokykloje: šalinti priežastis, dėl kurių vaikas negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti, sugrąžinti į mokyklą ją palikusius vaikus, kartu su tėvais (globėjais, rūpintojais) padėti vaikui pasirinkti mokyklą pagal protines ir fizines galias ir joje adaptuotis.

Šiuo metu pastebimas didelis dėmesys globos namų auklėtinių ugdymo poreikiui. Tam turi reikšmės priimti Vaiko teisių apsaugos pagrindų (1996), Vaiko globos (1998) įstatymai, Vaiko globos organizavimo nuostatai (2002), akcentuojantys būtinybę suteikti visą reikiamą pagalbą sėkmingai šių vaikų adaptacijai visuomenėje (Raudeliūnaitė, Paigozina, 2009). Šioje plotmėje didelė reikšmė

suteikiama asmens socialiniams įgūdžiams, nes pastarųjų ugdymas pagerina asmens socialinio funkcionavimo galimybes, sudaro sąlygas jam efektyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje, tapti pilnaverčiu visuomenės nariu.

2009 metais birželio 25d. vykusioje konferencijoje „Vaikų, augančių vaikų globos įstaigose, aktualijos ir perspektyvos“, organizuotą vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetu bei NVO vaikams konfederacija. Paminėta: „Daugelį metų aktuali išlieka vaikų, iki pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, augusių globos namuose, įsikūrimo ir savarankiško gyvenimo pradžios problema:

- pilnamečiai globotiniai (iki 24 metų amžiaus), turi labai ribotas galimybes likti gyventi globos įstaigoje dėl laisvų vietų stokos;
- sulaukę pilnametystės faktiškai neturi galimybės gauti socialinio būsto dėl itin ilgų eilių socialiniam būstui savivaldybėse;
- skiriama finansinė parama įsikūrimui yra nepakankama savarankiško gyvenimo pradžios užtikrinimui, apgyvendinimo ir įsikūrimo klausimų sprendimui;
- globotiniai nežino, kur kreiptis dėl paramos ar socialinio būsto nuomos; kaip teisingai paskirstyti pinigus; užpildyti dokumentus ir pan. (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2009 metų veiklos ataskaita)

Tai, kad reikia tobulinti institucinę vaikų globos sistemą ir atsakingai rūpintis, jog institucijoje gyvenantis nepilnametis kiek galiam geriau pasirengtų savarankiškam gyvenimui, Lietuvai vienareikšmiškai nurodė ir Jungtinės Tautos (Kelias link savarankiško gyvenimo, 2007)

Švietimo ir mokslo ministro 2004 m. 05 15 d. Nr. ISAK-941 „Bendruosiuose pedagoginės pagalbos nuostatuose“, pateikiama socialinės pedagoginės pagalbos mokykloje teikimo tikslas – padėti įgyvendinti mokiniu teisę į mokslą, kuri leistų užtikrinti veiksmingą mokinių ugdymąsi ir mokymąsi mokykloje bei sudarytų prielaidas pozityviai vaiko socializacijai ir pilietinei brandai. Todėl labai svarbu, kad globos namuose gyvenantys ir švietimo įstaigą lankantys globos namų auklėtiniai būdami švietimo įstaigoje gautų pagrindus savarankiškam gyvenimui ir būtų ugdoma jų pilietinė branda.

Deja, Lietuvoje nėra kriterijų įvertinti pasirengimą savarankiškam gyvenimui, stokojama tyrimų, įvertinančių jaunuolių po institucinės globos gyvenimo kokybę, sunkumus, su kuriais jie susiduria. Ne kiekviena globos institucija palaiko ryšius su buvusiais globotiniais, pradėjusiais savarankišką gyvenimą, atlieka jų pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir gyvenimo kokybės tyrimus. Šių tyrimų trūkumas apriboja paslaugų jiems specializavimą ir pagalbos efektyvinimą (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007).



### *1.2.1. Socializacija vaikystėje*

Vaikų globos namų auklėtiniai yra kitokie negu šeimų vaikai, kad jie nevysiškai pasirengę gyventi visuomenėje. Tai lemia objektyvios priežastys. Globos namuose yra sudaromos galimybės vaikų meninei saviraiškai, sportui, darbinei veiklai, tačiau sudėtinga ir neįmanoma organizuoti veiklą taip kaip šeimoje, tuo labiau pakeisti tėvų meilę. Svarbu ir tai, kad visuomenės požiūris į globos namų vaikus taip pat neigiamai veikia jų prisitaikymą prie aplinkos.

Vienas pagrindinių principų Vaiko teisių konvencijoje yra vaiko vystymasis. Šis principas suformuluotas 6 straipsnio 2 dalyje: „Valstybės dalyvės užtikrina didžiausią galimybę vaikui gyventi ir sveikai vystytis“. Terminui „vystymasis“ suteikiamas kokybinis matas. Jis yra susijęs su kiekvienu vaiku, jo fizine ir protine sveikata, dvasine, moraline, socialine ir kultūrine raida. Vystymasis – tai vaiko teisė į švietimą, kuri išdėstyta 29 straipsnyje: „...kuo visapusiškiau ugdyti vaiko asmenybę, talentą ir protinius bei fizinius sugebėjimus...“ (Žin., 1995, Nr. 60-1501).

Dauguma tyrinėtojų adaptaciją susieja su vaikystės periodu, kai išmokstama gyventi pagal bendrus pavyzdžius ir požymius, kai pripažįstamas pranašumas su kitais žmonėmis gyvenant visuomenėje kaip žmonių bendrijoje.

Vaikystėje socializacija negali būti siejama vien tik su bendraisiais žmogaus socializacijos procesais, kuriuos lemia visuomenės raida, kultūros ir civilizacijos pasiekimai. Reikia atsižvelgti ir į specifines, individualias individo raidos ypatybes, kurios atsiskleidžia vaikui sąveikaujant su pačia artimiausia aplinka. Vaiko socializacijos procesas vyksta natūraliu būdu.

Socializacija vaikystėje – „tai procesas ir rezultatas, kai aktyviomis vaiko pastangomis įsisavinama socialinė patirtis, kurią jis perima aktyviai sąveikaudamas su socialine aplinka, iš pradžių tik ją domėdamasis, vėliau ją stebėdamas, o dar vėliau tiesiogiai sąveikaudamas su ja. Iš pradžių patirtis yra tik atgaminama, o vėliau interpretuojama ir savitai transformuojama“ (A. Juodaitytė, 2002).

Europoje įvairiais lygiais diskutuojama dėl vaiko teisių apsaugos, ypatingai dėl galimybių gauti visapusišką ugdymą, padedantį puoselėti vaiko prigimtines galias bei tobulinti specialiuosius gebėjimus. Ši teisė suprantama kaip vaiko visuminio ugdymo(-si) sąlygų sudarymas, saugios, stimuliuojančios ir ugdymui turtingos aplinkos sukūrimas, švietimo prieinamumas, kokybiškų paslaugų pasiūla, aukštos kompetencijos pedagogų parengimas ir kt. („Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“, 2004).

Amerikiečių sociologas G.H. Meadas teigia, kad vaikystėje socializacija vyksta nuosekliai, vaikas suvokia save kaip socialinį subjektą per sąveiką su kitais. Mokslininkas išskiria šiuos socializacijos vaikystėje etapus:

1. Parengiamasis (1-3 metų vaikai), kai imituoja suaugusiųjų elgesį jo nesuprasdami;
2. Žaidybiniis (3-4 metų vaikai), kai pradėdamas suprasti elgesys tų, kuriuos jie imituoja;

3. Baigiamasis (4-5 metų vaikai), kai susikoncentruoja ir tikslingai atlieka tam tikrus veiksmus, atitinkančius suaugusiojo elgesį.

Vaikų socializacija vyksta pagal šiuos procesus :

1. Vaikai išmoksta būti pilnaverčiais visuomenės nariais;
2. Senoji karta jiems perduoda kultūrą ir tradicijas;

„Socializacija vaikystėje – tai procesai, kurių metu vaikas, įsisavindamas socialinį patyrimą, jį interiorizuoja tokiu būdu, kad galėtų susidaryti savivaizdį „aš“, kuris išreiškia vaiko kaip individo ir kaip asmenybės unikalumą“ (Juodaitytė, 2002).

Dėl sėkmingos socializacijos formuojasi socialiai subrendusi asmenybė, kuriai būdinga:

- Socialinių normų, nusistovėjusių tam tikroje visuomenėje, priėmimas - adaptacijos išdava;
- Savo vietos suradimas kitų žmonių tarpe - autonomizacijos rezultatas;
- Sąmoningas troškimas tobulėti;
- Ne mažiau kaip trijų socialinių vaidmenų įsisavinimas: piliečio, šeimos nario ir savo profesijos žinovo.

Todėl galima pritarti, kad visuomenėje individo socializacija vyksta pagal du tipus: „slopinant“ ir „dalyvaujant“, tačiau mažų vaikų socializacija nekeičia visuomenės socialinio gyvenimo ir joje vykstančių procesų. Vaikų pasiekimai yra reikšmingi jiems patiems, kaip socialinei grupei, be to, jie yra svarbūs ir suaugusiems, kurie nuolat bendrauja su vaikais ir daro įtaką jų socializacijos procesams. Vaikystės amžiaus periode tik nuo suaugusiųjų priklauso, kuria kryptimi pasisuks vaiko socializacija: neigiama ar pozityvia, nuo kurios priklausys tolimesnis vaiko gyvenimas.

Ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvams (globėjams) pageidaujant ar atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, pagal ikimokyklinio programą. Lietuvoje ikimokyklinis ugdymas nėra privalomas. Tėvai patys sprendžia dėl vaiko ugdymo(si) pasirinkimo. Tėvų apsisprendimą ugdyti vaiką ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje lemia tai, kad darželyje vaikams sudaroma galimybė bendrauti su bendraamžiais, vaikas gali gauti specialisto (logopedo, psichologo) pagalbą, ugdomi jo specialieji gebėjimai ir kt. (Žin. 2003, Nr. 63-2853).

Dabar Lietuvoje ikimokyklinio ugdymo įstaigos, yra bene vienintelis kelias norint suteikti ikimokyklinio amžiaus vaikui švietimo pagalbą, suteikiant teisę mokytis - „prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė“ (Žin., 2003, Nr. 63-2853).

*Galima teigti, kad asmenų, augusių globos namuose, adaptacija yra viena svarbiausių sąlygų, sukonstruojanti žmonių socialinę prigimtį, kurios metu žmogus įsisavina vertybes, normas, elgesio vaidmenis ir modelius, būdingus visuomenei, kurioje jis gyvena. Tačiau adaptacijos metu individas paverčia žmones ne tik vienos ar kitos visuomenės nariais, bet ir garantuoja jiems galimybę*

*žmogiškai išreikšti save. Globos namuose augusiems asmenims yra sunku tai padaryti, nes tik gyvenant šeimoje gali gauti pakankamai praktinių įgūdžių, kad galėtum išreikšti save.*

### **1.2.2. Socializacija ir ugdymo galimybės savarankiškam gyvenimui vaikų globos namuose**

Bendrajai prasme, socializacija – tai socialinių normų ir vertybių perėmimo procesas, savęs realizavimas visuomenėje (Žalimienė, 2007). Socializacija yra asmens prisitaikymas prie aplinkos ir šios aplinkos vertybių priėmimas. Tai vaikystėje prasidedantis ilgalaikis procesas. (Kvieskienė, Indrašienė, 2008)

Didžiausią poveikį socializacijos procesui daro artimiausia vaikui aplinka. Vienas iš aukštos gyvenimo kokybės ir pasitenkinimo gyvenimu rodiklių – turimi socialiniai santykiai ir jų kokybė. Tai yra svarbus išorinės paramos šaltinis. Be tėvų likusiems asmenims daug sunkiau užmegzti veiksmingus ir ilgalaikius santykius su kitais asmenimis nei šeimose augantiems vaikams. Tai lemia neigiama socialinė patirtis (dauguma be tėvų likusių asmenų yra susidūrę su nedarnių santykių modeliu vaikystėje), sutrikęs prierašumas (saugus prierašumas vaikystėje yra vienas iš lemiamų veiksnių, kiek saugiai jausis asmuo ateityje), žemi socialiniai įgūdžiai. Kai kurie vaikai priversti dažnai keisti gyvenamąją vietą, o tai dar labiau apsunkina jų socialinę adaptaciją.

V. Armanavičiūtė (2005) pabrėžia, kad socializacijos proceso metu individai perima bendruomenės nuostatas, vertybes bei elgesio normas. Daugelis autorių pažymi, kad tai visą gyvenimą trunkantis procesas, kurio metu suaugusieji gali kontroliuoti jaunuomenės elgesį ir parengti ją prisitaikyti prie artimiausios aplinkos bei efektyviai panaudoti savo gebėjimus.

Mokslinėje literatūroje pabrėžiamas socializacijos ir individualizacijos ryšys. T. Butvilas (2008) tokį ryšį atskleidžia remdamasis viena psichologine priežastimi – kuo daugiau žmogus sužino apie kitus, tuo daugiau sužino apie save, ir atvirkesčiai. Vadinasi, socializacija gali būti suprantama kaip individo paskatos užmegzti ir palaikyti ryšį su kitais, tapti visuomenės nariu, reguliuoti savo elgesį pagal visuomenės kodus bei standartus ir gerai sutarti su kitais žmonėmis. T. Butvilas (2008) pažymi, kad socializacijos procese labai svarbus ir interakcijos elementas. Būtent jos dėka žmonės perduoda sukauptą patirtį vienas kitam, atitinkamai elgiasi ir vertina save kaip nusistovėjusių visuomeninių santykių visumos dalį.

Darbo autorė pritarė A. Juodraičio nuomonei, kuris (2004), nagrinėdamas socializacijos procesus, iškelia ir adaptacijos sąvoką. Autoriaus nuomone, asmeninių adaptacijos problemų turintis asmuo susidurs ir su socialinėmis adaptacijos problemomis, o tolesnė jo socializacijos raida bus nesėkminga. Todėl manytina, kad nuo sėkmingos arba nesėkmingos adaptacijos raidos priklauso ir daugelis asmenybės socializacijos palankumo aspektų: individo socialinis ir ekonominis statusas, psichologinės ir fizinės raidos būklė ir pan.

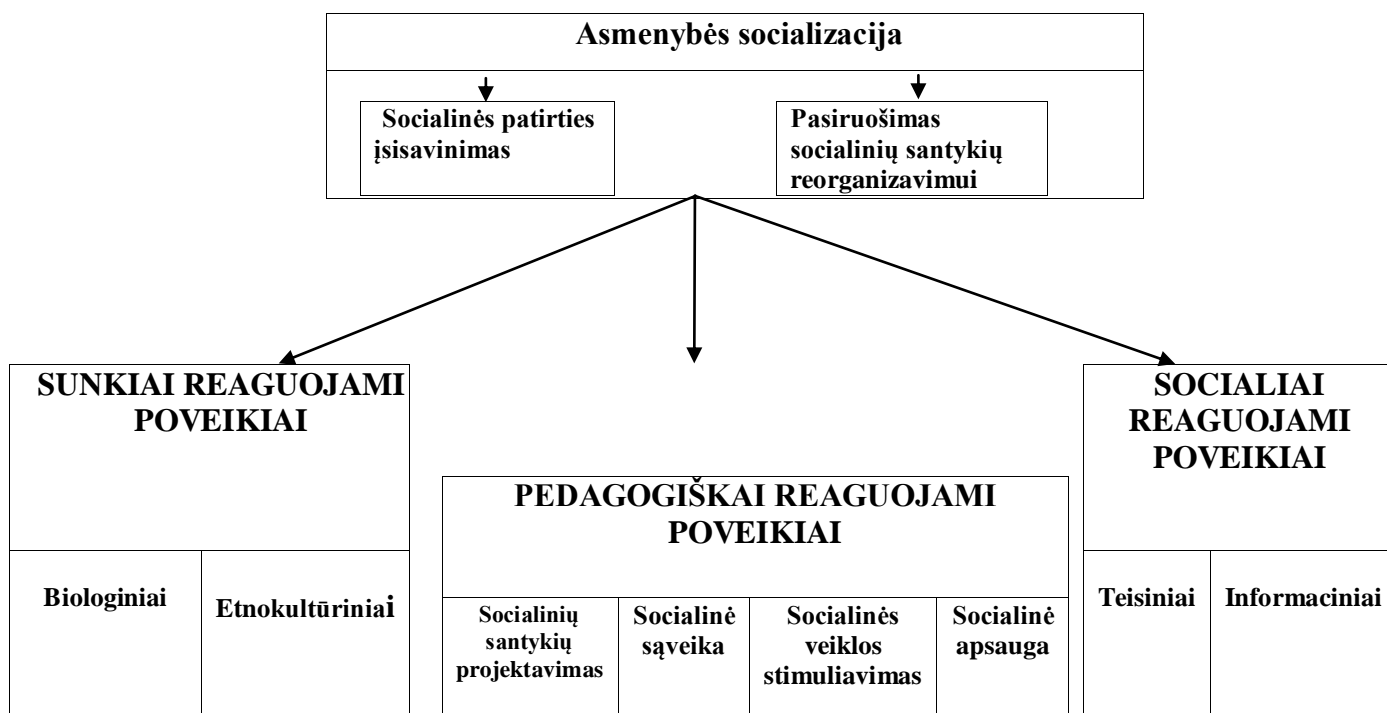
Asmeniui, neturinčiam tinkamų gyvenimo sąlygų, gali iškilti grėsmė jo adaptacijai į visuomenę. Tai ypač svarbu asmenims, užaugusiems globos namuose.

Vaikas, augdamas institucijoje, daugelį dalykų gauna: pagamintą maistą, išskalbtus ir išlygintus drabužius, kitus namų apyvokos daiktus, laisvalaikio renginius ir dienos planą. Tuomet rūpestis ir globa priimamas kaip privalomas ir būtinas. Tokiu būdu formuojasi palankių santykių socialinis lūkestis kaip kasdieninės normos (Leliūgienė, 2003). Šio vaidmens skiepijimas vaiką ilgainiui užfiksuoja išlaikytinio pozicijoje, kuriuo turi būti pasirūpinta netgi išėjus iš globos namų. Būnant išlaikytinio pozicijoje motyvaciją pasirengti savarankiškam gyvenimui ir integracijai į visuomenę sunku išugdyti. Šiuos teiginius pagrindžia dar 2000 metai atliktas tyrimas, kurio metu vaikų globos namų auklėtiniai teigė, kad jaučiasi laikomi „sterilioje aplinkoje“, nesuteikiančioje galimybių suvokti tikrą gyvenimą, laukiantį jų ateityje (Leliūgienė, 2003).

Pasak D. Snieškienės ir K. Bumblauskaitės (2005), globos institucijos stengiasi, kad vaikams nieko netrūktų, kad jie būtų bent minimaliai viskuo aprūpinti, tačiau taip elgdami jie nesuformuoja vaikams tikro – atviro gyvenimo – vaizdo: globos namų auklėtiniai nesuvokia darbo, pinigų vertės, nepakankamai formuojami įgūdžiai, kurių prireiks gyvenime. Institucijoje nesudaromos sąlygos, kad vaikai įgytų ne tik socialinių, bet ir buitinių įgūdžių. Tai riboja globos namų nustatytų taisyklių visumą, higieniniai centrai. Šios taisyklės nustato tam tikrą elgesį ir apibrėžia galimybių spektrą, kurio auklėtiniai globos institucijoje privalo laikytis. Visa tai gali sukelti priešingybę visuomenės normoms. Vaikas tampa atskirtas nuo visuomenės, o tai gali būti didelė žala tolimesniam jo funkcionavimui visuomenėje. Galima teigti, kad jaunuoliui, augančiam globos institucijoje, yra diegiamos uždaros sistemos normos ir reikalavimai, kurie dažnai nesutampa su visuomenės normomis ir reikalavimais. Bakk ir Grunewald (1997) apibūdina kaip dehumanizavimą, kai žmogus turi laikytis tų taisyklių, kurios atviroje visuomenėje yra nepriimtinos kaip priverstinis gyvenimas kartu su kitais žmonėmis, kurių parinkimą apsprendžia institucija, nustatytas griežtas dienos racionas, neatsižvelgimas į vaiko norų tenkinimą (pavyzdžiui, vaikas turi valgyti tai, ko nemėgsta, ir pan.), pasirinkimo laisvės nebuvimas. Remdamiesi minėtų autorių pateiktomis mintimis, galime teigti, kad visa tai neatitinka šeimoje augančio vaiko gyvenimo sąlygų.

Anot I. Leliūgienės (2003), tokiomis sąlygomis auklėjami vaikai yra izoliuoti nuo išorinio pasaulio, jų veikla reglamentuojama vidaus tvarkos taisyklių, todėl nėra patenkinami jų socialiniai poreikiai, tokie kaip neformalus bendravimas, jiems trūksta socialinio ir emocinio pasitikėjimo, realaus gyvenimo įvaizdžio. Visi šie veiksniai apsunkina vaikų namų ir internatų auklėtinių rengimą savarankiškam gyvenimui. Nugalėti auklėtinių išorinio pasaulio nepasitikėjimo baimę galima tik sustiprinus jų socialinius ryšius. Vaiko asmenybės socializacijai, ypač svarbu yra asmenybės socializaciją įtakojantys veiksmi ir mechanizmai. Nukreipiant vaikus gyvenančius vaikų globos namuose į asmenybės socializaciją, formuotąsi bendravimo, socialiniai įgūdžiai.

Klasifikacijos priemonės ugdant vaikų globos namuose gyvenančių vaikų socializaciją, ir išskirti ugdymo uždaviniai, kuriuos sprendžia suaugusieji bendraudami su vaikais (žr. 1 pav.).



1 pav. Asmenybės socializacija (Leliūgienė, 2003)

Svarbu skatinti vaikus ir paauglius, gyvenančius globos institucijose kurti santykius ne tik su panašaus likimo vaikais, t.y. netekusiais tėvų globos, bet ir plėsti savo socialinį tinklą už globos namų ribų. Paprastai vaikams iš globos institucijų nelengva susirasti draugų ne iš globos institucijos dėl dažnos neigiamos visuomenės nuomonės, prastų bendravimo gebėjimų, nepasitikėjimo savimi (Socialinė apsaugos ir darbo ministerija, 2007).

Vaikui augančiam globos institucijoje reikia surasti veiklos, sudaryti teigiamą atmosferą, nes institucijose jis nesijaučia vertinamas, nepasitiki savimi ir kitais, nesugeba džiaugtis gyvenimu, jo santykiuose su žmonėmis trūksta nuoširdumo, tikėjimo, pasitikėjimo. Savarankiškumas, pasitikėjimas savimi, drąsa, gebėjimas atsitraukti – tai asmenybės vystymosi kelias, nes augant vaiko savarankiškumui gerai matoma, kaip už išskirtinio elgesio slepiasi baikštumas, kylantis dėl pasitikėjimo savimi, savo asmenybės galia stygiaus (Socialinė apsaugos ir darbo ministerija, 2007).

Tokių vaikų socializacijai ir pasirengimui savarankiškam gyvenimui tiesioginės įtakos turi globos institucijoje dirbančio pedagogo nuoširdus bendravimas su vaiku. Tiesiogiai su vaiku dirbantis specialistas turi žinoti, kad į nekokybišką socializaciją įtrauktiems vaikams reikia papildomos socialinės pedagoginės pagalbos, papildomų socializacijos programų, prevencijos metodų ir papildomos intervencijos, kad jų socialinė raida ir adaptacija vėl būtų visavertė (Kvieskienė, 2005).

Vaikų globos namų specialistams rengiant nepilnamečius savarankiškam gyvenimui sunkiausia suformuoti šeimos vertybines nuostatas.

*Nuo to, kaip pavyksta šiuo laikotarpiu jaunuoliui pasirengi savarankiškam gyvenimui, priklauso jo tolesnės galimybės integruotis į visuomenę. Vaikų globos namų pareiga – pasirūpinti tėvų globos netekusiu vaiku, užtikrinti jo asmens saugumą, kvalifikuotą pagalbą, gyvenimo kokybę ir savarankiškumo pagrindus. Betarpiškas bendravimo ir socialinių įgūdžių ugdymas, vertybių sistemos formavimas, konkrečios veiklos patirties suteikimas, profesinis orientavimas ir supažindinimas leidžia išugdyti sąmoningas, apsisprendusias asmenybes, kurios sugeba tinkamai adaptuotis visuomenėje ir susikurti visavertį gyvenimą.*

### **1.2.3. Vaikų, netekusių tėvų globos padėtis visuomenėje**

Moksliniais tyrimais įrodyta, kad vaikų, netekusių tėvų globos, vystymasis turi daugybę neigiamų ypatumų, paveldėtų iš neigiamos tėvų patirties (girtavimas, amoralus elgesys ir t.t.). Vaikai, augę be šeimos, atsilieka nuo savo bendraamžių, jie uždaro būdo, sudirgę, jaučiasi nuskriausti dėl tėvų kaltės (Leliūgienė, 2002). Todėl jų adaptacija ir socializacija visuomenėje reikalauja ypatingo dėmesio.

R. Žukauskienės, O. Leiputės, O. Kalinauskienės (2001) tyrimo rezultatai parodė, jog našlaičiams ar be tėvų globos likusiems vaikams būdingas žymiai aukštesnis nerimo ir depresijos lygis. Šie vaikai, palyginti su šeimose gyvenančiais vaikais, naudoja daugiau neadaptyvių kognityvinių (pažintinių) ir elgesio strategijų (pesimizmo, socialinio vengimo, su užduotimi nesusijusio elgesio).

Kaip liudija praktika, globos institucijoje gyvenantis vaikas nesijaučia vertingas, orus, gerbtinas, nes dažniau nepasitiki savimi, savo gebėjimais, sprendimais. Jis dažnai nesugeba tiesiog džiaugtis ne tik savo gyvenimu, asmeniniais laimėjimais, bet ir kito sėkme ar laime (Braslauskienė, 2002).

Socialinė adaptacija arba dezadaptacija suprantama kaip psichosocialinė problema. Socialinė adaptacija (lot. adaptacio) - atspindi žmogaus prisitaikymo prie socialinės aplinkos sąlygų ir reikalavimų rezultatą. Tuo tarpu individualizacija socializacijos procese vertinama ne kaip prieštaravimas supančiai aplinkai, o kaip savo asmenybės išsaugojimas. Savaime aišku, priešingu atveju žmogus gali ištirpti aplinkoje, prarasti kritišką požiūrį ir socialinė adaptacija gali baigtis konformizmu, t.y. visišku susiliejamu su grupe, savo asmeninių savybių praradimu.

Asmens socialiniai adaptacijai naujoje aplinkoje ypač daro įtaką tai, kaip tinkamai jis bus paruoštas. Asmeniui svarbu suteikti informaciją apie socialinius santykius ir elgesio normas naujoje aplinkoje. Persiorientavimas prie naujų socialinių reikalavimų sukelia daugybę psichoemocinių

sunkumų. Socialinius poreikius griežtai atskirti nuo kitų žmogaus poreikių beveik neįmanoma. Net ir biologinių poreikių tenkinimą sąlygoja socialinė aplinka. Tenkindamas šiuos poreikius, žmogus paprastai laikosi socialinių normų, taisyklių. Tačiau teoriškai yra kalbama apie socialinius poreikius. Dažniausiai minimi bendravimo, įsitvirtinimo, saviraiškos poreikiai. Taip pat galima įvardinti socialinio pritarimo, artumo, globojimo ar globos siekimo, priklausomybės, savarankiškumo, dominavimo, paklusnumo ir kt. poreikius. Nepatenkinęs socialinių poreikių žmogus nežūva, bet jis tampa problema tiek sau, tiek kitiems (Suslavičius, 1998).

Adaptacija išsaugoto kritiškumo pagrindu teikia galimybę daryti poveikį grupės tikslams, normoms ir nuostatoms. Be to, būtent adaptacija stimuliuoja saviuoklą, be kurios ugdymas visiškai neefektyvus. Pagaliau adaptacija ir konfrontacija su visuomene - dvi pusės ir neatskiriamos sėkmingos socializacijos dalys.

Padedant jaunuoliui pereiti į savarankišką gyvenimą, specialistai susiduria su jo apgyvendinimo, gyvenimo įgūdžių lavinimo, išsimokslinimo, profesinės veiklos, socialinio tinklo ir ryšių bei identiteto susiformavimo problemomis.

Valstybės teikiama parama – finansinė. Ji jaunuoliui, palikusiu globos instituciją, rūpinasi tol, kol jis baigia aukštąją ar profesinę mokyklą. Remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu (2008) „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“, jaunuolis gali gauti informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, sociokultūrinės bei kitas socialines paslaugas. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant ugdyti ar kompensuoti asmens gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Tačiau dažnai jaunuolis, palikęs globos instituciją, pasiklysta gausioje institucijų ir įstatymų įvairovėje, kadangi nėra konkrečios institucijos, kuri koordinuotų bei prižiūrėtų jaunuolių, išėjusių iš globos institucijų, veiklą. Kur kas efektyvesnė pagalba būtų jaunuoliams, jeigu juos, jau palikusius globos instituciją, tam tikrą laiką tarpą prižiūrėtų ir teiktų pagalbą socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai. Su specialistų pagalba jaunuoliai greičiau ir efektyviau adaptuotųsi visuomenėje ir pradėtų savarankišką gyvenimą. Šių daugialypių problemų priežastis yra ta, kad valstybė skiria nepakankamai dėmesio jaunuolių, išėjusių iš globos institucijų, integracijos programų vykdymui.

Jaunuolis, išėjęs iš globos institucijos, yra aprūpinamas būstu vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymu (Žin., 1992, Nr. 14-378; 2002, Nr. 116-5188), nustatančiu socialinio būsto nuomos tvarką ir sąlygas, taip pat garantuojančiu asmeniui iki 35 metų teisę į valstybės subsidiją būsto kredito daliai padengti. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymu (Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208), skiriama papildoma finansinė parama tiems jaunuoliams, kurie palieka globos institucijas – vienkartinė 50 minimalaus gyvenimo lygio dydžių (6250 litų) išmoka būstui įsigyti arba įsikurti. Už šiuos pinigus jaunuolis, išėjęs iš globos institucijos, gali nuomotis ar pirkti būstą. Pagal esamas nekilnojamojo turto (būsto) kainas rinkoje

matyti, kad įsikūrimo pašalpos būstui nusipirkti ar ilgesnį laiką nuomotis nepakanka. Todėl asmuo išėjęs iš globos institucijos paprastai statomas į eilę bendrabučiu gauti. Atsižvelgiant į jaunuolio, išėjusio iš globos institucijų, apgyvendinimo klausimų sprendimo būtinumą, tikslinga tobulinti teisės aktus, reglamentuojančius socialinio būsto nuomos sistemą.

Kitas svarbus faktorius yra tas, kad jaunuoliai, išėję iš globos institucijų, dažniausiai pasirenka profesines mokyklas, kadangi jose nereikia mokėti už mokslą, lengviau galima gauti bendrabutį, užsitikrinti gyvenamąją vietą. O įstojusiam į aukštąją mokyklą tėvų globos netekusiam asmeniui pačiam reikia stengtis susirasti bendrabutį ar kitą būstą, gauti papildomų lėšų studijoms ar pragyvenimui. Toks priverstinis pasirinkimas, sąlygojantis siaurą profesijų pasirinkimo spektrą dėl palankesnių gyvenimo ir pragyvenimo sąlygų, sumažina tokių jaunuolių galimybes visapusiškai konkuruoti darbo rinkoje.

Atsižvelgiant į jaunuolių, išėjusių iš globos institucijų, išskirtinę socialinę padėtį, jiems yra numatomas valstybės finansinės paramos teikimas, kol jie mokosi bendrojo lavinimo mokykloje, profesinėje ar aukštojoje mokykloje ir pirmą kartą įgyja profesinę kvalifikaciją, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų. Pagal Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymą (Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208) skiriama 4 minimalaus gyvenimo lygio dydžių globos (rūpybos) išmoka – 500 litų per mėnesį. Šios valstybės išmokos skatina jaunuolių, išėjusių iš globos institucijų, tolimesnį mokymosi procesą.

Nepilnamečio sėkmingo ugdymo proceso institucijoje galutinis rezultatas – ugdytinio sėkminga adaptacija ir socializacija visuomenėje, sugebėjimas savarankiškai spręsti problemas ir priimti teisingus sprendimus bei įsipareigojimus. Bet šiuos rezultatus įmanoma pamatyti vėliau, kai nepilnametis pradeda socializuotis.

Daugelis autorių teigia, kad socializacijos procese ne tik išmokstama tapti visuomenės nariais, bet ir mokamasi atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis. Taip pat daugelis autorių pastebi ir teigia, kad socialinės adaptacijos procesas dažnai trunka visą žmogaus gyvenimą. Tai atsitinka dėl nuolat kintančios aplinkos, ekonominių sąlygų bei kitų vykstančių pokyčių žmogaus gyvenime. Kalbėdami apie žmogaus gerovę turime mintyti ne tik materialinę gerovę. Žmogaus poreikiai – tai bendravimas, socialiniai santykiai, vertybės. Todėl dažnai veiksmai, sąlygojantys tinkamą adaptaciją, yra susiję su žmonių būsenomis, santykiais įvairiomis aplinkybėmis.

*Manoma, kad didžiausias rūpestis globos namų auklėtiniams kyla dėl ateities, nes tai nežinoma savarankiško gyvenimo pradžia. Visą gyvenimą jais rūpinosi auklėtojai, sulaukus 18 metų jie privalo palikti instituciją. Be abejo, globos įstaigos darbuotojai ne visada tinkamai paruošia auklėtinius savarankiškam gyvenimui, kartais visko išmokyti ir nėra galimybių, dėl to vaikui atsiranda daug problemų adaptuojantis visuomenėje, pradedant savarankišką gyvenimą. Nerimo ar depresijos problemos vaikui atsiranda nuo daugybės išgyvenimų, sunkumų, motyvacijos stokos, valios trūkumo, nepsirengimo savarankiškam gyvenimui.*



### ***1.3. Vaikų gyvenančių vaikų globos namuose pasirengimo savarankiškam gyvenimui stiprinimas***

Lietuvoje valstybinė globa yra griežtai reglamentuota, per mažai dėmesio skiriama ugdymo procesui, socialinių įgūdžių formavimui, apsiribojama tik vaikų priežiūra, institucijų nurodymų perdavimu ir fiziologinių poreikių (maisto, šilumos, miego) patenkinimu. Dažnai auklėtinių ir personalo bendravimas reguliuojamas nurodymais arba tik teikiama būtiniausia pagalba. Be abejonės, tokios augimo sąlygos turi neigiamą įtaką ir kognityvinei ir psichosocialinei auklėtinių raidai, skurdina globotinių emocijas, ugdo socialinį abejingumą, pasyvumą, nepasitenkinimą savimi ir kitais.

Socialinis bendravimas asmenims, augusiems globos įstaigose kelia nemažai problemų. Pozityvūs ir konstruktyvūs bendravimo įgūdžiai, gebėjimas užmegzti ir palaikyti ilgalaikius socialinius ryšius yra viena iš sėkmingos adaptacijos visuomenėje prielaidų. Socialiniai santykiai gali būti stipri emocinė parama jaunuoliui, kuris įžengia į savarankišką pasaulį. Socialinių ryšių kokybė tiesiogiai priklauso nuo turimų bendravimo gebėjimų, todėl būtina ugdyti ir stiprinti vaikų, gyvenančių globos institucijoje, bendravimo įgūdžius. Daug vaikų, patenkančių į globos institucijas, stokoja konstruktyvių socialinių įgūdžių. Tai labai trukdo jiems bendraujant darbinėje aplinkoje su kolegomis. Prieraišumo sutrikimai vaikystėje bei kitos emocinės problemos sąlygoja nesugebėjimą užmegzti ilgalaikių, emocinį pasitenkinimą tenkinančių ryšių. Daug tėvų globos netekusių vaikų ir jaunuolių nemoka konstruktyviai spręsti iškilusių konfliktų, bendradarbiauti, priimti sprendimus sudėtingose situacijose (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių programa, 2007).

Institucijos pareiga – pasirūpinti tėvų priežiūros netekusiu vaiku, užtikrinti jo asmens saugumą, kvalifikuotą pagalbą, gyvenimo kokybę ir ugdyti savarankiškumo pagrindus. Betarpiško bendravimo, socialinių ir bendrųjų įgūdžių ugdymas, vertybių sistemos formavimas, konkrečios veiklos patirties suteikimas, profesinio orientavimo supažindinimas su darbo rinka leidžia išugdyti sąmoningas, apsisprendusias asmenybes, kurios sugeba tinkamai adaptuotis visuomenėje ir susikurti visavertį gyvenimą. Todėl globos įstaigose ugdomo vaiko rengimo savarankiškam gyvenimui tobulinimas išlieka aktuali ir svarbi vaikų globos namų visos valstybės problema.

*Taigi galima teigti, kad sugebėjimas užmegzti ir palaikyti pasitenkinimą teikiančius santykius su kitais žmonėmis – labai svarbus veiksnys tolimesnei jaunų žmonių gerovei ir gyvenimo kokybei. Šis gebėjimas labai padeda pereiti į suaugusiųjų gyvenimą, prisitaikyti mokymosi ir darbinėje aplinkoje, taip pat įveikti sunkumus, susijusius su pasirengimu savarankiškam gyvenimui ir savarankiško gyvenimo pradžia. Nuo to, kaip pavyksta šiuo laikotarpiu jaunuoliui pasirengti savarankiškam gyvenimui, priklauso jo tolesnės galimybės integruotis į visuomenę ir darbo rinką.*

### ***1.3.1. Socializacijos institutai ir globos namai***

Šeima – institucija, rengianti žmogų pilnaverčiam gyvenimui visuomenėje. Šeima užima svarbiausią vietą asmenybės socializacijos procese. Tai pagrindinė institucija, kurioje rengiamas žmogus pilnaverčiam gyvenimui visuomenėje, formuojamos jo dorinės nuostatos ir vertybės. Šeima yra vaiko gyvenimo pradžia. Vaikas iš tėvų mokosi gyventi, todėl labai svarbu, ar jis šeimoje yra laukiamas ir mylimas.

Išskiriami keli šeimų tipai, nurodantys šeimos gebėjimus prisitaikyti visuomenėje:

- **Sėkminga šeima** – gerai atlieka savo funkcijas, sugeba greitai prisitaikyti prie permainų ir vaiko poreikių, tinkamai auklėja vaikus.
- **Rizikos grupės šeima** – nepilna šeima, kurioje per mažos pajamos, yra nedirbančių suaugusių šeimos narių.
- **Nenusisekusi šeima** – nesugebanti atlikti šeimai būtiniausių funkcijų, sunkiai prisitaikanti prie naujų sąlygų, žemo socialinio statuso. Tokioms šeimoms reikalinga psichosocialinė pagalba.
- **Asociali šeima** – šeima, kurioje vyrauja amoralus elgesys, smurtas, gyvenamoji aplinka neatitinka net minimalių higienos reikalavimų, nesirūpinama vaikų auklėjimu. Tokioms šeimos kompleksinė pagalba. (pagal M. Galaguzova cit. Leliūgienė, 2002).

T. Butvilas (2008) teigia, kad šeima yra viena iš pagrindinių vaiko socializacijos institucijų, kurioje perduodamos visuomenėje nusistovėjusios vertybės, puoselėjamos teigiamos asmenybės savybės. Šeimoje vaikas supažindinamas su visuomene, nes būtent šeima yra svarbiausia visuomenės auklėjimo ir formavimo bendrija, kurioje perimamos dvasinės, dorovinės, religinės vertybės. Biologinės šeimos vaidmuo kiekvieno vaiko gyvenime yra didžiulis. Šeimos aplinka ir psichologinis klimatas, į kurį vaikas patenka tik gimęs, daug kuo lemia tolesnę jo raidą. Nuo šeimos aplinkos priklauso pirmieji, vaikui ypač reikšmingi, kontaktai bei ryšiai, pažinimo galimybės, fiziologinis komfortas, taip pat tolesnė vaiko asmenybės raida.

Dauguma užsienio ir Lietuvos tyrėjų teigia, kad nuo šeimos poveikio priklauso ikimokyklinio amžiaus vaiko laimėjimai, nes jos narių siekius ir elgesį vaikas laiko savo elgesio standartu, savo siekių ir tikslų šaltiniu.

R. Bakutytės (2001) atlikti tyrimai patvirtina, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai ypač siekia palaikyti artimus santykius su abiem tėvais. Tai dar kartą įrodo, kad šio amžiaus vaikams labai svarbi artimųjų pagalba, o ypač galimybė žinoti, kad jie reikiamu momentu sulauks tinkamos pagalbos. Jei vaikas prarado savo šeimą, jei buvo paliktas savo tėvų arba nuo jų atskirtas dėl nepriežiūros ar smurto – bet kokių atveju biologinė jo šeima išliks pati svarbiausia jo gyvenimo dalimi. Jei vaiko gyvenime šis ryšys nuvertinamas arba ignoruojamas, jis jaučiasi pasimetęs, nes jo vidinė realybė neatitiko

išorinės. Išsiskyrimas su šeima, M. Pileckaitės – Markovienės ir T Lazdausko (2007) nuomone, sukelia ne tik prisirišimą santykių sutrikimą, bet ir socialinio statuso bei psichologinės būsenos pokyčius.

Dauguma autorių mano, kad vaikai, augantys globos namuose, turi tik jiems būdingų emocinių problemų ir yra lengvai pažeidžiami. Prieraišumo teorijų kūrėjai pabrėžia šių vaikų nemokėjimą kurti artimų ir tvirtų emocinių santykių su kitais žmonėmis, nes ankstyvojoje vaikystėje jie patyrė ilgą išsiskyrimą su tėvais.

Vaikų globos namuose gyvenančiam vaikui labai svarbus šeimos ryšių palaikymas ir jų tęstinumo užtikrinimas. Jei vaikas yra paimtas iš biologinės šeimos laikinai, kontaktai su šeima nariais yra tiesiog būtini.

Gerai suplanuoti ir pavykę susitikimai su biologine šeima: stiprina vaiko tapatybės jausmą; leidžia vaikui žinoti, jog tėvam nieko neatsitiko; parodo vaikams, kad tėvai juos myli; suteikia vaikui vilties; padeda sušvelninti vaiko kaltės jausmą, stiprina kompetencijas ir stipriąsias šeimos puses; parodo, kad šeima ir ją globojanti komanda dirba karu, stiprindami šeimą.

Taigi šeima – viena svarbiausių institucijų, padedanti vaiką rengti savarankiškam gyvenimui. Vertybių internalizacijos sėkmė priklauso nuo aplinkos šeimoje, o ypač nuo joje susiklosčiusių tarpusavio santykių. Atimti iš žmogaus gyvenimą šeimoje, reiškia atimti didžiąsias žmogiškąsias gyvenimo vertybes. Socialinės tarnybos turi pasirūpinti saugiais vaiko ir jo tėvų kontaktais. Išimtis yra tik atvejai, kai kontaktai su šeima yra pavojingi vaikui. Ne mažiau svarbu, kad vaikas bendrautų ir su broliais, seserimis, seneliais arba kitais tolimesniais giminaičiais

Mokykla – neatsiejama globos namų auklėtinių socializacijos ir adaptacijos visuomenėje proceso dalis. Mokykla – antroji vaiko bendruomenė (po šeimos), kurioje jis socializuojasi, įgyja tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Mokykla ir kitos vaikų ugdymo institucijos, įvertindamos skurdo ir ekonomikos iškeltus iššūkius kai kuriomis paauglių grupėms, prisiima vis daugiau socialinių funkcijų, kurios, nepaisant valstybės rėmimo, yra svarbi pagalba vaikams gyvenantiems vaikų globos namuose ar rizikos šeimose. Svarbus socializacijos veiksnys yra mokykla ir santykiai su bendraamžiais. Galima drąsiai teigti, kad mokykla, tarpusavio santykiai joje užimtumas gali tapti atsvara vaiko gyvenime. Tačiau globotiniu atžvilgiu dažnai tenka susidurti su neigiama mokyklos nuostata. Paprastai tokie vaikai turi elgesio, emocinių, mokymosi sunkumų ir jų adaptacija tiek klasėje tiek pačioje mokykloje yra sunkesnė.

Galima teigti, kad globos namų ugdytiniams būdingas prosocialinių įgūdžių trūkumas, socialiai nepriimtinas elgesys sumažina pageidautinos socializacijos mokykloje galimybes, pasunkina adaptacijos procesą. Globos namų auklėtiniai mokykloje linkę nesutarti su kitais vaikais, yra įsiblaškę, impulsyvūs, nesilaiko nurodymų. Taip pat šie vaikai dažnai jaučiasi vieniši, nemylimi, kiti vaikai jų nemėgsta, iš jų dažnai šaipomasi.

Mokydami jaunos žmones skaityti, rašyti dirbti kompiuteriu, turime nepamiršti ir apie socialinę atsakomybės mokymą. Bendruomeniniai įgūdžiai yra ypatingai svarbūs pristatant save visuomenėje, darbo rinkai ir adaptuojantis joje. Mokymo įstaigose gana dažnai, ypač dirbant su įvairių elgesio ir emocinių sutrikimų turinčiais vaikais, ignoruojami socialinės atsakomybės mokymo aspektai. Mokant socialinės atsakomybės labai svarbu mokyti tokių įgūdžių kaip: sprendimų priėmimas, savarankiškumas, kūrybiškumas.

Mokykla užima reikšmingą vietą kiekvieno žmogaus gyvenime, bet globos namų auklėtiniui ji yra ypatinga, nes vaikas išeina iš savo uždaro, panašaus likimo bendraamžių rato ir kartu su klasės draugais iš skirtingos socialinės aplinkos įsisavina mokslo žinių pagrindus svarbiausioje veikloje – mokymesi. Todėl itin svarbus vaidmuo vaiko gyvenime tenka mokyklai. Vaiko globos institucija, priimdama vaiko ugdymo funkcijas iš šeimos, kartu prisiima atsakomybę už ugdymo rezultatus, tačiau priimant vaiką į globos instituciją, tenka dalytis atsakomybę už galutinį rezultatą – visapusiškai savarankiškam gyvenimui paruoštą ugdytinį (Žukauskiene, 2002).

Sėkmingo ugdymo proceso globos institucijoje galutinis rezultatas – globotinio sėkminga adaptacija ir socializacija visuomenėje, sugebėjimas savarankiškai spręsti problemas ir priimti teisingus sprendimus bei įsipareigojimus. Galutinius ugdymo rezultatus pamatome jau vėliau, kai ugdytinis pradeda socializacijos procesą. Galima manyti, kad socializacijos sėkmė priklauso nuo ugdytinio asmenybių savybių, kurios stiprinamos, taisomos ugdymo procese. Tai pasitikėjimas savimi, nes, pasak L.Jovaišos nepasitikėjimas savimi stabdo asmenybės vystymąsi, jos socialinį aktyvumą, profesinį darbingumą.

L. Rupšienė (2000) teigia, kad itin neigiamai vaiką bei jo adaptaciją veikia dirbtinis tėvų netekimas: kai tėvai netenka tėvystės teisių, vaikai atiduodami globėjams arba į vaikų globos namus. Todėl vaikui be galo sunku formuoti teigiamą mokymosi nuostatą, sudėtinga sėkmingai realizuoti save mokymosi veikloje, kuri, anot L. Rupšienės, labai dažnai pripildyta įvairių konfliktų, emocinės sumaišties, nerimo.

Globos namų auklėtiniai institucijoje praranda asmeniškumą, gyvenimo privatumo pojūtį. Atsiranda didesnė ar mažesnė izoliacija nuo prigimtinės aplinkos, pažintų žmonių, visuomenės. Globos namuose aktuali problema yra izoliacijos ir bendravimo trūkumas. Vaikai, kurie ilgus gyvenimo metus praleido globos institucijose, dažnai turi kalbos defektų, lėtą kalbos raidą, nepasotinamą meilės alkį, nesugebėjimą užmegzti draugiškų santykių su bendraamžiais ir suaugusiais. Bendraudami jie tampa reikalaujantys, pavydūs. Vaikai globos institucijose gyvena izoliuoti nuo visuomenės, o tai lemia asmenybės deformaciją, kuriai būdingas priešiškas, agresyvumas, nesugebėjimas priimti ir suprasti apribojimus, nemokėjimas prisitaikyti prie aplinkos, paklusti reikalavimams, taisyklėms, normoms, nepažeisti šalia esančių.

Pasak R. Žukauskienės (2001), kategoriškai teigti, kad visi vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose, yra pedagogiškai apleisti, negalime. Psichologės tyrimai parodė, kad nuo priežiūros kokybės toje įstaigoje, kurioje vaikas auga, priklauso tai, kaip vaikas išgyvena tėvų netektį ir išsiskyrimą su tėvais, kai pažeidžiami jo pirminiai svarbiausi tėvų ir vaikų socialiniai ryšiai.

Labai svarbu, kad visuomenės požiūris į globos namų vaikus taip pat neigiamai veikia jų prisitaikymą prie aplinkos, adaptuojantis ir išėjus į savarankišką gyvenimą.

Manoma, kad globos namų auklėtinių ugdymo problemos yra sudėtingos dėl jų turimos patirties, pasikeitusios aplinkos ir individualių savybių. Tik išsiaiškinus kiekvieno globos namų auklėtinio ar buvusio globos namų auklėtinio individualius elgesio sutrikimus (jautrumą, nervingumą, impulsyvumą, agresyvumą, nepasitikėjimą, pyktį ir kt.), galima prognozuoti ir planuoti ugdymo procesą, numatyti daug ir įvairių papildomų socialinės integracijos programų, kurios bent iš dalies galėtų kompensuoti vaikų patirtas netektis

Dauguma tėvų globos netekusių vaikų globos institucijas palieka sulaukę pilnametystės, t.t. aštuoniolikos metų. Šis rados etapas yra priskiriamas vėlyvajai paauglystei arba ankstyvajai jaunystei. Psichologiniu požiūriu paauglystė baigiasi, kai asmuo tampa nepriklausomas ir savarankiškas, atsakingas už savo gyvenimą, įgyja gebėjimą ir norą priimti suaugusiojo vaidmenį. A. Gučo (1990) manymu, jaunystė pasiekta tada, kai individas susiranda identiškumą (tapatumą), susidaro savo vertybių sistema, gali užmegzti ir palaikyti tarpusavio draugystės ir meilės santykius, numato ateities perspektyvas (profesijos pasirinkimas).

Teisingas vaikų globos namų auklėtinių profesijos pasirinkime didelį vaidmenį atlieka greta esantys žmonės: socialiniai darbuotojai, mokytojai, socialiniai pedagogai. Oriantytu, motyvuojant vaikus rinktis jiems tinkančias profesijas, gali tapti Hollando (1973,1985,1996) pateiktos asmenybės orientacijos ir jų ryšys su profesijomis:

- Realistinė: pirmenybę teikia veiklai, kuri yra konkreti ir apčiuopiama, vertina materialų atlygį už pasiekimus, vengia kontaktų su žmonėmis, turi techninių, sportinių įgūdžių. Profesijos: stalius, sunkvežimio vairuotojas, virėjas ir pan.
- Tyrinėtojas: pirmenybę teikia stebėjimui, simboliškumui, fizinių, kultūrinių reiškinių tyrinėjimui, turi gabumų mokslui, matematikai, vertina mokslą, žinias. Vengia vaidmenų, kuriuose reikia įtikinėti ar turėti prekiautojo savybių. Profesijos: psichologas, mikrobiologas ir t.t.
- Socialinė: pirmenybę teikia veiklai, susijusiai su pagalba kitiems, mokymų, ugdymu, gydymu ir pan. sugeba bendrauti, tačiau stokoja fizinio arba techninio darbo įgūdžių, Vertina socialinę bei visuomeninę veiklą. Vengia mechaniško ir techninio darbo. Profesijos mokytojas, socialinis darbuotojas, dvasininkas ir kt.

- Vadovo: pirmenybę teikia vadovavimui, įtikinėjimui, valdymui. Turi vadovavimo, bendravimo ir įtikinėjimo gabumų, stokoja gabumų moksliniam darbui. Vertina materialią ir socialinę padėtį. Vengia mokslinių ir intelektualių temų. Profesijos: vadyba, prekyba it kt.
- Tradicinė: mėgsta veiklą, apimančią tvarką, standartų nustatymą ir palaikymą. Pasižymi kanceliariniais, skaičiavimo įgūdžiais, stokoja meninių gebėjimų. Vertina ekonominius, komercinius pasiekimus, valdžią. Vengia neapibrėžtos, nestruktūruotos veiklos. Profesijos; buhalteris, redaktorius.

Norint taikyti šias asmenybės orientacijas praktikoje, pirmiausia svarbu gerai pažinti vaikus, jų gebėjimus, norus ir motyvacijas.

Auklėtinių, gyvenančių globos institucijose, rengimas darbinei veiklai bei adaptacijai turėtų būti ilgalaikis ir tęstinis procesas. Vienas iš svarbiausių sėkmingo prisitaikymo prie visuomenės veiksmų yra asmens motyvacija dirbti ir gauti pastovias pajamas. Dažnas jaunuolis, pradėjęs savarankišką gyvenimą, ne tik neturi reikalingų darbinių žinių ir įgūdžių, bet ir stokoja atitinkamos motyvacijos. Dažnas ieško pelningo darbo, tačiau neįvertina savo galimybių ir gebėjimų, ieško lengvo, didelių pastangų nereikalaujančio darbo, ilgainiui įpranta prie gaunamų pašalpų.

Globojamų asmenų rengimas darbinei veiklai turėtų būti kompleksinis procesas ir apimti tokius komponentus kaip atitinkamos motyvacijos ugdymą, darbinių įgūdžių ugdymą, profesinį orientavimą, atsparumą ir ištvėrmės lavinimą. Asmenys turėtų būti informuojami apie darbo paieškos galimybes Lietuvoje ir užsienyje, išmokomi pasirengti pokalbiui su darbdaviu, parašyti gyvenimo aprašymą (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių programa, 2007).

*Apibendrinat socialinės integracijos ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui paslaugų poreikio vertinimą, matyti, kad kompleksinė pagalba vaikams gyvenantiems vaikų globos namuose reikalinga.*

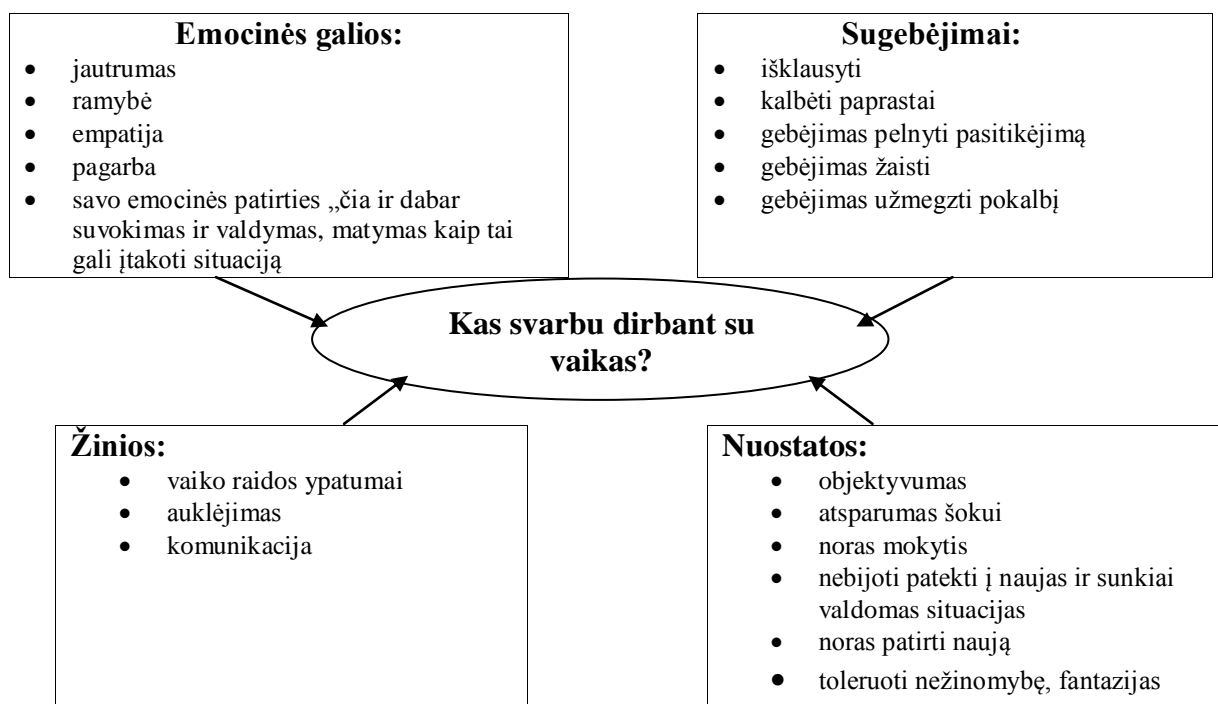
*Be socialinių institutų vaikams gyvenantiems globos institucijose yra svarbus ir darbuotojų vaidmuo, kadangi būtent darbuotojai jiems atstoja šeimą tuo periodu, kada jie yra globos namuose.*

### ***1.3.2 Globos namų darbuotojų vaidmenys, ugdant vaikus augančius vaikų globos namuose***

Globos įstaiga vaiko asmenybės raidai suteikia specifiniu bruožų. M. Lisina, M. Rutter (Braslauskienė, 2000), A. Wigger (2003), B. S. Franz (2004), N. Liobikienė (2004) akcentuoja, kad gyvenimas didelėje vaikų bendruomenėje uždaroje įstaigoje nepakankamai formuoja vaiko individualybes, savigarbos, saugumo jausmus ir kt. D. Burlinghamo, J. Bowlby, W. Goldfarbo, N. Lowrey (Braslauskienė, 2000) tyrimų rezultatai rodo, kad vaikai, gyvenantys globos įstaigoje, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų pilnaverčiam bendravimui su aplinkiniais, sėkmingam adaptavimuisi naujoje aplinkoje (Leliūgienė, Kovalenkovienė, 2005).

I. Leliūgienės (1997, 2002), R. Kukauskos (1998), M. Barkauskaitės (1999), G. Kviessienės (2000), R. Skališiaus (1999), R. Braslauskienės (2000, 2001) ir kt. atliktų tyrimų išvados leidžia teigti, kad dėl susiklosčiusių specifinių socialinių ir edukacinių sąlygų vaikų ugdymas institucijoje nėra tapatus ugdymui šeimoje (Leliūgienė, Kovalenkovienė, 2005). Galima teigti, kad šiuo metu vaikų globos įstaigos suteikia vaikams pastogę, maitinimą, sveikatos priežiūrą, tačiau neišsprendžia problemų, kurias vaikai atsineša iš šeimų, taip pat problemų egzistuojančių pačioje institucijoje. Auklėjimo, mokymo procese yra labai svarbios paties darbuotojo vertybės ir nuostatos, savo asmenybės ypatumų, tipiško reagavimo būdų pažinimas, gebėjimas įsisąmoninti savo jausmus, mintis, kūno reakcijas.

Visi, dirbantys su vaikais, turėtų skatinti savo kūrybiškumą. Labai svarbu dirbant su vaikais emocinės galios, sugebėjimai, žinios, nuostatos (žr. 2 pav.).



2 pav. Svarbumai darbe su vaikais. („Vaikų socializacijos stiprinimas ir integracija į darbo rinką galimybių didinimas“, VŠĮ šeimos santykių institutas 2009, Kaunas)

Globos įstaigos ugdytojų bendruomenę sudaro tiesiogiai su vaiku dirbantis personalas, kurio pagrindinės grupės yra pedagogai, socialiniai pedagogai ir socialiniai darbuotojai. Tiesiogiai su vaiku gali dirbti ir psichologai, sveikatos priežiūros bei kiti specialistai. Pagrindiniu socialinio darbuotojo tikslu globos įstaigoje laikytina vaiko gerovė ir saugumas siekiant pozityvios integracijos ir socializacijos visuomenėje, skatinant visavertę asmenybės raišką, pilietinę brandą. Dėl savo funkcijų gausos ir plataus veiklos rato darbuotojas turi būti susipažinęs ir išmanyti daugelį įstatymų ir teisės

aktų, kad esant reikalui galėtų kuo profesionaliau suteikti pagalbą. Todėl socialinis darbuotojas turi būti geras įstatymų, susijusių su vaiko teisių apsauga, žinovas.

Pirmaeilis socialinio pedagogo uždavinys globos įstaigoje – suteikti pagalbą ugdytiniui toje situacijoje, kai socialiniai, psichologiniai, ekonominiai ar kultūriniai barjerai trukdo jam realizuoti savo potencines galimybes, įgyjant reikiamą išsilavinimą ir išsiauklėjimą. Šią pagalbą darbuotojas teikia sąveikaudamas su ugdytiniu, jo šeima, mokykla ar sociumu (Leliūgienė, 1997). Socialinio pedagogo pareiga globos įstaigoje – paveikti ne vien vaiką, bet ir jo mikroaplinką, tuos žmones, aplinkybes, kurios turi įtakos vaikui. Todėl labai išsiplečia socialinio pedagogo/darbuotojo veiklos sritys, dirbant vaiku globos namuose. Socialinio pedagogo/darbuotojo veiklos sritys globos įstaigoje:

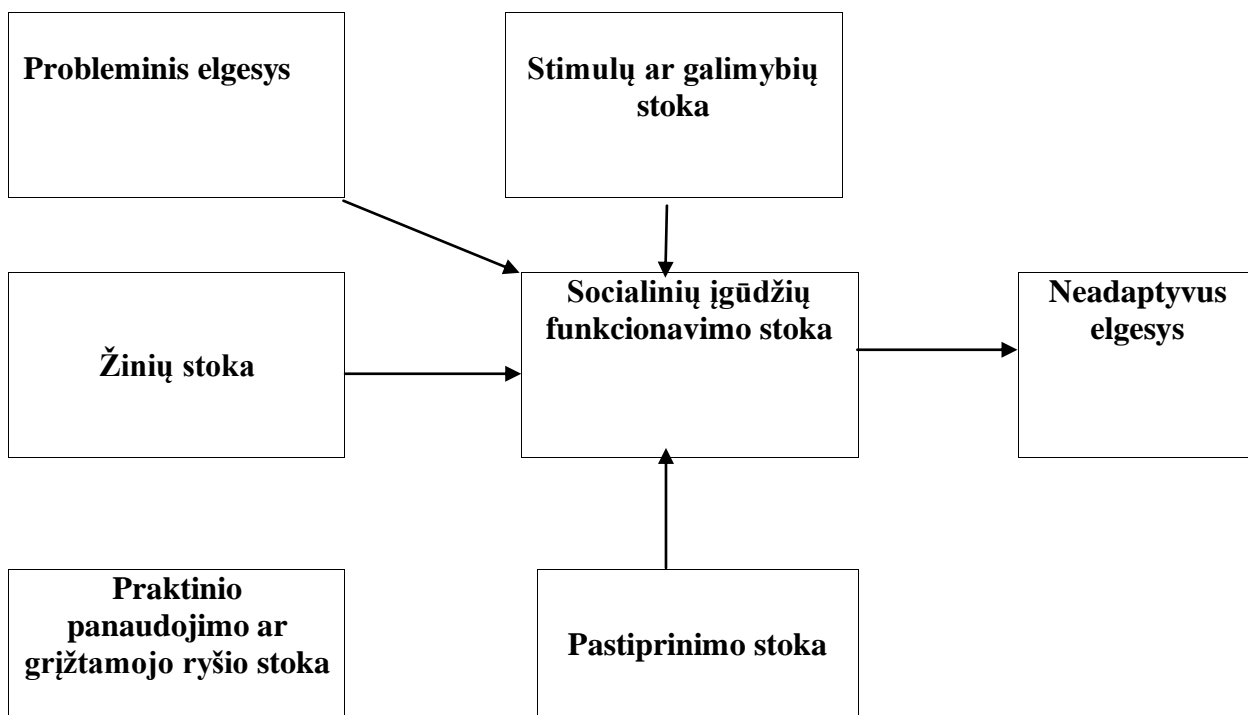
- Įvertina globotinio poreikius ir padeda spręsti problemas;
- Įvardina priežastis, trukdančias vaikams, paaugliams normaliai ugdytis ir adaptuotis aplinkoje;
- Bendradarbiauja su globotiniu, jo šeima, kitomis institucijomis bei specialistais;
- Ieško būdų, kaip efektyviai išspręsti saviraiškos, mokymosi motyvacijos, užimtumo,
- Karjeros planavimo bei kitas asmenines ar socialines vaiku problemas (tuo tikslu
- Organizuoja individualu, grupini ir komandini darbą);
- Atlieka šviečiamąją, prevencinę veiklą;
- Atstovauja globotinio teisėms bei interesams įvairiose institucijose (nepilnamečių reikalų inspekcijoje, Vaikų teisių apsaugos tarnyboje ir pan.);
- Siekia, kad vaikams butu užtikrintas mokymas ir ugdymas, atitinkantis jų poreikius bei galimybes;
- Organizuoja globotiniu darbini mokymą, jų parengimą profesijos pasirinkimui;
- organizuoja kultūrinių, švietimo bei kitų reikalingų paslaugų teikimą (gimtadienių šventimą, kino filmų žiūrėjimą, išvykas, konsultavimą, paskaitų klausymą ir pan.).

Efektyviam socialinio pedagogo darbui globos įstaigoje labai reikšminga tvarkingai vedama dokumentacija. Globotinio dokumentu pildymas, pasak I. Leliūgienės: “Viena iš pagrindinių socialinio pedagogo darbo formų organizuojant veiklą, fiksavimas raštu tu veiksmu, kuriuos jis turi sąmoningai parinkti, kad suteiktu globotiniui efektyvią, individualią pagalbą. Dokumentacija užkerta kelia netvarkingam veikimui, spontaniškumui, nekompetencijai” (Leliūgienė, 2003).

Be šių reikšmingų funkcijų, į socialinio pedagogo veiklos sritį patenka ir socialinė vadyba: tikslų nustatymas, situacijos analizė, projektavimas, planavimas, modeliavimas ir konsultavimas, sprendimų priėmimas, sprendimo organizavimas ir įgyvendinimas, komunikacija, rezultatų kontrolė ir korekcija. Darbuotojams svarbu globotinius išmokyti savarankiškumo, socialinių įgūdžių, gyvenimo įgūdžių. Kad vaikas išėjęs iš vaikų globos namų sugebėtų gyventi savarankiškai.



Psichologų tyrimų duomenys rodo, kad vaikai, neišsiugdę, socialinių gebėjimų, prasčiau mokosi ir sunkiai prisitaiko mokykloje (Gedvilienė, 1999). Atstumtiems ir izoliuotiems vaikams būdingas neaukštas socialinės integracijos lygis (Francizo, 1994). Siekiant geriau suvokti vaikų globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių stokos mechanizmą, pateikiama F.M. Greshamo ir S. N. Elliotto (1990) schema. Iliustruojanti kintamuosius, lemiančius vaikų socialinių gebėjimų stoką (žr. 3 pav):



3 pav. Kintamieji, lemiantys vaikų socialinių įgūdžių stoką (Šaltinis: Elliot, Gresham, 1990)

Socialinių įgūdžių stoką lemia veiksnių kompleksas. Anot tyrėjų, socialinių įgūdžių stoką lemiantys veiksniai:

- galimybių ar stimulų išmokti arba taikyti prosocialų elgesį stoka;
- probleminis elgesys, kuris trukdo įgyti gebėjimų arba taikyti prosocialų elgesį;
- socialinių žinių trūkumas;
- praktinio panaudojimo arba grįžtamojo ryšio trūkumas;
- socialiniai įgūdusio elgesio pastiprinimo stoka.

Socialinei įgūdžiai neatsiranda savaime, jie turi būti ugdomi: svarbus suteikti vaikams socialinių žinių, sudaryti sąlygas praktikuoti, pastiprinant ugdomo globos namuose, vaiką. Sulaukę pilnametystės, globotiniai stokoja gebėjimų, taip reikalingų savarankiškam gyvenimui ir integracijai į visuomenę.

Socialiniai įgūdžiai įgyjami socializacijos proceso metu. Socialiniams ir gyvenimo įgūdžiams ugdyti taikomi aktyvaus mokymo metodai. G.Laukaitytės ir J. Daukšytės atlikti tyrimai (2006) parodė, kad populiariausi tarp Lietuvos pedagogų aktyvaus mokymo metodai, kurie skirti socialinių

įgūdžių mokymui, yra šie: minčių lietus, grupinė diskusija, vaidmenų atlikimas, nežodinė komunikacija, ekspertų grupė.

**Minčių lietus.** Labai populiarus metodas, kai raginama vardyti kuo daugiau galimų atsakymų į pateiktą klausimą ar pareikšti kuo daugiau minčių pasiūlyta tema. Svarbu kilusias mintis susirašyti lentoje ar dideliame popieriaus lape.

**Diskusijų metodai.** Įtraukiant dalyvius į diskusiją, pagal J.T. Dillon (1988), svarbūs keturi aspektai:

1. Teigimas. Tai būdas parodyti pačių diskusijos dalyvių reakciją, supratimą ar poreikį išsiaiškinti tai, kas ką tik buvo pasakyta. Galima pasakyti „Jei aš teisingai supratau, tavo manymu, bedarbystė –tai.) arba „Tavo supratimu nėra nieko smerktino, jei viešose vietose jauni žmonės keikiasi, o štai Vytas sakė, kad jam nemalonu, kai draugas su juo kalbasi ir vartoja daug keiksmažodžių...“

2. Klausimai. Dalyviai kur kas entuziastingiau aptars savo pačių iškeltus klausimus, nei pateiktus lektorius. Štai kaip būtų galima juos paskatinti: „Kas tave dar domina?“, Su kuo norėtumėte sutikti, o su kuo nesutinkate?“

3. Ženkilai. Vadovo komentarai kartais būna pernelyg sureikšminami, kur kas geriau, jei diskusiją jis palaikys ne žodžiais, o tam tikrais gestais ar ženklais. Nustebusi vadovo veido išraiška gali paskatinti dalyvį pagrįst savo nuomonę. Draugiškas žvilgsnis padrąsins dalyvį parinkti tinkamus žodžius savo idėjai apibūdinti.

4. Tyla. uždavęs klausimą, skirti laiko atsakymui. Trijų keturių ar penkių sekundžių pauzė kam bus puikus stimulus nutraukti tylą.

Diskusijai labai svarbi yra pati tema. Ji turi būti aktuali vaikams. Paauglystėje galima diskutuoti tokiais temomis, kaip alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas, mokyklos lankymas, mokslo siekimas, bendravimas su priešinga lytimi, svajonės ir lūkesčiai, susiję su profesijos pasirinkimu, draugyste ir pan.

Vaidmenų žaidimai. Vaidmenų žaidimai padeda vaikams modeliuoti įvairias gyvenimo situacijas. Vaidmenų žaidimui surenkama 8-12 asmenų grupė. Joje taikomos tokios pačios taisyklės, kaip ir kitose grupinėse veiklose.

Pradžioje parenkama kokia nors tema, pavyzdžiui, šeimos gyvenimas. Tada grupės nariams siūloma patiems pasirinkti arba kiti grupės nariai gali priskirti kokį nors vaidmenį :mamos, tėvo, vaiko, šuns, tetos, dėdės ir t.t. Tada apibrėžiamas pats žaidimo rėmas, pavyzdžiui: šeima švenčia Kūčias ir pan.

Baigęs žaisti, kiekvienas dalyvis turi keletą minčių sugrįžti mintimis ir jausmais į dabartį. Tada pradedama diskusija apie tai, ką kiekvienas išgyveno žaidime, koks buvo jo vaidmuo, kaip

pavyko būnant vaidmenyje atlikti savo užduotis, ko galima būtų išmokyti, kad vaidmens atlikimas taptų geresnis.

Vaidmenų žaidimai gali būti skirti vienam konkrečiam įgūdžiui lavinti, pavyzdžiui, kaip pozityviai išreikšti pyktį. Žaisdami dalyviai gali daugiau sužinoti apie save, savo stipriąsias ir silpnąsias asmenybės puses ir kartu bandyti elgtis kitaip, efektyviau.

**Nežodinė komunikacija.** Šis metodas skirtas dėmesingumo, atvirumo pasitikėjimo vienas kitu, empatijos kitam žmogui, jo elgesio supratimo lavinimui. Nežodinės komunikacijos pratimų pavyzdžiai:

- Aklasis ir vedlys - grupės skirstomos poromis, kitas – jo vedlys. Vedlys vedžioja „akląjį“ be žodžių, saugodamas jį nuo sužeidimų ir stiprių susidūrimų su kitais. Vedlio tikslas - supažindinti akląjį su aplinka, paskui pasikeičiama vaidmenimis.
- Pratimas empatijai ugdyti.
- Pratimai, skirti suprasti kitus.

Remiantis darbo vaikų globos namuose praktika, galima teigti, kad čia augantys vaikai dažnai sprendimus priima nesavarankiškai, jų nuomonė dažnai neišklausoma, stengiamasi viską nuspręsti už vaikus. Todėl vaikai sulaukę pilnametystės ir išėję iš vaikų globos namų, negali priimti tvirtų ir naudingų tolimesniam gyvenimui sprendimų. Aktualu socialinių darbuotojų veikloje sugebėti įdiegti vaikui atsakingumo už savo poelgius jausmą ir išugdyti gebėjimą priimti atitinkamus sprendimus, o ypač gebėjimą apibrėžti problemą, supratimą ko jis siekia ir įvertinti bei pasirinkti savo tikslą kaip pati geriausią, tinkamiausią ir praktiškiausią. Dažniausiai pagalba suteikiama įvairiausių daiktų, kultūrinių programų, net ir seminarų pirkimu. Tiksliau - duodama, duodama, duodama. Šitokiu būdu, nejučia, vaikus pripratiname gauti. Jie taip įpranta gauti, kad pamiršta pačių atsakomybę už savo ateitį. Šitaip duodami juos auginame iki pilnametystės, o po to, vos pabaigus mokyklą, paliekame likimo valiai. Jaunas žmogus lieka visuomenėje vienas. Tuomet, išskyrus valstybės numatytą simbolinę paramą, kurios neužtenka pragyventi, jaunuoliui jau niekas nieko nebeduoda. Tenka rūpintis pačiam, o įgūdžių pasirūpinti savimi neužtenka.

*Visuomenė jaunam žmogui nepažįstama, jis jaučiasi tarsi būtų atvykęs į svetimą šalį, kurioje nežino kaip elgtis, o ir paklausti nėra ko. Tačiau jeigu jaunas žmogus savęs nepažino, jis niekada nepriims gerų sprendimų. Čia taip pat labai svarbu – savigarba, sugebėjimas įvertinti ir atpažinti, bei pripažinti savo stiprias ir silpnas puses, kurias gali padėti atskleisti šalia esantis žmogus. O šiuo atveju – darbuotojas esantis šalia vaiko.*

## 2. ASMENŲ, UŽAUGUSIŲ GLOBOS NAMUOSE, SAVARANKIŠKO GYVENIMO UGDYMO GALIMYBIŲ TYRIMAS

### 2.1. Tyrimo metodika

Pasirinkta tema „Asmenų užaugusių vaikų globos namuose pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo galimybės“ pastaruoju metu yra palčiai analizuojama ir aktuali šiuo metu, kadangi dirbant su jaunuoliais išeinančiais iš globos institucijos, pastebėta savarankiško gyvenimo įgūdžių stoka. Tėvų globos netekusių vaikų psichologinius požymius aprašinėjo S. Ignatovičienė (2003). Vaikų socializacijos ir integracijos klausimais rašė G. Kvieskienė (2005), kuri akcentuoja socializaciją įtakojančius veiksnius. Taip pat analizuoti tėvų globos netekusių vaikų ugdymo ypatumai bei charakteristikos (Braslauskienė, 2000; Litvinskienė 1998; Leliūgienė; Rupšienė 2004 ir kt.). A. Vaičiulienė (2004) pažymi, jog jau ankstyvoji vaikystės patirtis, kurioje kaip pagrindiniai veikėjai figūruoja tėvai, vaidina svarbų vaidmenį tolimesniame žmogaus karjeros gyvenime. Našlaitystės ir socialinės našlaitystės problemomis domėjosi tokie mokslininkai kaip M. Barkauskaitė ir V. Grippedienė (1998), J. Černeckienė (2007), J. Leliūgienė (1997, 2002), A. Kozireva (1996), G. Kvieskienė (2000, 2001, 2003, 2008, 2009), L. Smagina (2000).

**Tyrimo metodas.** Siekiant išsiaiškinti asmenų, užaugusių vaikų globos namuose savarankiško gyvenimo ugdymo ypatumus, buvo atliktas kokybinis tyrimas.

Kokybiniam tyrimui buvo naudojamosi moksliniais tyrimo metodologijos pagrindimais ir nuorodomis Luobikienė, I. (2007). Sociologinių tyrimų metodika, Valackienė, A. (2007) Sociologinis tyrimas, Charles, C. (1999). Tyrimui buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas, kadangi jis parankesnis, kai tiriamas sudėtingas elgesys ar reiškinys, kurį norima išsamiai išnagrinėti. Galimybė gauti išsamesnius ir esminius atsakymus į klausimus nei kiekybinėje apklausoje. Šiuo atveju norima išnagrinėti asmenų užaugusių globos namuose savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumus.

R. Tidikio (2003) teigimu, kokybiniu tyrimu nagrinėjant individo praktinį gyvenimą, galima išsiaiškinti tam tikros socialinės grupės gyvenimiškas problemas.

Kokybinis tyrimas – kai yra naudojami atviri klausimai individų ar grupių suvokimui, požiūriams, nuomonėms, patirtims ar veiklos modeliams tirti. Kokybiniais metodais surinkta informacija nepateikia tikslų skaičių ar priklausomybių, tačiau įgalina nusakyti tendencijas, idėjas, požiūrius. Pusiau standartizuoto interviu iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai. Klausimai tik iš dalies standartizuoti. Šis interviu geras tuo, kad sukuria laisvesnę bendravimo atmosferą. interviu ypač tinkamas metodas, norint atskleisti keleto dalyvių skirtingų perspektyvų, idėjų, požiūrių, susijusių su ta pačia tema ar problema. Intensyvaus (klinikinio) interviu tikslas – gauti išsamią informaciją apie tiriamojo motyvus, požiūrius, interesus, nuostatas.

Kokybinis tyrimo metodas buvo pasirinktas dėl tokių priežasčių:

1. Nesant galimybei surinkti didelės tiriamųjų grupės, kuri būtina atliekant kiekybinį tyrimą.  
2. Įvertinus, kad išsamiausia informacija būtų gauta interviu metu užduodant tiriamiesiems klausimus žodžiu.

3. Lankstumas. Kuo mažiau struktūrizuotas interviu, tuo daugiau lankstumo, užduodant interviu klausimus. Tai leidžia paaiškinti kai kuriuos apibrėžimus, patikslinti klausimus, kontroliuoti atsakymų tvarką (eiliškumą), gauti papildomos informacijos ir smulkmenų.

4. Papildomos informacijos gavimas. Gaunama daugiau informacijos apie asmenines respondentų savybes, jų socialinę aplinką. Klausimai iššaukia spontanišką reakciją, o tai taip pat suteikia papildomos informacijos.

**Tyrimo planas.** Pagal Kardelį (2002) tyrimo planą sudaro temos formulavimas, tyrimo problemos aptarimas, tyrimo objekto apibūdinimas, hipotezės formulavimas, tyrimo tikslų ir uždavinių nusakymas, tyrimo proceso organizavimas.

**Tyrimo problema** – asmenų užaugusių globos namuose pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymas.

**Tyrimo objektas** – asmenų užaugusių globos namuose pasirengimo savarankiškam gyvenimui, ugdymo galimybės.

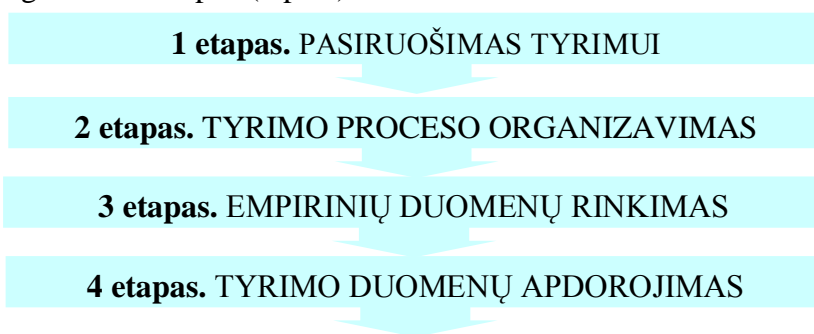
**Hipotezė** – tikėtina jog savarankiškam gyvenimui globos institucijoje paruošti asmenys, geriau integruojasi į visuomenę.

**Tyrimo tikslas** – išanalizuoti asmenų, užaugusių globos namuose, pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo galimybes ir ypatumus.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Pateikti vaiko raidos ypatumu globos institucijoje.
2. Atlikti globos namų auklėtinių pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir integracijos į visuomenę tyrimą.
3. Atskleisti vaikų globos namų ugdytinių savarankiško ugdymo galimybes.

Siekiant išsiaiškinti jaunuolių, užaugusių vaikų globos namuose adaptacijos visuomenėje ypatumus 2011 m. buvo atliktas empirinis tyrimas. Visą mokslinio tyrimo procesą galima būtų suskirstyti į keturis pagrindinius etapus (4 pav.).



4 pav. Empirinio tyrimo etapai (Cohen, Manion, 1994)

1. Pasiruošimas tyrimui. Šis etapas susijęs su tyrimo planavimu arba, kitaip tariant, - tai tyrimo (temos) metodologinis pagrindimas. Jame išskirtinas: literatūros studijavimas; temos formulavimas; tyrimo problemos (tiriamąjį klausimą) aptarimas; tyrimo objekto apibūdinimas; hipotezės formulavimas; tyrimo tikslo ir uždavinių nusakymas.

2. Tyrimo proceso organizavimas (tyrimo metodų ir procedūrų aptarimas, tiriamųjų kontingento - imties tūrio parinkimas ir kiti klausimai).

3. Empirinių duomenų rinkimas. Šiame etape renkami duomenys, kurie turi patvirtinti arba paneigti tyrimo hipotezę.

4. Tyrimo duomenų apdorojimas. Čia išskirtinas: statistinis gautų duomenų apdorojimas, jeigu tyrime buvo taikyti kiekybiniai tyrimo metodai arba panaudotos skaitmeninės kokybinių tyrimų rezultatų reikšmės; teorinis duomenų apdorojimas (duomenų aptarimo skyrius); gautų rezultatų praktinis pritaikymas (siūlomi būdai arba konkrečios rekomendacijos, tačiau tik tais atvejais, kada tyrimo rezultatai leidžia tai padaryti).

**Tyrimo tipas.** Kokybinis, giluminis.

Kokybinis jaunuolių užaugusių vaikų globos namuose interviu, siekiant nustatyti adaptacijos visuomenėje ypatumus, pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo galimybes, ir problemas. Kokybiniam tyrimui naudota pusiau struktūruota anketa. Kokybinio tyrimo metu buvo atliktas interviu. Interviu metu gauti ir apibendrinti duomenys parodo jaunuolių požiūrį į savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo globos namuose pakankamumą.

**Tyrimo metodas.** Pusiau struktūruotas interviu.

**Tyrimo imtis.** Kokybinio tyrimo imtį sudarė asmenys užaugę vaikų globos namuose.

Tyrimui reikalingi pirminiai duomenys surinkti naudojant pusiau struktūruoto interviu klausimyną. Klausimai projektuoti darbo autoriaus, atsižvelgiant į teorinėje dalyje išskirtas prielaidas ir reikiamos informacijos pobūdį.

**Tyrimo instrumentas:** pusiau struktūruoto interviu klausimynas. Interviu klausimyno klausimai orientuoti į asmenų, augusių globos namuose, nuomonę apie šeimą, asmenų savijautą mokykloje, motyvaciją profesijos ir darbo srityje, gyvenimo praktinius įgūdžius. Pusiau struktūruoto interviu klausimai pateikiami 1 priede.

Interviu klausimynas sudarytas iš 6 blokų:

1. Demografiniai duomenys.
2. Asmenų savijauta mokykloje.
3. Motyvacija įsigyti profesiją ir susirasti darbą.
4. Praktiniai įgūdžiai išeinant į savarankišką gyvenimą.
5. Auklėtinių, augusių globos namuose, socialinių problemų vertinimas išėjus iš vaikų globos namų

**Tyrimo eiga.** Tyrimas buvo atliekamas individualiai, kiekvienam respondentui buvo skiriama apie 45 minutes. Respondentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, aptarti anonimiškumo klausimai. Interviu buvo atliekamas žodžiu, o atsakymai fiksuojami raštu. Asmenys, užaugę vaikų globos

namuose, turėjo atsakyti į klausimus, kurie buvo suskirstyti į šešis klausimų blokus. Interviu sudarė 42 klausimai, kurie atskleidė asmenų, užaugusių globos namuose, pasirengimą savarankiškam gyvenimui ir adaptacijai visuomenėje.

## 2.2 Tyrimo organizavimas

Pasirenkant tyrimo procesą buvo apsisprendžiama dėl galimų sunkumų ir metodų. Toliau buvo planuojama tiriamųjų atranka. Vienas iš galimų sunkumų buvo numatomas galimas buvusių vaikų globos namų ugdytinių atsisakymas dalyvauti tyrime. To priežastis galėjo būti tiriamųjų nenoras mintimis grįžti į praeitį, kuri daugumai buvo labai sunki ir primenanti skaudžius gyvenimo metus ir baimę, kad jų mintys nebūtų viešai atskleistos ir paskelbtos. Tyrimas atliktas 2011 m. birželio-liepos mėnesiais. Buvo susisiepta telefonu ir elektroniniais laiškais su 16 asmenų gyvenusių vaikų globos namuose. Susitikti su darbo autore sutiko ir atsakyti į klausimus pateikti savo nuomonę apie gyvenimą vaikų globos namuose, įvardinti sunkumus, problemas išėjus iš vaikų globos namų, pasiekimus, mintimis kaip gyvena dabar sutiko 15 ugdytinių. Tyrime buvo analizuojama 5 vaikinų ir 10 merginų istorijos. Interviu vyko neformalioje, laisvoje atmosferoje. Nebuvo keliamas pojūtis, kad tai egzaminas ar testas. Klausimai buvo pateikiami taip, kaip parašyta anketoje. Klaidingi ne taip suprasti klausimai buvo pakartoti ir paaiškinti. Apibendrinant tyrimo procesą galima pasakyti, kad viskas vyko gana sklandžiai, nes buvo gerai apgalvoti klausimai, įvertinti galimi sunkumai ir rizikos. Labai svarbu – tyrėjo etika ir kompetencija. Šio tyrimo atveju buvo viskas kur kas paprasčiau, nes dauguma respondentų pažinojo darbo autorių ir tai buvo prielaida būti atviriems ir nuoširdiems.

**Interviu eiga:** planuojant ir vedant interviu buvo vadovautasi šiais žingsniais: pasisveikinimas; prisistatymas bei interviu tikslo pristatymas; interviu procedūros bei principų pristatymas (respondento sutikimas dėl interviu užrašymo, informacijos konfidencialumo); jei respondentui kiltų klausimų, būtų stengiamasi atsakyti į juos; pagrindinis interviu; užbaigimas, apibendrinimas; padėkojimas respondentui už interviu. Gaunama informacija interviu metu buvo įrašinėjama į diktofoną. Vėliau visa informacija perkeliama į lapus.

**Duomenų apdorojimas ir analizė:** prieš atliekant duomenų analizę, duomenys buvo apdoroti, suvesti į elektroninę formą. Gauta medžiaga interviu metu buvo sisteminama remiantis „Kokybis“ programa išskiriant diagnostines sritis ir kategorijas pagal reikšminius žodžius (žr. 1 lentelę) ir suvedama į bendrą struktūrą. Atsižvelgiant į interviu duomenis, kaip svarbiausius veiksnius savarankiškumo ugdyme, respondentai įvardijo praktinius įgūdžius, pagalbos išteklius ir būdus, savarankiško gyvenimo problemas, pasiūlymus vaikų namams, adaptaciją mokykloje, mokyklos baigimas ir mokslų tęsimas, profesinis orientavimas mokykloje ir globos namuose, gebėjimų tobulinimas.

**Diagnostinės sritys ir kategorijos**

<b>DIAGNOSTINĖS SRITYS</b>	<b>KATEGORIJOS</b>
<b>1. Savarankiško gyvenimo problemos</b>	Baimė neišmokyti gyventi savarankiškai; Baimė pradėti gyvenimą savarankiškai; Pinigų stygius; Baimė susigadinti gyvenimą; Biudžeto planavimas; 18 –os nepasirengęs gyvenimui; Klausimų kilo daug; Žinių apie valstybines įstaigas trūkumas; Gyvenamas ir būstas; Žinių apie darbo paieškos būdus trūkumas; Trūko žinių pradedant savarankišką gyvenimą.
<b>2. Pasiūlymai vaikų globos namams</b>	Savarankiškumo skatinimas Sąlygos panašios į namų Būrelių, kuriuose galima būtų lavinti praktinius įgūdžius Pedagogų, dirbančių su meile Mažesnė darbuotojų kaita
<b>3. Praktiniai įgūdžiai</b>	Būsto ir pinigų valdymo įgūdžių stoka; Socialinių įgūdžių stoka; Savarankiško gyvenimo įgūdžių stoka; Kasdieninių gyvenimo įgūdžių stoka; Darbinių gebėjimų stoka; Šeimyninių įgūdžių stoka; Maisto gamtinimo įgūdžiai
<b>4. Pagalbos ištekliai ir būdai</b>	Psichologinio parengimo savarankiškam gyvenimui; Informavimo kur kreiptis atsitikus bėdai; Poreikių ir nuomonės išklausa; Namų aplinkos; Savarankiškumo ugdymas; Meilės ir supratimo nesuvokimas, saugumas
<b>5. Profesinis orientavimas vaikų globos namuose</b>	Nesulaukiau pagalbos profesinio orientavimo procese; Trūko pokalbių apie profesijos pasirinkimą; Apie profesijos pasirinkimą domėjausi savarankiškai Nepakanka informacijos apie profesijos pasirinkimą, įgijimą; Savarankiškai sunku nuspręsti dėl ateities; Nebuvo išsamaus profesinio orientavimo proceso; Nesigilinama į individualius poreikius; Pasimetimas profesijos pasirinkime
<b>6. Gebėjimų tobulinimas</b>	Maža erdvė atskleisti savo gabumus Darbas svarbus mano gyvenime Tobulinti gebėjimai padeda ateityje Asmeniniai gebėjimai įtakoja profesijos pasirinkimą Dirbdamas realizuoji save Gebėjimus atskleisti sunku
<b>7. Adaptacijos periodas mokykloje</b>	Kova už būvį; Atskirtis mokykloje; Savęs realizavimas; Mokytojų pagalba; Diskriminacijos; Pamokų nelankymas; Užklasinė veikla Mažas draugų ratas; Draugų ratas; Gera psichologinė savijauta Mokyklos renginiai koncertai; Pradžioje užgauliojimas
<b>8. Galimybių baigti vidurinę mokyklą ir tęsti mokslus vertinimas</b>	Trūksta motyvacijos mokslams; Mokslai svarbu siekiant išsilavinimo Mokslų svarbos neįvertinimas; Reikalinga, pagalba sprendžiant iškilusias problemas; Paskatinimo svarba; Psichologo, pedagogo pagalba; Nežiūrėjau į mokslus rimtai; Tinkamas klimatas mokykloje Reikalingas griežtas žodis; Laiku nesuteikia pagalba Renginių, užklasinės veiklos svarba; Išsilavinimas svarbus norint susirasti darbą; Klasės draugų parama
<b>9. Profesijos orientavimo mokykloje vertinimas</b>	Nerūpėjo ateitis Mažai informacijos Nedaug gilinamasi į individualius vaikų poreikius ir nors Nėra plataus ir išsamaus profesinio orientavimo proceso Be išsilavinimo įmanoma susirasti darbą

Remiantis pateikta diagnostinių sričių ir kategorijų lentelė (žr. 1 lentelę) yra analizuojama kiekviena diagnostinė sritis priskiriant jai respondentų dalyvavusių tyrime teiginius ir juos analizuojant.



### 2.3. Tyrimo duomenų analizė

Kokybinio tyrimo metu buvo apklaustų 15 vaikų globos namuose užaugusių asmenų, kurie šiuo metu gyvena savarankišką gyvenimą. Keturi iš jų išėję iš globos namų prieš 5 metus, penki respondentai prieš 3, trys respondentai prieš 2 metus, du respondentai prieš 7 metus. Keturi respondentai, globos namus palikę prieš 5 metus, buvo atrinkti atsitiktinai, bendradarbiaujant su Ukmergės rajono, „N“ globos namais. Kiti aštuoni respondentai, palikę globos namus prieš 3 ir 2 metus, pasirinkti neatsitiktinai – respondentai gyveno Jonavos vaikų globos namuose kur dirbo darbo autorė. Du respondentai, palikę Kėdainių raj. Jonavos globos namus prieš 7 metus, pasirinktas neatsitiktinai – jie priklauso socialinės rizikos šeimai su kuria dirba darbo autorius. Apklausti buvo 5 vaikinai ir 10 merginų, kurių amžius nuo 19 iki 25 metų. 4 buvę ugdytiniai yra sukūrę šeimas ir augina 5 vaikus. 1- gyvena nesantuokinį gyvenimą ir augina 1 vaiką. 11 dar nesukūrę šeimų. 2 ugdytiniai turi pagrindinį išsilavinimą, 4- vidurinį, 7– profesinį išsilavinimą, 2 – mokosi. Tiriamųjų charakteristikos pateiktos 2 lentelėje.

#### Tiriamųjų charakteristikos

Tiriamųjų charakteristika	Tautybė	Amžius	Šeimyninė padėtis	Vaikų skaičius	Išsilavinimas	Gyvenamoji vieta	Gyvenimo aprašymas
1 tiriamasis	lietuvė	20	netekėjusi	0	vidurinis	Vilnius	Šiuo metu studijuoja, Gyvena mokymo įstaigos bendrabutyje. Su broliais ir seserimis ryšio nepalaiko.
2 tiriamasis	lietuvis	23	nevedęs	0	profesinis	Kaunas	Šiuo metu dirba. Būsta nuomojasi. Su broliu ryšį palaiko.
3 tiriamasis	lietuvė	20	ištekėjusi	1	profesinis	Jonavos raj.	Gyvena pas vyro tėvus. Su seserimi bendrauja, nuolat lanko vaikų globos namuose. Planuoja studijuoti kolegijoje.
4 tiriamasis	lietuvis	23	nevedęs	0	profesinis	Kaunas	Būsta nuomojasi. Su seserimi ryšio nepalaiko. Šiuo metu gyvena iš socialinės pašalpos. Darbo neieško.
5 tiriamasis	lietuvė	21	gyvena su draugu	0	profesinis	Ukmergė	Būsta nuomojasi. Bendauja su močiute. Gyvena iš socialinės pašalpos. Neranda darbo.

6 tiriamasis	lietuvis	20	nevedęs	0	vidurinis	Jonava	Guvena pas draugus. Dirba nelegaliai. Su broliu ryšio nepaliko. Žada išvykti į užsienį.
7 tiriamasis	lietuvė	23	gyvena su draugu	1	vidurinis	Jonava	Priklauso socialinės rizikos šeimai dėl socialinių įgudžių stokos, su šiuo ameniu ir jo šeima nuolats vykdomas socialinis darbas. Su broliais ir seserimi nebendrauja. Gyvena iš socialinė pašalpos.
8 tiriamasis	lietuvis	21	nevedęs	0	pagrindinis	Kaunas	Šiuo metu studijuoja kolegijoje, dirba. Gyvena nuomuojamame bute. Su seserimi bendrauja.
9 tiriamasis	lietuvė	21	gyvena su draugu	0	profesinis	Kaunas	Gyvena pas draugo tėvus. Dirba. Žada studijuoti. Brolių seserų neturi.
10 tiriamasis	lietuvė	21	netekėjusi	0	pagrindinis	Kėdainiai	Šiuo metu studijuoja kolegijoje. Baigus mokslus žada išvykti į užsienį. Su broliais ir seserimis bendrauja.
11 tiriamasis	lietuvis	21	netekėjusi	0	studijos	Vilnius	Šiuo metu studijuoja universitete. Gyvena mokymo įstigos bendrabutyje. Vakaraus dirba kavinėje. Seserį svaigaliais lanko vaikų globos namuose.
12 tiriamasis	lietuvė	25	ištekėjusi	2	profesinis	Ukmergė	Turi nuosavą būstą. Dirba. Bendrauja su močiute ir seserimi
13 tiriamasis	lietuvė	25	ištekėjusi	2	profesinis	Kaunas	Gyvena pas vyro tėvus. Augina vaiką namuose. Gauna socialinę pašalpą.
14 tiriamasis	lietuvė	23	netekėjusi	1	studijos	Vilnius	Gyvena draugo namuose. Augina vaiką namuose. Ieškosi darbo. Planuoja studijuoti kolegijoje.
15 tiriamasis	lietuvė	23	gyvena su draugu	0	vidurinis	Jonava	Priklauso socialinės rizikos šeimai dėl socialinių įgudžių stokos, piknaudžiavimo alkoholiu, su šiuo ameniu ir jo šeima nuolats vykdomas socialinis darbas. Gauna socialinę pašalpą.

2 lentelė

Tyrimo metu atlikus kokybinę turinio (content) analizę, išskirtos devynios aktualios diagnostinės sritys, kurios suskirstytos į 66 kategorijas. Diagnostinės sritys apjungtos į keturias esmines temas, atskleidžiančias pagrindines sritis, susijusias su globos namų auklėtinių sėkminga adaptacija ir integracija visuomenėje.

### **1 tema: Auklėtinių, augusių globos namuose, savarankiško gyvenimo vertinimas.**

- 1 *diagnostinė sritis*: Auklėtinių gyvenusių vaikų globos namuose savarankiško gyvenimo problemos

- 2 *diagnostinė sritis*: Auklėtinių gyvenusių vaikų globos namuose pasiūlymai vaikų globos namams

### **2 tema: Vaikų globos namuose įgytų praktinių įgūdžių vertinimas.**

-3 *diagnostinė sritis*: Asmenų išėjusių iš vaikų globos namų praktiniai įgūdžiai

-4 *diagnostinė sritis*: Pagalbos ištekliai ir būdai lemiantys smenų augusių vaikų globos nostinė

### **3 tema: Profesijos ugdymas ir pasirengimas karjerai augant vaikų globos namuose vertinimas**

- 5 *diagnostinė sritis*: Profesinis orientavimas vaikų globos namuose

-6 *diagnostinė sritis*: Gebėjimų tobulinimas lemia asmenų augusių vaikų globos namuose socialinio proceso sėkmę

### **4 tema: Gebėjimų vidurinėje mokykloje ir siekiamos įgyti profesiją vertinimas**

- 7 *diagnostinė sritis* : Adaptacijos periodas mokykloje lemia asmenų augusių vaikų globos namuose socialinio proceso sėkmę

- 8 *diagnostinė sritis*: Galimybių baigti vidurinę mokyklą ir tęsti mokslus vertinimas

- 9 *diagnostinė sritis*: Profesijos orientavimo mokykloje vertinimas

## **1. Auklėtinių, augusių globos namuose, savarankiško gyvenimo vertinimas.**

Šią temą atitinka diagnostinės sritys: savarankiško gyvenimo problemos, pasiūlymai vaikų globos namams. Respondentų atsakymai pateikti 3, 4 lentelės.

Pasirengti savarankiškam gyvenimui ir įgyti reikiamas kompetencijas paprastai padeda artimiausia aplinka (šeima, mokykla). Jei nesuteikiama pakankamai galimybių pasirengti savarankiškam gyvenimui ir integracijai, adaptacijai į visuomenę jis tampa socialiai pažeidžiamas ir kyla rizika patekti į socialinę atskirtį. Vienas iš pagrindinių uždavinių globos institucijose: rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje. Analizuojant respondentų atsakymus, buvo pastebėta, kad dauguma išėjusių iš globos institucijos, socialinė adaptacija ir integracija į visuomenę buvo komplikuoata. Jaunuoliai pradėję savarankiškai gyventi, susiduria su begale sunkumų. Dėl šios priežasties labai svarbu aptarti pagrindines išėjusių iš vaikų globos namų savarankiško gyvenimo problemas, apžvelgti ir įvertinti ugdymo trūkumus globos namuose.

Analizuojant interviu metu gautus duomenis matyti, kad jaunuoliai, palikę globos instituciją, pradedant savarankišką gyvenimą ir dažnai susiduria su realybe, pajaučia tikrą gyvenimo skonį – dažnai bauginantį ir nuviliantį. Respondentai perėję iš vienos aplinkos į kitą susiduria su daugybe

problemu, kurios iššaukia socialinės pagalbos poreikį. Šios problemos kyla ne tik dėl globos institucijos parengimo, valstybės teikiamos paramos, tačiau ir dėl pačių jaunuolių gebėjimo prisitaikyti, jų siekių bei socialinių, psichologinių, bendravimo savybių. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog jaunuoliai, augantys globos institucijoje, nėra pakankamai gerai ruošiami savarankiškam gyvenimui. Galima teigti jog, išėję iš globos institucijos asmenys, patenka į terpę ir susiduria su tokiomis problemomis kaip:

- pasitikėjimo savimi trūkumas;
- artimo žmogaus į kurį galima atsiremti trūkumas;
- baime išėiti į nežinią;
- baime pradėti gyvenimą savarankiškai;
- baime susigadinti gyvenimą;
- biudžeto planavimo įgūdžių stoka;
- baimė neįstoti mokytis kur nori;
- baimė neišmokyti gyventi savarankiškai;
- žinių pradedant savarankišką gyvenimą trūkumas;
- būsto susiradimo;
- profesinės veiklos;
- gyvenimo įgūdžių trūkumas.

Atliekant tyrimą, pastebėta, kad jaunuoliai, būdami 18 metų nėra pasirengę savarankiškam gyvenimui, ką patvirtino išėjusių iš globos namų atsakymai (žr. 3 lentelę): „...nemanau, kad 18 metų vaikas užaugęs globos namuose gali būti pasirengęs savarankiškam gyvenimui...“. Respondentai pabrėžė, jog galimybė pasinaudoti suaugusio žmogaus patarimais, labai padėtų žengiant pirmuosius žingsnius į savarankišką gyvenimą. Dalis respondentų atkreipia dėmesį į galimybę gauti daug ir prasmingų savarankiškumo pamokų. Apžvelgiant respondentų atsakymus, galima daryti išvadą, kad asmenys išėję iš vaikų globos namų, nėra pajėgūs patys vieni spręsti problemų su kuriomis tenka beveik visiems susidurti - tai būsto paieška, asmeninio biudžeto planavimas, darbo paieška, studijų, mokslų planavimas, mažai įgytų kompetencijų, kaip reikia elgtis valstybinėse institucijose tvarkant dokumentus. Galima daryti prielaidą, kad vaikų globos namuose didelį neigiamąjį poveikį daro tai, kad daugelį dalykų tiesiog gauna kaip galutinį produktą, nedalyvaujant jo rengimo procese. Augdami globos namuose vaikai gauna jau pagamintą maistą, išlygintus darbužius, kitus namų apyvokas daiktus, laisvalaikio renginius, ir net veiklos dienos planą. Tokiu būdu formuojasi palankių santykių socialinis lūkestis kaip kasdienės normos (Leliūgienė I., 2003). Respondentų atsakymai rodo, kad globos namų personalas nepastiki vaikais ir jaunuoliais, jam nesuteikiama galimybė, dauguma darbų atlikti pačiam savarankiškai. Todėl savarankiškumo neskatinimas, nepasitikėjimas ugdytiniu, verčia jaunuolį jaustis nevertingu, nereikalingu, niekam tikusiu, nes atsiranda nepasitikėjimas savimi, savo

gebėjimais, laimėjimais. Visa tai turi didelę reikšmę jaunuoliui pradedant savarankišką gyvenimą. Respondentų nuomone, nesėkmingą integravimosi į visuomenę procesą apsunkina jaunuolių, nepasitikėjimas savimi, baimė pradėti gyvenimą savarankiškai, žinių, įgūdžių stoka. Labai aktualios yra pirmųjų savarankiško gyvenimo žingsnių problemos tai: pinigų stoka, nusivylimas savimi, artimo žmogaus šalia neturėjimas, baimė nenuklysti klystkeliais, baimė nesusirasti darbo neįstoti mokytis, baimė išeiti į nežinią. Dalis respondentų nesugebėjo adaptuotis ir integruotis visuomenėje, todėl nesusirado darbo ir prarado tolimesnio mokymosi motyvaciją. Pajutę savarankiškumo stygių ir negebėjimą planuoti gyvenimą, rūpintis šeima, nesulaukdami tinkamos savalaikės pagalbos, keli respondentai pateko į rizikos šeimų apskaitą.

Galima daryti prielaidas, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių reikia mokyti nuo pat pirmų dienų kai patenkama į vaikų globos namus. Pagrindinis vaikų globos namų tikslas turėtų būti: vaikų socializacijos ir adaptacijos stiprinimas visuomenėje. Taip nurodoma ir globos namų tiksluose, tačiau praktinio šio tikslo rezultato nematyti. Taip pat efektyvesnė pagalba būtų jaunuoliams, išėjusiems iš globos institucijų, jei juos, jau palikusius globos instituciją, tam tikrą laiko tarpą prižiūrėtų ir teiktų pagalbą socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai. Dirbant šia kryptimi su jaunuoliais, būtų stiprinamas savarankiškumas, motyvacija, profesinė orientacija, savivertė, praktiniai įgūdžiai. Tyrimo metu gauti atsakymai pateikiami 3 lentelėje

3 lentelė

### 1 diagnostinė sritis. Auklėtinių gyvenusių vaikų globos namuose savarankiško gyvenimo problemos

Kategorijos	Įrodantys teiginiai	Dažnis
Baimė neišmokti gyventi savarankiškai	„nors visą laiką kol buvau globos namuose svajojau iš ten išeiti, bet kai sulaukiau pilnametystės, labai bijojau, jaučiausi nesaugiai, gerai, kad ėjau mokytis, gavau bendrabutį...“ „jaučiausi nesaugiai, bet vaidinau, kad man viskas gerai, bet viduje jaučiausi blogai...“ „ar išmoksiu gyventi pats vienas, be niekieno pagalbos, nes atsiremti į ką neturėjau“	12
Baimė pradėti gyvenimą savarankiškai	„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau, kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi, bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi“.	9
Pinigų stygius	„Žinių apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes. Žinių apie tarpusavio santykius šeimoje. Suvokimo apie pinigų vertę, sugebėjimo racionaliai spręsti piniginius klausimus.“	9
Baimė susigadinti gyvenimą	„Bijojau ir nežinojau, kaip reikės pasirūpinti savimi. Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina. Bijojau, kad galiu susidėti su bloga kompanija ir susigadinti sau gyvenimą“. „...Ne visada, būdavo akimirky, kai galvojau, kad visiškai nepasirengusi...“ „...nevisai bijojau, bet gyveni ir mokaisi...“ Bijojau, kad neįstosi mokytis ten, kur norėčiau „ jaučiausi nesaugiai, buvau dar nepasiruošęs...“ „...labai bijojau, bet padėjo auklėtojos susitaikyti su ta mintimi... „	9

Biudžeto planavimas	„net neturėjau supratimo kaip gyvensiu, už ką gyvensiu, ką aš darysiu su ta laisve“ „bijojau, kad neturėsiu už ką pragyventi“ Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą. Bijojau, kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi. Bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi. Bijojau, kad manimi nepasitikės“.	8
18 –os nepasirengęs gyvenimui	„...Nemanau, kad 18 metų vaikas, užaugęs globos namuose, gali būti pasirengęs savarankiškam gyvenimui. Bet gyvenimas, jei tu labai nori, išmoko daug ko...“.	7
Klausimų kilo daug	„... Tikrai ne, nelabai žinojau, kas tai yra...“. „ ...Iš dalies, daug kilo klausimų...“. „...sakyčiau taip, bet su pagalba artimų žmonių, man jie ir padėjo. Jei nebūtų jų, nežinau, kaip būtų buvę...“.	7
Žinių apie valstybines įstaigas trūkumas	„Pajamos ir išlaidos, kaip susirasti darbą, kur tvarkytis dokumentu virius“ „kur kreiptis dėl pašalpų, darbo, socialinio būsto, mokslų ir t.t.“ „nežinojau, kaip susimokėti už komunalinius mokesčius, kaip tvarkytis su savo laiku, Žinių apie tai, kur kreiptis iškilus sunkumams dėl nedarbo, gyvenamosios vietos, skurdo, pašalpų, teisinių problemų ir pan.“.	6
Gyvenamas ir būstas	„Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina, nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau, kad truks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi, kur gyventi...“.	6
Žinių apie darbo paieškos būdus trūkumas	„Žinių apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes. Žinių apie profesijos pasirinkimo galimybes. „Žinių apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes“.	5
Trūko žinių pradedant savarankišką gyvenimą	„Apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes. Žinių apie profesijos pasirinkimo galimybes. Žinių apie tarpusavio santykius šeimoje. Labai daug ko nemokėjau, nežinojau. Vienu metu neturėjau net ko paklausti. Globos namuose daug ko trūksta“. „Suvokimo apie pinigų vertę, sugebėjimo racionaliai spręsti piniginius klausimus“. „Žinių apie tai, kur kreiptis iškilus sunkumams dėl nedarbo, gyvenamosios vietos, skurdo, pašalpų, teisinių problemų ir pan.“. Žinių apie tarpusavio santykius šeimoje. Sugebėjimo siekti užsibrėžto tikslo (kryptingumo)“.	5

Prie šios diagnostinės srities priskirti duomenys gauti apie tai, ką keistų globos namuose (4 lentelė). Norint nors minimaliai sukurti namų aplinką „...globos namų sąlygos turėtų būti panašesnės į namų sąlygas..“, respondentai siūlo dažniau klausti vaikų ir jaunuolių nuomonės priimant sprendimus „reikia klausti globos namų auklėtinių jų nuomonės, pasiūlymų ir pan. ...“, susijusius su tvarka vaikų namuose, ir atsižvelgti į vaikų nuomonę sprendžiant šeimynoje iškilusius klausimus.

Kartais vaikui augančiam globos namuose sunku užmegzti santykius ir su darbuotoju dirbančiu šalia jo „...kuo daugiau palaikymo ir supratimo iš darbuotojų...“. Apžvelgiant respondentų atsakymus matyti, jog labai svarbu, jog darbuotojas juos gerbtų suprastų ir padėtų iškilusiose sunkiose situacijose. Respondentai pabrėžė, jog suaugusiojo domėjimasis vaiko ir jaunuolio interesais ir noras jį pažinti, meilės parodymas, padėtų labiau pasitikėti savimi „...mokėti pralaužti ledus į kiekvieno

vaiko širdį, dirbti su didesne meile...“. Galima teigti, kad asmenims labai svarbus žinojimas, kad kažkam rūpi, kad jie turi į ką kreiptis atsitikus bėdai.

Savarankiškumas – svarbi pilnavertiška visuomenėje funkcionuojančios asmenybės savybė. Respondentai pabrėžė jog domėjimasis individualiais vaiko poreikiais ir galimybėmis, sudarytos sąlygos savarankiškai įgyti praktinių įgūdžių, palengvintų 18 metų asmeniui išėjus iš vaikų globos namų adaptuosi visuomenėje.

Sėkmingai veikti visuomenėje asmeniui padeda socialiniai gebėjimai. Kuo daugiau darbuotojai pasitikės vaiku gyvenančiu vaikų globos namuose, įtrauks į mokyklos veiklą, neformalųjį ugdymą, bendruomenės veiklą, tuo daugiau vaikas įgys gebėjimų, padėsiančių jam ateityje adaptuotis visuomenėje. Dauguma mano, kad maisto gaminimo, savitvarkos, biudžeto planavimo, buitės darbų užsiėmimai ugdo gebėjimus ir palengvina išėjus iš vaikų globos namų adaptuotis visuomenėje, pradėti savarankišką gyvenimą be baimės. Asmenys pabrėžė, jog aktyvi veikla organizuojama pagal vaikų poreikius padėtų susirasti daugiau draugų, sutari su pedagogais, mažiau įsivelti į konfliktus.

Respondentai taip pat pabrėžė, kad darbuotų kaita jiems labai skausminga. Apžvelgiant interviu metu gautus duomenis matyti, jog asmenys gyvenantys vaikų globos namuose prisiriša prie asmens dirbančio su jais. Darbuotojo netekimas jiems reiškia praradimą „...aš labai norėčiau, kad vaikų globos namuose nesikeistų darbuotojai, nes pripranti prie darbuotojo paskui labai sunku, kai jie išeina...“. Gailima daryti prielaidą, kad netekę asmens prie kurio prisirišęs vaikas, antrą kartą patiria netektį. Pirma netektis šeimos netekimas, antra asmens esančio šalia jo, vaikų globos namuose. Visa tai neigiamai veikia vaiko asmenybę. Tai turi įtakos tolimesniems santykiams su kitais žmonėmis, adaptuojantis visuomenėje. Respondentai teigė, kad prisirišimas buvo nepastovus, nuolat keitėsi darbuotojai, todėl natūralu, jog asmens psichologiniai poreikiai buvo nepatenkinti.

4 lentelė

## 2 diagnostinė sritis. Auklėtinių gyvenusių vaikų globos amuose pasiūlymai vaikų globos namams

Kategorijos	Įrodantys teiginiai	Dažnis
Savarankiškumo skatinimas	<p>„ vaikų globos namuose sąlygos panašios į įstaigos o ne į namų, nors ir kaip stengiasi vaikų globos namų darbuotojai padaryti įvaizdį, kad vaikams suteikiamos namų sąlygos, bet taip nėra, nes vaikai negali išreikšti savo nuomonės dėl veiklos už juos viskas suplanuota, turi gyventi pagal dienos planą“</p> <p>„Atsižvelgti į vaikų pageidavimus organizuojant laisvalaikį, perkant maistą, drabužius ir kitus daiktus,, dažniau klausti vaikų nuomonės priimant sprendimus, susijusius su tvarka vaikų namuose (įtraukti vaikus į sprendimų priėmimo procesą)“.</p> <p>„... vaikų pageidavimus organizuojant laisvalaikį, perkant maistą, drabužius ir kitus daiktus“.</p> <p>„... perkant maistą, drabužius ir kitus daiktus. Dažniau klausti vaikų nuomonės priimant sprendimus, susijusius su tvarka vaikų namuose (įtraukti vaikus į sprendimų priėmimo procesą)“.</p> <p>Atsižvelgti į vaikų nuomonę, nesakau, kad suteiktumėme jiems visišką</p>	8

	laisvę, bet diskutuojant pasitariant priimti, tinkamiausius sprendimus, kaip praleisti laisvalaikį, kokia veikla užsiimti“	
Sąlygos panašios į namų	„Globos namuose sąlygos turėtų būti panašesnės į namų sąlygas, gal šiuo metu ir bandoma prie to priėti. Reikia klausti globos namų auklėtinių jų nuomonės, pasiūlymų ir pan.“	5
Būrelių, kuriuose galima būtų lavinti praktinius įgūdžius	„Organizuoti būrelius ir užsiėmimus, kuriuose vaikai galėtų lavinti kasdieniniame gyvenime reikalingus praktinius įgūdžius (mokytūsi gaminti maistą, prižiūrėti drabužius, tvarkyti kambarius, ruošti šventes, planuoti išlaidas ir pan.)“	4
Pedagogų, dirbančių su meile	„Mokėti pralaužti ledus į kiekvieno vaiko širdį, paruošti taip, kad jie i savimi ir, kad pedagogai dirbtų su didesne meile, nes tie vaikai yra žmonės, kuriuos likimas nuskriaudė“. „ kuo daugiau palaikymo ir supratimo iš darbuotojų“	3
Mažesnė darbuotojų kaita	„Auklėtojos buvo geros, mus užstodavo, buvo mums kaip mamos, bet sulaukdavo iš administracijos nepasitenkinimo, aš labai norėčiau, kad vaikų globos namuose nesikeistu darbuotojai, nes pripranti prie darbuotojo paskui labai sunku kai jie išeina, atrodo, kad antrą kartą prarandi mamą, labai mus varžė, dienos veiklos planas jį išmieščiau, nes kaip pastebėjau savarankiškumo mums tai nepridėjo”	2

Taigi apibendrinat respondentų nuomonę apie vaikų globos namuose esančius ugdymo trūkumus galima teigti, jog respondentų nuomonė vieninga. Respondentai mano, kad yra būtina sudaryti sąlygas panašias į namų, ugdyti ir skatinti savarankiškumą, organizuoti laisvalaikio veiklą ir būrelius „...organizuoti laisvalaikį, perkant maistą, drabužius ir kitus daiktus, klausti vaikų nuomonės...“, lavinti praktinius įgūdžius, būtinas atsakomybės prisiėmimas už savo poelgius ir veiksmus, būtina pajusti darbo teikiamą džiaugsmą, svarbu bendrauti ir būti išgirstu. Respondentų atsakymai pateikiami lentelėje.

## **2.Vaikų globos namuose įgytų praktinių įgūdžių vertinimas.**

Šią temą atitinka diagnostinės sritys: praktiniai įgūdžiai, pagalbos ištekliai ir būdai. Respondentų atsakymai pateikti 5 lentelėje, 6 lentelėje.

Atsižvelgiant į gautus tyrimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad globos institucijoje gyvenusių auklėtinių sėkminga integracija į visuomenę priklauso nuo globos institucijos pastangų išugdyti vaiko socialines savybes ir pastangų paruošti jį savarankiškam gyvenimui. Respondentų nuomone sėkmingai veikti visuomenėje asmeniui padeda įgyti praktiniai gebėjimai, kurie padeda efektyviai susidoroti su kasdieninio gyvenimo problemomis bei iššūkiais. Tyrimo duomenys apie praktinius įgūdžius pateikiami 5 lentelėje. Asmeniui išėjusiam iš vaikų globos namų, praktinių gebėjimų pagrindą sudaro savarankiškumas, darbiniai, socialiniai, būsto planavimo, kasdieniniai gyvenimo, šeimyniniai įgūdžiai, lengviau integruotis į visuomeninį ir socialinį gyvenimą.



**3 diagnostinė sritis. Asmenų išėjusių iš vaikų globos namų praktiniai įgūdžiai**

Kategorija	Išrodantys teiginiai	Dažnis
Būsto ir pinigų valdymo įgūdžių stoka	„gaudavau dienpinigius ir taupydavau su darbuotojų pagalba, pastarus su auklėtoja juos išleisdavau“ „dienpinigius laikydavo auklėtoja seife, juos taip sutaupydavau ir nusipirkdavau kas man tuo metu buvo reikalinga“ „Kai išėjau iš vaikų globos namų buvo keista, kad savarankiškai galiu spręsti ko man reikia ko ne, tai pradžioje išleidau visus pinigus ir 2 savaites neturėjau už ką valgyti, bet tai man buvo gera pamoka, dabar moku taupyti“	11
Socialinių įgūdžių stoka	„ Iš vaikų globos namų išėjęs pasijutau nesavarankiškas, kadangi daug kas būdavo nuspręsta už mane, tokia jau buvo vaikų globos namų sistema“	10
Savarankiško gyvenimo įgūdžių stoka	„Išmokau to, ko išmoksi dalyvaudamas būrelių veikloje, daugiau tai nieko. Visko išmokė gyvenimas“. „Nežinau, nes nelabai ko ten išmokau“. „Net nežinau, nes, jei ko ir išmokau, tai pas dėdę, jo šeimoje“.	9
Kasdieninių gyvenimo įgūdžių stoka	„tik išėjus iš vaikų globos namų jautiesi pasimetęs, gauni pinigus ir juos išleidi, bet gyvenimas išmoko kaip juos leisti tikslingai“ „Sunku išmokti taupyti, kartais pinigus išleidžiu ten kur nereikia“ „Auklėtojos stengdavosi mokindavo, bet teoriškai, praktiškai mes buvom žali“	9
Darbinių gebėjimų stoka	„ Nelabai, nemokėjau gaminti, nors paskutiniaisiais metais, jau įrengė mūsų šeimynoje virtuvėlę, bet išmokti nespėjau, bet pasikloti tvarkingai lovą ir valyti dulkes išmokau, nors savarankiškumo turėjom mažai“	7
Šeimyninių įgūdžių stoka	“...gyvendami nesijautėm kaip šeimoje, nelabai bendraudavom su auklėtojom apie tai. Nors dažnai pagalvodavau apie šeimą...” “... anksti sukūriau šeimą, gyvendamas savo šeimoje supratau kas ra šeima, vaikų globos namuose mažai bendravo apie šeimą...”	6
Maisto gaminimo įgūdžiai	„ Negaliu teigti , kad nieko neišmokau, bet manau neįmanoma lavinti įgūdžių pvz. Maisto gaminimo, kai nėra šeimynoje virtuvės, ar mokesčių apmokėdavo už komunalines buhalteris“ „ Išėjau iš vaikų namų ir daug ką pats savarankiškai išmokau“	5

Apibendrinant išėjusių iš vaikų globos namų asmenų nuomonę matyti, kad, praktiniai gebėjimai - vienas svarbiausių pasirengimo savarankiškam gyvenimui veiksnių. Respondentų nuomone svarbu skatinti vaikus pačius veikti, pažinti, ugdyti savo kasdieniniam gyvenimui būtinus gebėjimus „...negaliu teigti, kad neišmokau nieko, bet manau neįmanoma lavinti – maisto gaminimo įgūdžių, kai šeimynoje nėra virtuvės...“. Ugdant savarankiško gyvenimo, socialinių, darbinių, būsto, pinigų valdymo, kasdieninių gyvenimo įgūdžių, šeimyninių įgūdžių ne tik mokoma pasirūpinti savimi, taip pat kartu ugdomas ir savarankiškumas, atsakomybė, vidinė kontrolė, asmuo geriau pasirengia savarankiškam gyvenimui, jam lengviau adaptuotis visuomenėje „...auklėtojos mokindavo, bet tik teoriškai, praktiškai mes buvom žali...“ Manau, yra aktualu išnagrinėti, kokią vietą globos įstaigose užima praktinių įgūdžių reikšmė. Vaikai, gyvenantys su tėvais, yra labiau įgiję svarbiausių gyvenimo įgūdžių, nes dauguma tėvų nuo pat mažens vaikus pratina dirbti įvairius darbus ir ugdo vaikų savarankiškumą namų aplinkoje. Kaip matyti iš pateiktų duomenų tuo negali pasigirti vaikai, gyvenantys globos institucijose, jie nesijautė kaip namuose „...gyvendami nesijautėme kaip šeimoje,

nelabai bendravom su auklėtojom apie tai.“, nes vaikų globos namai siejasi su įstaiga. Tačiau respondentai, kurie turėjo globėjus, jiems buvo sudarytos sąlygos pažinti namų aplinką. Dauguma respondentų atėjus laikui išvykti iš globos namų suprato jog neturi įgūdžių „kai išėjau iš vaikų globos namų buvo keista, kad savarankiškai galiu spręsti ko man reikia, ko ne.“ reikalingų, įvairiose gyvenimo situacijose: atlikti ūkio darbus, užsiregistruoti pas gydytojus, susitvarkyti pašalpas, susiplanuoti dienos veiklą, drabužių priežiūra, biudžeto planavimas ir t.t.

Globos namų darbuotojai gamina valgį, rūpinasi vaiko sveikata ir higiena, prižiūri drabužius ir tvarko vaiko finansus, dėl ko vaikams atsiranda praktinių įgūdžių stoka, kadangi neleidžiama jiems patiems dalyvauti namų ruošos procese ir priimti sprendimus.

Dauguma respondentų pripažino jog vienintelis kelias pašalinti ugdymo globos namuose trūkumus – pasitikėti vaikais augančiais vaikų globos namuose, atsižvelgti į poreikius ir norus, nors minimaliai suteikti namų aplinką, suteikti daugiau savarankiškumo, parengti psichologiškai savarankiškam gyvenimui, įtraukti į praktinę veiklą. Tyrimo metu respondentai turėjo galimybę pateikti pagalbos išteklius ir būdus (žr. 6 lentelę). Respondentai akcentavo, jog jų savarankiškumo ugdymui labai trukdė, vaikų globos namų administracijos nustatyta, vidaus tvarka „...atseit klausdavo mūsų nuomonės, bet padarydavo pagal administracijos norus..“. Galima teigti, kad kai kuriais atvejais globos įstaigos jaunuoliams ne padeda, o iš jo „paima“ įvairias galimybes „...jeigu man būtų leidę savarankiškai nuspręsti ir susiplanuoti dienos veiklą, manau būtų lengviau būtų buvę priimti darbuotojų patarimus ir mokymus...“.

6 lentelė

#### 4 diagnostinė sritis. Pagalbos ištekliai ir būdai lemiantys smenų augusių vaikų globos namuose socialinio proceso sėkmę

Kategorija	Įrodantys teiginiai	Dažnis
Psichologinio parengimo savarankiškam gyvenimui	<p>„Ten viskas paduota, suskaičiuota, ten visai kitaip nei už vaikų globos namų ribų, išėjus net nežinojau kur kreiptis atsitikus bėdai...“</p> <p>„...daugiau praktikos reikėjo, reikėjo labiau pasitikėti mumis, leisti savarankiški nors pas gydytojus nueiti, išėjusi iš vaikų globos namus bijojau pas gydytojus eiti...“</p> <p>„ Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina, nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau, kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi“.</p> <p>„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau , kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi, bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi“.</p> <p>„Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina, bijojau, kad galiu susidėti su bloga kompanija ir susigadinti sau gyvenimą“.</p> <p>„Bijojau ir nežinojau, kaip reikės pasirūpinti savimi. Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina. Bijojau, kad galiu susidėti su bloga kompanija ir susigadinti sau gyvenimą“.</p> <p>„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą. Bijojau , kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi. Bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi.</p>	13

	<p>Bijojau, kad manimi nepasitikės“.</p> <p>„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą. Bijojau, kad manimi nepasitikės. Bijojau, kad neįstosiu mokytis ten, kur norėčiau „,</p> <p>„ar išmoksiu gyventi pats vienas, be niekieno pagalbos, nes atsiremti į ką neturėjau“</p> <p>„net neturėjau supratimo kaip gyvensiu, už ką gyvensiu, ką aš darysiu su ta laisve“</p> <p>„Bijojau, kad neįstosiu mokytis ten kur noriu „,</p> <p>„bijojau, kad neturėsiu už ką pragyventi“</p>	
Informavimo kur kreiptis atsitikus bėdai	<p>„...išėjus iš vaikų globos namų nežinojau, kur kreiptis dėl socialinės pašalpos, ar kitokios pagalbos, labai bijojau eiti vienas į polikliniką, kadangi mus vesdavo seselė, kai augau vaikų globos namuose...“</p> <p>„...šiuo metu bendrauju su buvusia auklėtoja ji man pataria kur kreiptis ką, daryti jei ko man prireikia, kai viena nežinau ar būčiau susitvarkius...“</p> <p>„...už mus daug ką padarydavo vaikų globos namuose net pas gydytojus nuvesdavo, prakiurus vamzdžiui sutvarkydavo ten esantis darbuotojas viską, todėl sunku buvo pirmą kartą savarankiškai kreiptis pas gydytojus, nežinojau kaip registruotis...“</p> <p>„...visko išmokau savarankiškai išėjus iš vaikų globos namų, gyvenimas privertė...“</p> <p>„...šiuo metu žinau kur kreiptis, ką daryti susirgus, pradžioje išėjus iš vaikų globos namų buvo sunku...“</p>	12
Poreikių ir nuomonės išklausymas	<p>“...viską padarydavo ir nusprendavo už mus, mes tik darydavom ką mums liepdavo, nemanau, kad tai mums padėjo įgyti įgūdžių...“</p> <p>„...jeigu man būtų leidę savarankiškai nuspręsti susiplanuoti dienos veiklą, manau būtų buvę lengviau priimti darbuotojų patarimus ir mokymus...“</p> <p>„...dienos veikla net buvo suplanuota, įkaltas į galvą dienos veiklos planas...“</p> <p>„...atseit klausdavo mūsų nuomonės, bet padarydavo pagal administracijos norus, savarankiškai retai kada ką nusprendavo...“</p> <p>„...taigi virtuvėlės net nebuvo pas mus, buvo sodininkas santechnikas, stalius, viskas padaryta...“</p> <p>„...mano sesė vaikų globos namuose, tai kai pasiimu ją mokiniu viską savarankiškai nuspręsti, ir valgyt daryt, nes manęs ten nieks nieko neišmokino...“</p> <p>„ Tai, kad mokydavo mus visokių įgūdžių, bet neatsižvelgdavo į mūsų norus ir poreikius, viską padarydavo ir nusprendavo už mus“</p> <p>„...betgi už mus viskas buvo suplanuota minutė į minutę, nesakau, kad mūsų nieks nemokino, mokino, bet teoriškai, praktiškai už mus viskas buvo padaroma...“</p> <p>„tai, kad viskas už mus buvo daroma, mus mokino, bet ne viską, tvarkytis gal ir išmokau, nuomonės ko mes norim neklausdavo...“</p> <p>“...auklėtojos stengėsi mus išklaudyti ir atsižvelgdavo į mūsų norus, bet mūsų norai nepatikdavo administracijai...”</p> <p>“...buvo dienos veikla ir gyvendavom pagal ją, daug vaikų daug nuomonių į visus neįsiklausydavo...”</p>	10
Namų aplinkos	<p>„...kur aš augau, buvo šeimynos gyvenome su broliais ir seserimis, nors ir kaip buvo bandoma šeimyninę aplinką sudaryt, niekaip nepavyko, nes daug darbuotojų, visos turi skirtingas nuomones ir dar administracija kišosi į mūsų reikalus...“</p> <p>„...augdama vaikų globos namuose tikrai nesijaučiau kaip namuose, augome įstaigoje su savomis taisyklėmis ir krūva darbuotojų bei vaikų...“</p> <p>„ ...norėjosi, kad būtų kaip namie, auklėtojos mums buvo kaip mamos, su jomis jausdavomės gerai, bet administracija kišosi viską gadino...“</p>	8

	<p>„...kai viena auklėtoja dirbo jausdavomės gerai, būdavom laimingi, bet kitų žmonių kišimasis į šeimynos reikalus viską gadino...“</p> <p>„...gyvenom kambariuose po 6 ar 7 vaikus buvo sunku su visais sugyventi, kartais net reikėdavo miegoti kitose šeimynose, tikrai nesijaučiau kaip namuose...“</p> <p>„... gerai, kad turėjau globėjus, ten pamačiau kas yra tikri namai...“</p> <p>„...globėjų šeimoje, pas kuriuos lankydavausi savaitgaliais man padėjo suprasti kas yra namai, nors turėjau gerus auklėtojus vaikų globos namų sienų niekad nepavadinčiau namais...“</p>	
Savarankiškumo ugdymas	<p>„... reikia daug pagalbos išėjus iš globos namų“.</p> <p>„... ten viskas paduota ir nebuvo galimybių prisidėti prie namų ruošos ar pan. ....“.</p> <p>„...pačių pagrindų gal taip, tačiau labai daug ko trūksta“.</p> <p>„...auklėtojos stengdavosi mokindavo, bet teoriškai, praktiškai mes buvom žali...“</p>	7
Meilės ir supratimo nesuvokimas, saugumas	<p>„...kartais nesutardavau su šeimynos draugais, susimušdavome, buvo sunkių akimirku, bet dažniausiai užuojautos iš suaugusių nesulaukdavom, tik gaudavom krūvą taisyklių prirašyt...“</p> <p>„...dažniausiai mus bausdavo, o ne bandydavo suprasti...“</p> <p>„...auklėtojos mus užstodavo, bet iš kitų darbuotojų daug neteisybės ir neteisingų žodžių sulaukdavom...“</p> <p>„...labai norėjosi supratimo, bet dažniausiai likdavau nesuprasta...“</p> <p>„...dažnai būdavau įtampoje, nes bijodavau vyresnių berniukų, bet darbuotojams bijojau pasiskųsti, vistiek nieko man nebūtų padėję...“</p> <p>„...nesijaučiau saugi, nelabai kam įdomūs mūsų jausmai buvo...“</p> <p>„...karatais norėjau, kad mane apkabintų, suprastų, bet dažniausiai sulaukdavau taisyklių, bausmių...“</p> <p>„...nesijaučiau suprastas...“</p>	6

Dalis respondentų savo atsakymuose kalba apie tai, kad pradėjus savarankišką gyvenimą pritrūko žinių, kur kreiptis ištikus bėdai ar nelaimi, „...išėjus iš globos namų nežinojau, kur kreiptis dėl socialinės pagalpos ar kitokios pagalbos, labai bijojau eiti viena į polikliniką...“. Viena iš opiausių problemų, anot apklaustųjų, tai nežinojimas kur kreiptis ištikus nelaimi, ar dėl socialinės paramos „...sunku savarankiškai pirmą kartą kreiptis pas gydytojus...“. Dauguma respondentų teigė, jog gyvendami vaikų globos namuose turėjo mažai galimybių kontroliuoti savo gyvenimą, todėl taip svarbu, kad darbuotojai dirbantys su vaikas ugdytų kiek galima didesnę vaiko pasitikėjimą savo jėgomis. Svarbu išmokyti jaunuolius nepasimesti kai sunku, nenuleisti rankų, o esant reikalui sugebėti kreiptis pagalbos į buvusius savo auklėtojus ar kitus darbuotojus „...šiuo metu bendrauju su buvusia auklėtoja, ji man pataria kur kreiptis, ką daryti jei man ko prireikia...“.

Respondentų nuomone globos įstaigų darbuotojai žino jų globai perduodamų vaikų problemas, mato šių problemų pokyčius, tačiau vaikų globos įstaigų administracija ir darbuotojai dažnai nežino kokiais būdais ir metodais geriausiai padėti problemiško elgesio ar socialiai pažeistiems vaikams ir tuomet jau sprendžiamas ne pagalbos probleminio elgesio vaikams suteikimo, o „atsikratymo“ šiuo vaiku klausimas. Dauguma respondentų teigė, jog vaikų globos namuose kuriuose jie auga dažnai trūko meilės ir supratimo, saugumo jausmo „...labai norėjosi supratimo, bet dažniausiai likdavau nesuprasta...“. Asmenys išėję iš vaikų globos namų teigė, jog jie dažnai būdavo nesuprasti darbuotojų, sprendžiant problemas ar iškilusius konfliktus darbuotojai bausdavo, taikydavo

taisykles nustatytas vaikų globos namų vidaus tvarkos. Darbuotojai dažnai neįsigilindavo į situaciją, neužjausdavo, nesuprasdavo „...dažnai būdavau įtampe, nes bijojau vyresnių berniukų, bet darbuotojams bijojau pasakyti, vistiek nieko nebūtų man padėję.“. Taip pat paminėta, jog dažniausiai jų nesuprasdavo ne auklėtojos, o administracijos darbuotojai „...auklėtojos stengėsi mus išklaudyti ir atsižvelgti į mūsų norus, bet mūsų norai nepatikdavo administracijai..“. Nekokybiškas problemišku situacijų sprendimas, supratimo, meilės stoka lemia, kad jų elgesys iš tiesų tampa sunkiai kontroliuojamas.

### **3-oji: Profesijos ugdymas ir pasirengimas karjerai augant vaikų globos namuose vertinimas**

Šią temą atitinka diagnostinės sritys: profesinis orientavimas vaikų globos namuose, gebėjimų tobulinimas, adaptacijos periodas mokykloje. Respondentų atsakymai pateikti 7 lentelėje, 8 lentelėje, 9 lentelėje.

Sparti mokslo, technologijų kaita lemia nuolatinę darbo rinkos kaitą. Didėjanti konkurencija paslaugų ir gamybos sferoje kelia vis didesnius reikalavimus ir darbuotojų kvalifikacijai. Todėl ypač aktualu tinkamai pasirinkti profesiją, o tam svarbu profesinis konsultavimas ir orientavimas. Profesinis informavimas – veikla, apimanti žinių apie švietimo sistemą, priėmimo į įvairias mokyklas taisykles ir mokymo sąlygas, studijų bei mokymosi programas ir profesijų turinį, profesijų pasaulį, darbo jėgos paklausą. Profesijos informavimas, karjeros ugdymas ypač svarbus mokykliniame amžiuje, ypač vaikams augantiems vaikų globos namuose. Apžvelgiant tyrimo metu gautus duomenis apie profesijos ugdymą (žr. 7 lentelę) galima daryti išvadą, kad globos namuose ši ugdymo sritis nėra išplėtotą, darbuotojai dirbantys vaikų globos namuose mažai dėmesio skiria vaikų augančių vaikų globos namuose karjeros ugdymui, profesijos orientavimui „...trūksta informacijos apie profesinį informavimą, kartais auklėtojos kalbėdavo apie tai, bet nepateikdavo mums suprantama kalba..“.

7 lentelė

#### **5diagnostinė sritis. Profesinis orientavimas vaikų globos namuose**

<b>Kategorija</b>	<b>Įrodantys teiginiai</b>	<b>Dažnis</b>
Nesulaukiau pagalbos profesinio orientavimo procese	„ ...augant vaikų globos namuose trūksta informacijos ne tik apie profesijas, bet ir apie mokymo įstaigas kurios ruošia specialistus...“ “...darbuotojai informacijos apie profesijas, mokyklas kurios ruošia specialistus visai neteikdavo...“ „ ...trūksta informacijos, kartais auklėtojos kalbėdavo apie tai, bet nepateikdavo mums suprantama kalba...“ „... patarimai būtų nepakenkę, išėjau iš globos namų neapsisprendusi kuo noriu būti, ką dirbti, kur stoti ir .t.t. ...“	7

Trūko pokalbių apie profesijos pasirinkimą	<p>“...kartais pagalvodavau kuo būsiu užaugusi, turėjau svajonę būti geografijos mokyto, su darbuotojais apie tai retai kabėdavau ...”</p> <p>“... kažkaip nekalbėdavau su auklėtojom ko aš sieksiu ateityje, viskas kažkaip savaime susitvarkė, bet jei būčiau gavus daugiau patarimų, gal būčiau įstojus mokintis į norimą specialybę”</p> <p>“... kol buvau vaikas norėjau būti ir aktore ir šokėja, paskui mokytoje, daktare, bet pasitarti ko man siekti gyvenime neturėjau su kuo, galu gale savarankiškai nusprendžiau mokytis reklamos srityje, nežinau ar teisingai pasirinkau, gyvenimas parodys, manau vaikų globos namuose darbuotojai turėtų daugiau dėmesio skirti profesijos orientavimui...”</p>	6
Apie profesijos pasirinkimą domėjausi savarankiškai	<p>„...mokausi profesinėje mokykloje, nes man patarė vaikų globos namų darbuotojai, nelabai norėjau ten mokintis, bet neišsivaizdavau kur daugiau stot, dabar kai turiu daug draugų, bendrauju su įvairiais žmonėmis sužinojau apie daugelį mokyklų kurios ruošia įvairias profesijas, kai baigsiu staliaus profesija, eisiu mokintis, vadybos į Kolegiją...“</p> <p>„Informacijos apie darbo paiešką, mažai mus suteikė vaikų globos namuose , išėjęs iš vaikų globos namų daug ko išmokau savarankiškai...“</p> <p>“...Nelabai, buvau pasimetusi, bet paskui atsitiktinai susiradau darbelį, daug padėjo kursioikai...“</p>	5
Nepakanka informacijos apie profesijos pasirinkimą, įgijimą	<p>„...nežinojau, kaip ir daugelio dalykų išėjusi iš globos namų..“</p> <p>„iš dalies žinojau, kad laikraščiuose, internete, bet patarimai kaip pasidaryti CV būtų nepakenkę“.</p> <p>auklėtojos kartais kalbėdavo šia tema, bet praktiškai net neišsivaizdavau kaip ieškotis darbo..“</p>	5
Savarankiškai sunku nuspręsti dėl ateities	<p>„...įstojusi mokintis, darbą susiradau pati, ieškojau internetu, skaičiau laikraščius skelbimus, vaikų globos namuose apie profesijos įsigijimą ar kažką panašaus mažai kalbėdavo, nors buvo pas mus socialinis pedagogas, gi galėjo su mumis dirbti...“</p>	5
Nebuvo išsamaus profesinio orientavimo proceso	<p>„...informacijos kartais gaudavom, bet manau, kad nepakankamai, kartais pagalvodavau ką veiksiu užaugusi, bet net nenutuokiau, kaip įgyti norimą profesiją, manau darbuotojai turėjo mus daugiau informuoti, motyvuoti ir skatinti...“</p> <p>„...auklėtojos kartais kalbėdavo šia tema, bet praktiškai net neišsivaizdavau kur mokysiuosi, kaip įgysiu profesiją...“</p>	5
Nesigilinama į individualius poreikius	<p>„...ne, nes tuo metu informacijos visai nebuvo mokiausi profesinėje, nes mane ten nukreipė vaikų globos namų darbuotojai po 10 klasės, dar nebuvau išėjusi iš vaikų globos namų , jei būtų mano valia, būčiau pasirinkusi kitą profesiją...“</p>	4
Pasimetimas profesijos pasirinkime	<p>“...gyvenime buvau pasimetusi, įstojau ten kur įstojau, polkas nesigailiu, nusprendžiau savarankiškai, su darbuotojais retai kalbėdavome apie mano gabumus, gebėjimus...”</p>	4

Asmenys užaugę vaikų globos namuose pasigedo, gebėjimų ugdymo užsiėmimų ”... vaikų globos namuose labai sunku atrasti savo gabumus, maža erdvė pasireikšti asmenybei.”, ”...niekas ten nežinojo, kokių mes gabumų turim, kokioje srityje turim gebėjimų, kaip nusprendavo darbuotojai dirbantys su mumis taip ir būdavo...”(žr. 8 lentelę), kurių metu būtų padedama asmeniui sąmoningai rinktis profesiją, būtų suteikiama informacija apie profesijos įsigijimą. Asmenys paminėjo jog jiems buvo svarbu, ką jie veiks ateityje, kokią profesija pasirinks, kur ją įgyti ”...kartais pagalvodavau kuo

būsiu užaugusi, turėjau svajonę būti geografijos mokytoju, su darbuotojais apie tai retai kalbėdavau...”. Tačiau reikia pastebėti, kad jų žinios apie profesinį informavimą ir darbo rinką nebuvo išsamios. Interviu metu asmenys visiškai nemini, jog renkantis profesiją svarbu atsižvelgti į darbo rinkos reikalavimus. Informacija (kaip vienas iš veiksnių, turintis įtakos pasirenkant profesiją) apima ne tik žinias apie situaciją darbo rinkoje, bet ir tai, kaip bei kur galima studijuoti pasirinktą dalyką, kokių dalykų egzaminus reikia laikyti ir kt. Atlikus interviu paaiškėjo, jog keletas asmenų savarankiškai arba konsultuodamiesi su draugais domėjosi minėta informacija ir mano, kad jiems tai padėjo apsispręsti pasirenkant studijas ”...įstojusi mokintis, darbą susiradau pati, ieškojau internetu, skaičiau laikraščius, skelbimus...”. Daugelis respondentų paminėjo jog su jais nebuvo kalbama ir diskutuojama profesijos pasirinkimo tema. Respondentų teigimu informacijos teikimu apie profesijos pasirinkimą turėtų teikti įstaigos darbuotojai.

8 lentelė

#### 6. diagnostinė sritis. Gebėjimų tobulinimas lemia asmenų augusių vaikų globos namuose socialinio proceso sėkmę

Kategorija	Įrodantys teiginiai	Dažnis
Maža erdvė atskleisti savo gabumus	“... vaikų globos namuose labai sunku atrasti savo gabumus, maža erdvė pasireikšti asmenybei, ten kai gyvenau buvau užgniaužęs savo norus, nes dažnai už mus nusprendavo administracija ką mums daryti, manau labai reikalinga, kad kiekvienas vaikas savarankiškai pasirinktų būrelį kokį jis nori lankyti ir galėtų taip atskleisti save...” “...gaila, kad jaunystėje neturėjau galimybės atskleisti save, už blogą elgesį neleisdavo lankyti būrelių, vaikų globos namuose daug vaikų, suprantu darbuotojus jiems turbūt buvo sunku pastebti kiekvieno vaiko gabumus...”	7
Darbas svarbus mano gyvenime	„...tai turėtų būti svarbu kiekvienam piliečiui. O žmogui, išėjusiam iš globos įstaigos, tai ypatingai turi būti svarbu, juk tai tavo vienintelis pragyvenimo šaltinis..“.	5
Tobulinti gebėjimai padeda ateityje	“...jeigu vaikystėje tobulini savo gebėjimus, ateitį lengviau išsirinkti profesiją pagal savo gabumus, manau tam reikalingi būreliai, kiek prisimenu lankiau įvairius būrelius ir sporto ir dailės ir muzikos, vienoje srityje kažkaip nepasireiškiau...”	4
Asmeniniai gebėjimai įtakoja profesijos pasirinkimą	“...manau, kad profesiją reikia rinktis pagal savo sugebėjimus, man labai patiko piešti, įstojau mokytis kur specialybė susijusi su menu..”	4
Dirbdamas realizuoji save	„ ...manau, kad darbas labai svarbu, todėl, kad realizuoji save...“.	4
Gebėjimus atskleisti sunku	“...vaikų namuose savo sugebėjimus atskleisti sunku, nei vyno pakalt negali, nei technikos paremontuoti, nei žemės darbų nudirbt, viskas paduota ir padaryta, nebent lovos klojimo gebėjimai atsikleidžia visiems ten gyvenusiems...” “...niekas ten nežiūrėjo, kokių mes gabumų turim, kokioje srityje turim gebėjimų, kaip nusprendavo darbuotojai dirbantys su mumis taip ir būdavo...”	4

Galima teigti, kad didžiausią vaidmenį vaikų globos namų auklėtinių pasirengimo savarankiškam gyvenimui procese atlieka artimiausia aplinka – globos namų darbuotojai. Dauguma respondentų teigė jog profesijos ugdymo ir pasirengimo karjerai srityje trūko informacijos apie profesijos pasirinkimą, orientavimą, gebėjimų tobulinimą, darbo paieškos būdus. Prireikus informacijos globos įstaigoje gyvenantys vaikai ir jaunimas, jos neieško patys, neklausia darbuotojų dirbančių su jais kas juos domina šiuo metu. Todėl didelį vaidmenį turėtų atlikti pedagogai dirbantys tiesiogiai su vaikais, didelį dėmesį skiriant, vaikų augančių vaikų globos namuose savarankiškumo, savivertės ugdymui, motyvacijos kėlimui. Darbas su vaikais reikalauja plataus žinių, naujų darbo metodų, įgūdžių. Todėl būtų tikslinga nuolat atnaujinti specialistų, dirbančių vaikų globos namuose kvalifikacijos kėlimo programas.

Asmens profesinę karjerą įtakoja ne tik įgytos žinios, bet ir noras (motyvacija) bei asmens gebėjimai. Renkantis būsimąją profesiją respondentai pabrėžia vidinę motyvaciją (norą), daug dėmesio skyrė mokymosi rezultatams, didžioji dalis respondentu pažymi, jog vienas iš motyvų, galėjusių turėti įtakos sprendimui ir apsisprendimui tolimesniems gyvenimo tikslams yra ne tik informacijos, profesinio orientavimo suteikimas, bet ir gebėjimų atskleidimas. Iš gautų atsakymų matyti, kad respondentai vaikų globos namuose neturėjo galimybės tobulinti ar atskleisti savo gebėjimų „...gaila jaunystėje neturėjau galimybės atskleisti savęs, už blogą elgesį neleisdavo lankyti būrelių...“. Tam nebuvo sudarytos sąlygos. Daugumai iš jų nebuvo suteikta galimybė lankyti vieną ar kitą būrelį, arba buvo neatsižvelgiama į jų norus, nesuteikiama galimybė savarankiškai priimti atitinkamus sprendimus, kurie ugdytų jaunuolio savarankiškumą, gebėjimus. Kūrybiškumas ir galimybė rinktis, leidžia jaunuoliui išreikšti save ir jaustis vertinamam, todėl gali didėti motyvacija vaikas gali atskleisti savo gebėjimus. Žinant ko nori ir kokie yra gebėjimai yra lengviau orientotis ir nuspręsti ko nori iš gyvenimo, planuoti ateitį rinktis profesiją „...manau, kad profesiją reikia rinktis pagal savo sugebėjimus, man labai patiko piešti, įstojau mokintis ten, kur specialybė susijusi su menu...“. Ugdant profesijos pasirinkimą labai svarbu dėmesį skirti gyvenimo įgūdžių ugdymui, savęs pažinimo ugdymui. Asmenybei žinančiai ko nori, sugebi, lengviau adaptuotis visuomenėje taip pat ir darbo rinkoje. Kaip matyti iš pateiktų atsakymų, darbas jiems labai svarbus „...manau, kad darbas yra labai svarbus, todėl, kad realizuoji save...“. Darbo svarbą įvardina kaip savęs tobulėjimo, realizavimo, pareiga šeimai, piliečio pareiga, pajamų šaltiniu. Dauguma iš respondentų vertina darbo svarbą. Tačiau daugumai iš jų trūksta žinių ir informacijos kaip susirasti norimą darbą ir kokios yra jų galimybės darbo paieškos srityje.

Galima daryti išvadą, kad pagrindinės priežastys, kodėl globos namų auklėtiniams yra sunku įsilieti į visuomenę ir integruotis į darbo rinką yra šios: įgytų žinių, gebėjimų stoka nulemia nepasitikėjimą savimi ir kitais žmonėmis. Vaikų globos namuose gyvenantys žmonės yra linkę savęs



neįvertinti, juos supa neigiama pasaulio samprata. Vidinės priežastys ir nulemia, tai, kad iš globos namų išėję auklėtiniai neranda jam patinkančio darbo, sunkiai pritampa visuomenėje. Respondentų teigimu mėgstamą darbą susirasti sunku. Vaikų globos namuose apie darbo paiešką informacijos buvo teikiama mažai arba visai neteikiama.

#### **4. Gebėjimų vidurinėje mokykloje ir siekiamos įgyti profesijos vertinimas**

Šią temą atitinka diagnostinės sritys: galimybių baigti vidurinę mokyklą ir tęsti mokslus vertinimas, profesijos orientavimo mokykloje vertinimas. Respondentų atsakymai pateikti 9, 10 lentelėje, 11 lentelėje.

Siekiant išsiaiškinti vaikų globos namuose augusių asmenų požiūrį į kliūtis, trukdančias sėkmingai pasirengti savarankiškam gyvenimui ir adaptacijai visuomenėje pasidomėta, kaip respondentai vertino savo galimybes mokykloje (žr. 9 lentelę). Mokykla – antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Todėl labai svarbu, kad vaikas mokykloje, o ypač vaikų globos namuose augantis vaikas, jaustųsi mokyklos bendruomenės dalis.

Bendraudant su respondentai išryškėjo, kad globojamo vaiko gyvenime svarbiausias tikslas – išmokti gyventi su kitais. Šie vaikai paprastai būna patyrę prievartą, matę daug neigiamų veiksnių. Todėl labai svarbu, norint užtikrinti kokybišką globotinių ugdymą ir adaptaciją mokykloje „...kai reikėjo pereiti į miesto mokyklą, buvo nelengva, daug užgauliojimų, reikėjo išmokti kovoti už save, bet po kiek laiko viskas susitvarkė...“, būtina kompleksinė mokytojų ir darbuotojų dirbančių globos namuose pagalba.

Globos namuose augantiems vaikams mokykloje adaptuotis buvo sunku, bendraudant su respondentais paaiškėjo, kad mokykloje naujoku būti sunku, adaptacijos periodas gana nelengvas, neturėdavo kam pasiskusti, pasiguosti „...tik pradėjus mokytis mokykloje reikėjo gerokai pakovoti už savo būvį...“. Galima teigti, kad globos namų ugdytiniais būdingas prosocialinių įgūdžių trūkumas, socialiai nepriimtinas elgesys apsunkina adaptacijos procesą. Tokių vaikų ugdymas ir adaptacijos procesas klasėje yra sunkesnis, todėl labai svarbu, kad su jais, o taip pat ir su visa klase dirbtų, socialinis pedagogas, auklėtojos, taip pat prisidėtų ir darbuotai dirbantys vaikų globos namuose „...labai trūko žmonių, kurie esant reikalui užstotų...“. Kuo daugiau mokykla pasitikės vaiku gyvenančiu globos namuose, įtrauks į mokyklos veiklą, neformalųjį ugdymą, bendruomenės veiklą, tuo greičiau vaikas adaptuosis mokykloje. Tai rodo ir respondentų atsakymai „...turėjau daug draugų, buvom vieningi, man mokykloje labiau patiko negu vaikų globos namuose, lankiau būrelius, mane įtraukdavo į mokyklos veiklą, jaučiausi kaip namie...“. Dauguma respondentų teigė, jog jiems įsijungus į aktyvią mokyklos bendruomenės veiklą, jiems labiau pradėjo sektis moksluose, susirado

daugiau draugų, pradėjo sutari su pedagogais, mokykloje mažiau konfliktuodavo, dauguma iš jų įvardino, kad mokykla jiems tapo kaip antri namai „...man mokykla buvo tarsi antri namai, draugai, geri mokytojai mokykloje sėdėdavau ilgai, dalyvaudavau įvairiose būreliuose, labai daug man padėjo mokytojos...“.

9 lentelė

**7 diagnostinė sritis. Adaptacijos periodas mokykloje lemia asmenų augusių vaikų globos namuose socialinio proceso sėkmę**

Kategorija	Įrodantys teiginiai	Dažnis
Kova už būvį	„tik pradėjus mokytis, mokykloje reikėjo gerokai pakovoti už savo būvį.“ „...pradžioje reikėjo už save pakovoti, paskui pripratau susiradau draugų..“	19
Atskirtis mokykloje	„Man mokykloje patiko, pradžioje gal šiek tiek sunkoka buvo, buvau atsiskyrėlė, bet vyresnėse klasėse, susiradau bendraminčių, palaikė mokytojos“ „...Mokykloje man patiko, nors nebuvo lengva, nesijaučiau blogai ar gerai tiesiog lankiau mokyklą kaip ir visi vaikai...“. „...labai trūko žmonių, kurie esant reikalui užstotų, bet nesijaučiau išskirtas, klasiokai manęs neignoravo...“.	9
Savęs realizavimas	“...man patiko mokykla, draugai, buvau linksmas, drugiškas, turėjau daug draugų, sutardavau su mokytojais...“. „...Mokykloje labai patiko, buvau veikli, sutardavau su mokytojais, dalyvaudavau įvairioje užklasinėje veikloje...“	8
Mokytojų pagalba	„... mokykla buvo tarsi antri namai, draugai, geri mokytojai mokykloje sėdėdavau ilgai, dalyvaudavau įvairiuose būreliuose, labai daug man padėjo mokytojos...“ „...Mokslai nesisekė, daug draugų neturėjau, bet mokinausi, nes reikėjo, mokytojai su manimi elgėsi gražiai	6
Diskriminacijos	„... į mokslus rimtai nežiūrėjau mokslai nesisekė, bet nesijaučiau išskirtas..“. „Mokykloje nesutardavau su klasiokais, bet draugaudavau su kitos klasės draugais, nesijaučiau labai ignoruojamas, ar skriaudžiamas..“	6
Pamokų nelankymas	„... nes ne visada galėdavau lankyti, tai būdavo visko, ir pasimušdavau, pasistumdydavau, bet laikui bėgant susiradau draugų...“	6
Užklasinė veikla	“.. turėjau daug draugų, buvom vieningi, man mokykloje labiau patiko negu vaikų globos namuose, lankiau būrelius, mane įtraukdavo į mokyklos veiklą, jaučiausi kaip namie..“	5
Mažas draugų ratas	„...mokykloje man buvo sunku, draugų turėjau mažai..“ „...tikru draugu neturėjau..“ „...turėjau tik kelis draugus už vaikų globos namų..“	5
Draugų ratas	„... kadangiėjau į mokyklą su savo klasės drauge, buvau jau devintokė, mokėjau už save pastovėti. Tiems, kas mokėjo už save pastovėti,	4

	nebuvo sunku ir mokykloje patiko..“ „...Patiko, nes turėjau draugų, bet nesutardavau su mokytojais...“	
Gera psichologinė savijauta	„... mokykla buvo antrieji mano namai..“. „kartais mokykloje jausdavaisi gerai, kartas blogai, man kažkaip nesisekė mokslai, bet su mokytojais gan gerai sutardavau, kartais nesutardavau su klasiokais, bet ne visada...“	4
Mokyklos renginiai koncertai	„...man ten patiko, draugai, veikla, sekėsi mokytis, dalyvavau mokyklos rengiamuose koncertuose, olimpiadose..“	4
Pradžioje užgauliojimas	„... kai reikėjo pereiti į miesto mokyklą, buvo nelengva, daug užgauliojimų, reikėjo išmokti pakovoti už save, bet po kiek laiko viskas susitvarkė, mokykloje pradėjo man patikti...“	4

Dauguma tyrime dalyvavusiųjų teigė, kad po adaptacijos proceso mokykloje jautėsi pilnaverčiais nariais. Nors ir būta pykčių su klasės draugais, užgauliojimų, bet nei vienas iš respondentų nebuvo atskirtas ar atstumtas, visiems mokykloje buvo suteikta galimybė, bendrauti, bendradarbiauti, pasireikšti tam tikrose srityse, mokytis. Kai kuriems iš respondentų, mokytojos ar vaikų globos namų darbuotojai suteikdavo pagalbą iškilus tam tikrai situacijai. Galima teigti, kad šiuo atveju mokykla leisdamą būti pilnaverčiu bendruomenės nariu, suteikia galimybes, atsiskleisti kūrybiškumui, padėjo prisitaikyti prie fizinės ir socialinės aplinkos. Tą pagrindžia ir tyrimo metu gauti respondentų atsakymai.

Glojami vaikai turi daugybę priežasčių jaustis menki, neverti dėmesio, jautis blogesni už kitus, nesugebantys atlikti daugybę dalykų. Žmonės dirbantys su šiais vaikais, mokyklos darbuotojai, vaikų globos namų darbuotojai turi padėti vaikams suprasti kas jie yra, ko jie nori pasiekti, kokie jų tikslai. Respondentų pasisakymai šioje srityje pateikti 10 lentelėje. Norint jaunuoliui pasirengti savarankiškam gyvenimui svarbu ugdyti adekvatų savo galimybių vertinimą, motyvaciją ir pasitikėjimą savo jėgomis. Bendraujant su respondentais galima buvo pastebėti, kad dauguma mokantis mokykloje stokojo pasitikėjimo savimi, bei motyvacijos mokytis. Pagrindines priežastis įvardijo kaip:

- nebuvo gabus mokslams;
- nežinojau nuo ko viską padėti;
- trūko motyvacijos mokytis;
- profesijos įgijimas nebuvo mano gyvenimo tikslas;
- menkai pasitikėjau savo jėgomis;
- nebuvo pakankamai motyvuotas.

Buvusių globos namų auklėtinių išvardintos priežastys patvirtina, kad dalis menkai pasitikėjo savimi arba nebuvo pakankamai motyvuoti „...mokytis motyvacijos aš visiškai neturėjau, bet dėka griežtų pedagogų, aš studijuoju...“. Todėl darbuotojų dirbančių mokykloje, vaikų globos namuose vaidmuo labai svarbus ugdant pasitikėjimą savimi, motyvaciją, keliant savivertę. Respondentų

teigimu jiems ypač svarbi buvo asmenų esančių šalia pagalba, patarimai, kartais net užuojauta „...buvo kas užtaria, klasės auklėtoja, kai kurie, aišku ne visada norėdavosi, kad užstotų, bet šiuo metu aš vertinu pedagogų pagalbą man...“. Kai kurie iš respondentų teigė, kad jiems buvo reikalingas autoritetas, griežtas žmogus, kuris būtų pavyzdžiu, nes augant vaikų globos namuose labai sunku išlikti pavyzdingu mokiniu, draugu. Sunku savarankiškai nuspręsti ko nori iš gyvenimo.

10 lentelė

### 8 diagnostinė sritis. Galimybių baigti vidurinę mokyklą ir tęsti mokslus vertinimas

Kategorija	Įrodantys teiginiai	Dažnis
Trūksta motyvacijos mokslams	<p>„...mokiausi gan gerai, bet trūko šalia žmogaus kuris mane pastūmėtu, būčiau mokyklą pabaigusi geriau...“</p> <p>„...kaip ir minėjau, reikalingas žmogus kuris būtų autoritetas, nes mokytis motyvacijos aš visiškai neturėjau, dėka griežtų pedagogų aš studijuojau, be griežtos rankos pagalbos aš būčiau mokyklos nebaigęs...“</p> <p>„... mokslai tai ateitis, dabar jau tai žinau, bet kai mokinausi nelabai supratau kam tie mokslai, bet kiek įmanydama stengiausi, mokyklą baigiau...“</p> <p>„... mokslai man visada nesisekė, nesuprantu ir dabar kam tie mokslai...“</p> <p>„...man nebuvo svarbu gerai mokytis, mokiausi tiek, kiek galėjau...“.</p>	21
Mokslai svarbu siekiant išsilavinimo	<p>„...pirmomis savaitėmis mokykloje jaučiausi blogai neturėjau draugų, mokytojai į mane kreivai žiūrėjo nepasitikėjau savimi, paskui man pradėjo gerai sektis moksluose, susiradau daug draugų, mokykloje man pradėjo labai patikti, kartais net nenorėdavau grįžti į vaikų globos namus iš mokyklos...“</p> <p>„...pradžioje nesistengiau, paskui pamačiau, kad kuo geriau mokausi tuo daugiau draugų turiu, ir turėjau tikslą, studijuoti, man pavyko šiuo metu studijuoti ...“</p> <p>„...man kažkaip sekėsi, nors nelabai stengiausi, gal trūko noro, bet pabaigt mokyklą buvo svarbu, norėjau kur nors mokytis toliau...“</p> <p>„...stengiausi, norėjau studijuoti, po dešimtos klasės norėjau mokytis gimnazijoje, todėl ir labai stengiausi, man pavyko mokinausi gimnazijoje, po 12 klasės pradėjau studijuoti, manau mokslas būtinas...“</p> <p>„...mokytis man buvo svarbu, ir, ačiū dievui, man tai sekėsi...“.</p>	12
Mokslų svarbos neįvertinimas	<p>„...tai, kad man nelabai kas padėjo, nieko aš nesupratau, gal ir neturėjau noro suprast, jei būtų kas pasakęs, kad tie mokslai labai svarbūs turbūt būčiau pasistengęs...“</p> <p>„...kam tie mokslai, va nebaigiau gerai mokyklos ir dirbu sau, uždirbu daug daugiau negu mokslui, niekad gerai nesimokiau, auklėtojos pykdavo, bet man mokytis nepatiko...“</p> <p>„... nes nuo to priklausys ateitis, nors tai žinojau, bet nelabai stengiausi, bet mokyklą pabaigti man pavyko...“.</p>	11
Reikalinga, pagalba	<p>„...labai padėdavo globos namų socialinė pedagogė, jei kas mums atsitikdavo negerai pirma nubėgdavo į mokyklą ir stengdavos, padėti</p>	11

sprendžiant iškilusias problemas	išspręsti mūsų problemas..“ . „...tekdavo išgirsti daug užgauliojimų, bet klasės auklėtoja, stengdavosi man pagelbėti, šnekėdavosi su manimi ir draugais “ . „...Neužgauliodavo, nors kai pradėjau mokytis buvo visko, bet paskui susiradau daug draugų, kurie man padėjo pritapti, mokytojai padėdavo moksluose, neleisdavo per daug atsipalaiduoti...“ „...buvo kas užtaria, klasė auklėtoja, kai kurie mokytojai, aišku ne visada norėdavosi, kad užstotų, bet šiuo metu aš vertinu pedagogų pagalbą, man..“.	
Paskatinimo svarba	„...ne visada pasitikėjau savo jėgomis, jeigu būtų mane kas padrąsinęs, pagyręs būčiau kalnus nuvertęs, labai trūkdavo gero žodžio iš pedagogo..“ . “...mokykloje jaučiausi nesaugiai, man ten nepatiko, nieks manęs nepaskatindavo, neužtardavo, tik su psichologu, ir auklėtoja sutardavau, jų dėka kartais įgaudavau pasitikėjimo savimi, susikaupdavau ...“	10
Psichologo, pedagogo pagalba	„... nors stengiausi laikytis nuo visų nuošaliau, su viena mokytoja ir psichologe sutardavau , šie žmonės man davė daug gerų patarimų ateičiai...“ Pradžioje reikėjo už save pakovoti, paskui padėjo, auklėtojos, mokytojai, susiradau draugų, pritapau ir gan gerai sekėsi bendrauti..“ „ ... man daug padėjo vaikų globos namų auklėtojos, turėjau ir mokslo problemų, kartais ir su draugais susipykdavau, auklėtojos eidavo į mokyklą ir padėdavo išspręsti problemas, nelikdavau vienas..“ . „...Neužgauliojo, mano klasė buvo draugiška, man dažnai padėdavo sunkiose situacijose socialinis pedagogas...“	9
Nežiūrėjau į mokslus rimtai	„...mokyti nenorėjau, todėl, kad nežvelgiau į tai rimtai, o gal dėl to, kad neturėjau galimybių, nelabi, kas stengėsi man padėti...“ . „... galėjau mokytis ir geriau, kiek prisimenu turėjau gerą atmintį, gerai sekėsi istorija, geografija, bet turbūt paauglystei pradėjo labiau rūpėti draugai negu mokslai, taip ir apsileidau...“	9
Tinkamas klimatas mokykloje	„...kai pradėjau mokytis jaučiausi ne kaip, buvau nedrąsi tyli pelytė, paskui mokykla man patiko, mane palaikė klasiokai mokytojai, kartais net nenorėjau iš mokyklos grįžti į vaikų globos namus, mokykloje mane daugiau vertino, jausdavausi labiau pasitikinti savimi...“ Gerai, nebuvau kažkokia išskirtinė, niekas net nepasakydavo, kad esu iš vaikų globos namų. Galbūt dėl to, kad klasės klimatas buvo geras, nesijausdavau pilka pelytė...“ „... mokykloje jaučiausi gerai, manimi pasitikėjo draugai, mokytojai, auklėtojai, o tai labai svarbu formuojantis asmenybei...“ „...nesaugiai, neradau žmonių, į kuriuos galėčiau atsiremti, norint gerų mokslo pasiekimų reikia pasitikėti savimi, norint pasitikėti savimi manau reikia jaustis saugiai mokykloje,“.	9
Reikalingas griežtas žodis	„... mokykloje nelabai kam buvo įdomios vaikų teisės, patyriau ir užgauliojimų, bet buvo žmonių į kuriuos galėjau atsiremti, kaip pagalvoji dabar gal jų dėka esu koks esu dabar, mokykloje reikalingas griežtas žodis ir žmogus kuriuo tu gali pasitikėti...“ „ ... pradinėse klasėse mokiausi labai gerai, sekėsi lietuvių, matematika, labai mėgau piešti, bet nuo šeštos klasės, kažkas pasidarė ir mokslus apleidau, gal pritrūko griežtesnių žodžių iš darbuotojų...“ „...mokykloje patiko, buvau veikli, bet gaila, kad apleidau matematikos mokslus, neįstojau ten kur norėjau, gal truputį tingėjau, o gal neturėjau kas man padėtų tą matematiką mokytis, istorija ir anglų sekėsi labai gerai...“	7

Laiku nesuteikia pagalba	„... mokyti tingėjau ir nenorėjau, nežinojau nuo ko viską pradėti, nelabai stengėsi man kas padėti susivokti, kam tie mokslai reikalingi..“ „...labai svarbu šalia žmogus, kuris sugebėtų vaikui gyvenančiam vaikų globos namuose įskiepyti norą mokslams, šalia manęs toks buvo, bet ne visais patarimais jo pasinaudojau, bet ačiū auklėtojai, kad esu dabar tokia kokia esu...“	6
Renginių, užklausinės veiklos svarba	„...Mokykloje jaučiausi kaip antruose savo namuose, gal dėl to, kad pedagogai kurie dirbo su manimi mane padrašindavo, užrašydavo į renginius, jaučiausi reikalinga, tai davė pasitikėjimo savimi...“ „...man mokslai nebuvo svarbu, nes mokyti neturėjau gabumų, gal, jeigu kas papildomai būtų užsiėmęs su manimi, būčiau mokslus pamėgęs, man nepasitikėjau savo jėgomis ...“	5
Išsilavinimas svarbus norint susirasti darbą	...kadangi galimybės kitokios darbo atžvilgiu, išprusimas svarbus...“.	5
Klasės draugų parama	„... turėjau supratingą klasę, jei kas nors ką pasakydavo, mūsų ginti stodavo klasė, auklėtojas labai netoleravo, jei kas užgauliodavo, tuoj liepdavo tėvus atsivesti...“.	4

Iš respondentų atsakymų matyti, kad kiekvienas iš jų turėjo asmenį kuriuo galėjo pasitikėti, pasitarti. Svarbus veiksnys sėkmingai socializacijai ir adaptacijai visuomenėje yra pakankamas pasitikėjimas savimi, savivertės ugdymas, motyvacija tobulėti. Kaip matyti iš pateiktų atsakymų, paliekant vaikų globos namus, mokyklą, trūksta ne tiks socialinių ir darbinių įgūdžių, bet ir supratimo apie svarbius ir prioritetinius dalykus gyvenime, pasitikėjimo savimi, jaučiama didelė motyvacijos tobulėti, mokyti, įgyti profesiją stoka „..ne visada pasitikėjau savo jėgomis, jeigu būtų mane kas padrašinęs, pagyręs būčiau kalnus nuvertęs...“.

Apžvelgiant respondentų nuomones apie profesijos orientavimo mokykloje vertinimą, galima teigti, kad vienas pagrindinių sėkmingo pasirengimo savarankiškam gyvenimui veiksnių yra profesijos įgijimas ir tinkamas išsilavinimas „...jau 10 kl. buvau nusprendusi, kokią profesiją pasirinksiu, bet gaila, kad mažai informacijos turėjau kur galiu studijuoti..“. Todėl labai svarbu, mokyklinio amžiaus vaikus tinkamai nukreipti teisinga linkme, kur svarbus vaidmuo tenka mokyklai. Mokykla yra institucija kurioje yra galimybė realiai pamatyti ir patirti konkrečias veiklas ir darbo sritis, taip vaikui lengviau pažinti savo poreikius, suderinti su savo esminėmis galimybėmis „...svajojau tapti aktore, bet mokytoja pasakė, kad tarmė negera, vėliau planavau stoti į policijos akademiją, bet nepavyko, nes buvau pasirinkusi ne tuos egzaminus mokykloje...“.

Galima teigti, kad profesinis tapatumas formuojasi paauglystėje, todėl mokyklos vaidmuo šiame raidos etape turėtų būti svarbus. Respondentai, kurie mokantis mokykloje žinojo ko jie nori, buvo užsibrėžę tikslus, teigė, jog visapusiškai socializacijai ir adaptacijai visuomenėje jiems pritrūko savarankiškumo, žinių, bei didesnės motyvacijos. Pasidomėjus respondentų, ar turėjo pakankamai informacijos apie profesijos pasirinkimą, beveik visi respondentai patikino, jog kol augo vaikų globos namuose, tokios informacijos jiems suteikdavo labai retai, arba jiems nenaudingos „...gaila, kad mažai

informacijos turėjau kur galiu studijuoti, kokios srityje man reikės stengtis, kad įstočiau mokytis į norimą specialybę...“. Galima daryti prielaidą, kad vaikai augantys vaikų globos namuose nėra pakankamai savarankiški, išreikšti savo nuomonę bei norus. Prireikus informacijos jos neieško patys, neklausia mokytojų ar darbuotojų dirbančių su jais kas juos domina šiuo metu. Todėl didelį vaidmenį turėtų atlikti pedagogai dirbantys tiesiogiai su vaikais, didelį dėmesį skiriant, vaikų augančių vaikų globos namuose savarankiškumo, saviertės ugdymui, motyvacijos kėlimui. Ugdant vaikų globos namų auklėtinio profesinį tapatumą, svarbiausias vaidmuo tampa pačiam vaikui, jo motyvacijai, asmeninei atsakomybei.

11 lentelė

### 9 diagnostinė sritis. Profesijos orientavimo mokykloje vertinimas

Kategorija	Įrodantys teiginiai	Dažnis
Nerūpėjo ateitis	„...nes mokslai man buvo nesvarbu, tuo metu net negalvoja apie ateitį, man svarbu buvo draugai, dviratis, pramogos...“. “...tuo metu man buvo svarbu, mano aplinka, apie ateitį aš negalvojau gyvenau šia diena, manau gyvenant vaikų globos namuose sunku galvot apie ateitį, nes augti dideliame kolektyve, tave ugdo daug darbuotojų ir visų nuomonės skirtingos..” „... tuo metu negalvojau, ką veiksiu, nes net nežinojau, kas išvis manęs laukia gyvenime..“.	11
Mažai informacijos	„...jau 10 kl. buvau nusprendusi, kokią profesiją pasirinksiu, bet gaila, kad mažai informacijos turėjau kur gali studijuoti, kokioje srityje man reikės stengtis, kad įstočiau mokintis į norimą specialybę..“.	9
Nedaug gilinamasi į individualius vaikų poreikius ir norus	„...norėjau būti geriausia. Bet tuo metu dar aiškiai nebuvau numačiusi kuo noriu būti“. „... svajojau tapti aktore, bet mokytoja pasakė, kad tarmė negera, paskui planavau stoti į policijos akademiją, bet nepavyko, nes buvau pasirinkusi ne tuos egzaminus mokykloje...“.	7
Nėra plataus ir išsamaus profesinio orientavimo proceso	„...svajojau būti geografijos mokytoja, bet neturėjau pakankamo informacijos kur studijuoti, kokius egzaminus laikyti, kokius dokumentus į universitetą vežti, buvau žalia išėjusi iš vaikų globos namų..“ „...nelabai galvojau tuo metu, informacijos jokios neturėjau“ „...Taip galvojau apie įvairias profesijas, bet buvau pasimetusi, vieną dieną norėjau būti teisininke, kitą dieną mokytoja, ekonomiste ir t.t.“	5
Be išsilavinimo įmanoma susirasti darbą	„...negalvojau, man nebuvo svarbu, kam mokytis profesijos, jeigu be mokslų irgi gali dirbti...“	4

Išanalizavus šiuos atsakymus galima daryti išvadas, kad mokykloje adaptuotis nebuvo labai lengva. Apie tolimesnį mokymąsi, vaikų globos namų auklėtiniams nelabai yra kada galvoti, jiems kelia nerimą jų išgyvenimas ir adaptavimasis visuomenėje „...negalvojau, man nebuvo svarbu, kam mokytis profesijos, jeigu be mokslų irgi gali dirbti...“. Nuo to, kaip pavyksta jaunuoliui pasirengti savarankiškai gyvenimui, priklauso jo tolimesnės galimybės integruotis į visuomenę ir darbo rinką. Ne tik vaikų globos namų institucijos, bet ir mokyklos pareiga – pasirūpinti tėvų priežiūros netekusių vaikų. Bendradarbiavimas, vertybių sistemų formavimas, kompleksinė pagalba, užklasinė veiklą,

motyvacijos kėlimas, specialistų pagalba, įtraukimas į mokyklos bendruomenės veiklą, profesinis orientavimas, supažindinimas su darbo rinka leidžia išugdyti visavertę asmenybę, kuri sugeba adaptuotis visuomenėje ir susikurti gyvenimą.

Apibendrinant atlikto tyrimo duomenis galiam teigti, kad:

- pagalbą vaikams reikia suteikti, nuo pat pirmų dienų kai jie patenka į vaikų globos namus. Vienas iš vaikų globos institucijų tikslų turėtų būti: vaikų socializacijos ir adaptacijos stiprinimas visuomenėje. Taip pat efektyvesnė pagalba būtų jaunuoliams, išėjusiems iš globos institucijų, jei juos, jau palikusius globos instituciją, tam tikrą laiką tarpą prižiūrėtų ir teiktų pagalbą socialiniai darbuotojai ar kiti specialistai. Dirbant šia kryptimi su jaunuoliais, būtų stiprinamas savarankiškumas, motyvacija, profesinė orientacija, savivertė, praktiniai įgūdžiai. Jaunuoliams išėjusiems iš vaikų globos namų būtų lengviau adaptuotis visuomenėje;
- praktiniai gebėjimai įgyti gyvenant vaikų globos namuose - vienas svarbiausių dalykų, rengiantis savarankiškam gyvenimui. Galima daryti išvadą, jog institucijoje darbuotojai gamina valgi, rūpinasi vaiko sveikata ir higiena, prižiūri drabužius ir tvarko vaiko finansus, dėl ko vaikams atsiranda praktinių įgūdžių stoka. Todėl vaikams augantiems vaikų globos namuose, sudėtinga įgyti pačių pagrindinių praktinių įgūdžių, be kurių, sulaukus pilnametystės, sudėtinga integruotis į visuomenę;
- atlikus tyrimą paaiškėjo jog mokykloje adaptuotis nebuvo labai lengva. Apie tolimesnį mokymąsi, vaikų globos namų auklėtiniams nelabai yra kada galvoti, jiems kelia nerimą jų išgyvenimas ir adaptavimasis visuomenėje. Nuo to, kaip pavyksta jaunuoliui pasirengti savarankiškam gyvenimui, priklauso jo tolimesnės galimės integruotis į visuomenę ir darbo rinką. Ne tik vaikų globos namų institucijos, bet ir mokyklos pareiga – pasirūpinti tėvų priežiūros netekusių vaikų. Bendradarbiavimas, vertybių sistemų formavimas, kompleksinė pagalba, užklasinė veiklą, motyvacijos kėlimas, specialistų pagalba, įtraukimas į mokyklos bendruomenės veiklą, profesinis orientavimas supažindinimas su darbo rinka leidžia išugdyti visavertę asmenybę, kuri sugeba adaptuotis visuomenėje ir susikurti gyvenimą;
- tyrimo metu paaiškėjo, jog dalis asmenų išėjusių iš vaikų globos namų, menkai pasitikėjo savimi arba nebuvo pakankamai motyvuoti. Todėl darbuotojų dirbančių mokykloje ir globos namuose vaidmuo labai svarbus ugdant vaikų pasitikėjimą savimi, motyvaciją, keliant savivertę. Apžvelgiant respondentų teiginius matyti, kad kiekvienas iš jų turėjo asmenį, kuriuo galėjo pasitikėti, pasitarti. Svarbus veiksnys sėkmingai socializacijai ir adaptacijai į visuomenę yra pakankamas pasitikėjimas savimi, savivertės ugdymas, motyvacija tobulėti. Kaip matyti iš pateiktų teiginių sulaukus pilnametystės paliekant vaikų globos namus, mokyklą, trūksta ne tik socialinių ir darbinių įgūdžių;



- tyrimo rezultatai atskleidė, jog jaunuoliai, augantys globos institucijoje, nėra pakankamai gerai ruošiami savarankiškam gyvenimui. Jaunuoliai, išėję iš globos institucijos, susiduria su įvairiomis problemomis: būsto susiradimo, socialinio tinklo sukūrimo, profesinės veiklos, ryšių ir identiteto susiformavimo, gyvenimo įgūdžių lavinimo, priklausomybės nuo žalingų įpročių. Tyrimo metu paaiškėjo, kad jaunuolių, palikusių globos instituciją, socialinė adaptacija ir integracija į visuomenę priklauso ir nuo globos institucijoje jaunuolių įgytų socialinių asmens savybių, emocinių bei psichologinių. Nesėkmingą integravimosi į visuomenę procesą apsunkina jaunuolių nepasitikėjimas kitais žmonėmis, neigiamas pasaulio suvokimas, nepasitikėjimas savimi, neturėjimas tolimesnių tikslų ir perspektyvų stoka.

### 3. ASMENŲ IŠĖJUSIŲ IŠ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ PASIRENGIMO SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI MODELIS

#### 3.1. Asmenų išėjusių iš globos namų adaptacija ir socializacija visuomenėje

Lietuvoje globos namų veikla yra griežtai reglamentuota, per mažai dėmesio skiriama ugdymo procesui, socialinių įgūdžių formavimui, apsiribojama tik vaikų priežiūra, instrukcijų, nurodymų perdavimu ir fiziologinių poreikių (maisto, šilumos, miego) patenkinimu (Tizard, Blatchford, Burke, Farquhar, Plewis, 1988). Dažnai auklėtinių ir personalo bendravimą reguliuoja institucinė rutina; vaikai menkai skatinami bendrauti, o į jų pačių pastangas bendrauti reaguojama nurodymais arba tik būtiniausia pagalba (Hukkanen, Sourander, Bergroth, Piha, 1999, Vorria, Wolkind, Rutter, Pickles, Hobsbaum, 1998). Be abejonės, tokios augimo sąlygos turi neigiamos įtakos ir kognityvinei, ir psichosocialinei auklėtinių raidai ir neadaptivių atribucijų susiformavimui, skurdina globotinių emocijas, ugdo socialinį abejingumą, pasyvumą, nepasitikėjimą savimi ir kitais. Gana griežtai ribota egzistencijos erdvė uždaroje institucijoje sumažina sąveikos su visuomene bei joje vykstančiais procesais galimybes, formuoja inkapsuliacijos (globotinių izoliavimą institucijose nuo visuomenės) reiškinį. Globotinių gyvenimas vienodomis sąlygomis, jų veiklos reguliavimas taisyklėmis, formalūs santykiai, personalo ir auklėtinių vaidmenų ryškus atskyrimas blokuoja pastarųjų savarankiškumą, sukelia dezadaptaciją. Taigi vaiko atskyrimas nuo šeimos ir apgyvendinimas globos institucijoje nėra vienas geriausių būdų siekiant išspręsti šią opią problemą, tačiau tai, deja, šiuo metu yra viena iš priemonių, apsauganti vaiką nuo smurto, prievartos, nepriežiūros, moralinio bei fizinio žalojimo, elgetavimo, prostitucijos ir panašių reiškinų.

Lietuvoje veikia: kūdikių namai, bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai, globos namai vaikams ir jaunimui su negalia, apskričių vaikų globos namai, savivaldybių vaikų globos namai, visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai, šeimynos (šeimyniniai globos namai), laikinosios vaikų globos namai.

Pagal statistikos departamento duomenis, į globos įstaigas kasmet patenka tūkstančiai vaikų daugiau, negu jas palieka. Didesnė dalis vaikų sugrįžta pas tėvus, o kita didesnė dalis išėjusių vaikų - vaikai, kurie sulaukė pilnametystės. 2007 metais sulaukė pilnametystės 377 vaikai, gyvenantys globos institucijoje, 2008 metais sulaukė pilnametystės 396 vaikai, gyvenantys globos institucijoje, o 2009 metais pilnametystės sulaukė 408, vaikai augantys globos namuose (Statistikos departamentas, 2011).

Tėvų globos netekę vaikai apgyvendinami globos įstaigose, kurias palieka sulaukę 18 metų. Išėję iš globos namų, dažnai susiduria su sunkumais įveikdami adaptacinį savarankiško gyvenimo etapą. Valstybė jauniems žmonėms po institucinės globos nenumato jokių pagalbos šaltinių, išskyrus nedidelę materialinę paramą. Tyrimai rodo, kad 76 proc. globos namų auklėtinių nesijaučia arba nežino, ar yra pasirengę pradėti savarankišką gyvenimą. Tą patvirtina ir darbo autorės atliktas interviu

su asmenimis išėjusiais iš globos institucijos ir pradėjusiais savarankišką gyvenimą: „...Nemanau, kad 18 metų vaikas, užaugęs globos namuose, gali būti pasirengęs savarankiškam gyvenimui...“, „nors visą laiką kol buvau globos namuose svajojau iš ten išeiti, bet kai sulaukiau pilnametystės, labai bijojau, jaučiausi nesaugiai, gerai, kadėjau mokytis, gavau bendrabutį...“ (žr. 2 priedą).

Moksliniai tyrimai parodė, kad socialinių įgūdžių bei adaptyvaus elgesio ugdymas padeda lengviau užmegzti ir išlaikyti tarpasmeninius santykius, paprašyti pagalbos, išsakyti savo jausmus, apginti savo nuomonę, efektyviai spręsti konfliktines situacijas, atsispirti neigiamiems poveikiams (Garrick, Laurel, 2003). Yra tikslinga nuolat analizuoti, kaip formuojami globos namų auklėtinių gebėjimai atsispirti socialiniam spaudimui, kaip įveikti sunkumus, sėkmingai palaikyti tarpasmeninius santykius, spręsti konfliktines situacijas, priimti sprendimus bei ieškoti alternatyvų, konstruktyviai bendrauti su kitais žmonėmis, išreikšti savo jausmus. Svarbu sukurti veiksmingą socialinių įgūdžių ugdymo programą bei priemones, kurios galėtų būti taikomos užsiėmimų metu dirbant su globotiniais, tobulinti socialinių įgūdžių ugdomąją veiklą, skatinti globotinių aktyvų veikimą įvairiuose socialiniuose kontekstuose ir socialiniuose tinkluose siekiant užtikrinti jų sėkmingą socialinę adaptaciją. Socialinių įgūdžių ugdymo programa suteiktų daugiau laisvumo vaikams ir paaugliams bendravimo procese, mažesniu užsispyrimu, adekvačiu elgesiu tam tikrose situacijose, gebėjimu pasirinkti tinkamas bendravimo priemones.

### **3.2. Pasirengimo savarankiškam gyvenimui ugdymo programa**

Globos namų ugdytinių socialinių įgūdžių formavimas, rengimas savarankiškam gyvenimui turi tapti prioritetu visuomenėje ir sulaukti didesnio dėmesio tobulinant ugdymo programas bei organizuojant užsiėmimus. Ugdymo procesuose išryškėja globos institucijų auklėtinių socialinės adaptacijos sunkumai, todėl svarbu garantuoti socialinių įgūdžių ugdymą, kad ugdytiniai įgytų būtina socialinę patirtį, išmoktų sąveikauti su socialine aplinka ir socialiai gebėtų įprasminti save. Svarbu tinkamai organizuoti veiklą, kurios metu būtų analizuojamos, sprendžiamos problemos, numatomi jų sprendimo būdai; ugdymą sieti su praktika ir realiu gyvenimu, atkreipiant dėmesį į praktines žinių ir įgūdžių pritaikymo galimybes, orientuojantis į tolesnę auklėtinių perspektyvą gyventi savarankiškai integruojantis į aktyvų ir prasmingą visuomenės gyvenimą. Darbo su globos namų auklėtiniais ugdymo sistemos bei edukacinės ir psichosocialinės aplinkos tyrimai leistų nustatyti ugdymo proceso optimizavimo kryptis ir būdus, taip pat padėtų analitiškai tiriant esamą situaciją ir konstruojant ateities perspektyvas, tobulinti veiklą, ieškoti efektyvių veiklos būdų bei metodų, rengti veiksmingas programas.

Vaikams ir jaunuoliams augantiems globos namuose patys svarbiausi yra socialiniai įgūdžiai, reikalingi visomis gyvenimo situacijoms ir susiję su žodinės ir nežodinės informacijos siuntimu ir priėmimu.

Vaikams, augantiems globos įstaigoje, dažnai tenka priimti sprendimus savarankiškai, o jie ne visada būna teisingi ir susiję su rizika, nenoriai tada priima atsakomybę už savo veiksmus.

Tam, kad individas visada jaustųsi atsakingu už savo poelgius, patartina ugdyti jame gebėjimą priimti sprendimus-tai gebėjimas apibrėžti problemą, išsiaiškinti siekiamą tikslą, generuoti problemos sprendimo alternatyvas ir jas įvertinti bei rinkti tinkamiausių ir praktiškiausių. Tai atsakomybės už sprendimus ir padarinius prisiėmimas.

Žmogus niekada nepriims teisingų sprendimų, jei jis savęs nepažinos. Kad to būtų pasiekta asmenyje yra ugdomas savęs pažinimas ir savigarba. Tai gebėjimas pažinti ir įvertinti savo asmenybės ypatingumą, stipriąsias ir silpnąsias puses. Tai individo savęs paties, savo savybių, galimybių ir vietos tarp žmonių vertinimas. Svarbūs yra šie gebėjimai:

**Gebėjimas spręsti konfliktus.** Tai mokėjimas spręsti konfliktus konstruktyviai: įsisąmoninti konfliktą, atpažinti ir išreikšti jausmus, išsiaiškinti tikruosius poreikius ir norus, ieškoti problemos sprendimo ir priimti jį. Manau, kad šis gebėjimas yra aktualus ir svarbus. Mokykloje dažnai išgirsta įžeidimų, mokytojos ne visada teisingai įvertina vaiko situaciją, kai jis ateina nepasiruošęs pamokai. Bendraamžiai tyčiojasi iš to, kad nėra gerai aprūpintas prabangiais daiktais.

**Kritinis ir kūrybinis mąstymas.** Sprendžiant problemas, ypatingą reikšmę turi kritinis mąstymas t.y. gebėjimas atskirti faktus nuo išankstinių nuostatų ir nuomonių. Kritinis mąstymas apima klausimų kėlimą, atsakymų paiešką, nuomonių palyginimą ir sprendimų pasirinkimą. Taip pat numatoma perspektyva ir mokomasi iš patyrimo. Kūrybinis mąstymas yra laisvas, lankstus, atmetantis tai, kas akivaizdu ir įprasta, suteikiantis dėmesį į įvairias sprendimo galimybes, o ne į vieną akivaizdžiausią.

**Gebėjimas valdyti jausmus.** Visi emociniai išgyvenimai yra žmogaus vidaus gyvenimo dalis, kurie atitinka tą situaciją, kurioje jis yra, todėl jie nėra nei geri, nei blogi. Blogi gali būti veiksmai, elgesys ar bendravimo situacija. Jausmų ir emocijų valdymo įgūdžiai apima tris procesus: atpažinimą, įsisąmoninimą ir išreiškimą. Jausmus galima atpažinti iš kūno pojūčių, situacijos arba įvykių kontekste bei minčių. Jausmų įsisąmoninimas paprastai yra susijęs su emocinės būsenos pavadinimu.

**Gebėjimas įveikti stresą.** Stresas yra natūralus gyvenimo reiškinys, skatinantis veiklumą, išradingumą. Netgi kūrybiškumą ir tobulėjimą. Tačiau per stiprus, dažnai pasikartojantis arba chroniškas stresas gali sukelti įvairių ligų, lemti priklausomybių atsiradimą. Svarbu mokytis atpažinti stresą ir jį įveikti. Tam padeda mokymasis aiškiai ir pozityviai mąstyti, atsipalaiduoti, paramos ieškojimas ir teikimas, fizinės sveikatos puoselėjimas.

Bendrojo išsilavinimo standartuose (1997) socialiniai įgūdžiai apibūdinami kaip gebėjimas:

- sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus;

- mokyti, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą;
- dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniam, pilietiniam bei politiniam gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

Svarbu globos įstaigos sudaryti programas (žr. 12 lentelę), kurios leistų įgyti praktinių įgūdžių. Programų turinius pritaikyti prie įvairių veiklų. Atsižvelgiant į atliktą tyrimą akcentuojama yra savarankiškumas, socialiniai įgūdžiai, informavimas apie profesiją bei namų ruošos įgūdžiai. Todėl sudarant dienos planą, įtraukti ir vaikus, kad jie jaustų jų nuomonės svarbą.

**Programos tikslas:** Kryptingas auklėtinių darbštumo, taupumo, asmeninės atsakomybės, teigiamos nuostatos į darbą ugdymas, socialinių įgūdžių formavimas atsižvelgiant į amžių ir individualias savybes.

**Programos uždaviniai:**

1. Bendrauti ir bendradarbiauti su visa vaikų globos namų bendruomene.
2. Skleisti informaciją apie vaikų tarybos veiklą Vaikų globos namų tinklalapyje, spaudoje.
3. Vaikų maisto gamtinio įgūdžių lavinimas
4. Vaikų higienos įgūdžių lavinimas.
5. Mokymas atlikti buitinius ir kitus darbus.
6. Skatinti įgytus įgūdžius taikyti praktiškai įvairių veiklų metu.
7. Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, akcentuoti socialinių įgūdžių formavimą, palaipsniui įvedant darbinės veiklos elementų mokymą.
8. Ugdant jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikus, akcentuoti ir socialinių įgūdžių formavimą, ir darbinių, savarankiškumo, atsakomybės įgūdžių ugdymą.
9. Palaikyti ir skatinti vaiko teigiamas, pozityvias iniciatyvas, skatinti reikšti savo nuomonę, pageidavimus.
10. Užtikrinti aplinką, formuojančią pareigas ir atsakomybę, kur stiprinama vaiko motyvacija pačiam spręsti savo problemas.
11. Organizuojant įvairius meninės raiškos užsiėmimus, diegti meninius gebėjimus, įgūdžius, mokyti naujų meninės raiškos būdų.

**Laukiamas rezultatas:** Suformuoti reikiami savitvarkos, higieniniai, savarankiškumo, atsakomybės, darbiniai įgūdžiai.

**Programos sritys:**

1. Savarankiškumas ir sprendimų priėmimas
2. Savarankiško gyvenimo įgūdžių lavinimas
3. Artima šeima namų aplinka
4. Visuotiniai vaikų susirinkimai
5. Meninis ugdymas

## Pasirengimo savarankiškam gyvenimui programa

<b>SAVARANKIŠKUMAS IR SPRENDIMŲ PRIĖMIMAS</b>			
<b>Eil. Nr.</b>	<b>Veiklos forma</b>	<b>Veiklos tema</b>	<b>Veiklos tikslas</b>
1.	Vaikų tarybos pasitarimai	Auklėtinių ir darbuotojų sveikinimas gimtadienio proga	Ugdyti vaikų savarankiškumą, kūrybiškumą, demokratiškumo įgūdžius.
2.	Vaikų tarybos pasitarimai	Švaros ir tvarkos priežiūra vaikų globos namų vidaus ir lauko teritorijoje	Skatinti panaudoti bendram labai gerąsias vaikų savybes.
3.	Vaikų tarybos pasitarimai	Dalyvavimas prevencinėje veikloje	Skatinti priimti sprendimus, ugdyti asmeninės bei kolektyvinės atsakomybės jausmą.
4.	Vaikų tarybos pasitarimai	Budėjimo grafikų sudarymas	Rūpintis vaikų globos namų tvarka viduje ir teritorijoje bei vaikų globos namų estetinė išvaizda.
5.	Vaikų tarybos pasitarimai	Mažesniųjų vaikų globa. Pagalba naujai atėjusiems gyventi vaikams	Padėti auklėtojoms spręsti problemas, susijusias su auklėtiniais. Padėti adaptuotis į vaikų globos namus naujiems atėjusiems vaikams.
6.	Vaikų tarybos pasitarimai	Renginiai	Organizuoti įvairius renginius, šventes, konkursus vaikų globos namuose. Dalyvauti pedagogų organizuojamuose projektuose, programose, renginiuose, akcijose.
<b>SAVARANKIŠKŲ GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO PROGRAMA</b>			
<b>Eil. Nr.</b>	<b>Veiklos forma</b>	<b>Veiklos tema</b>	<b>Veiklos tikslas</b>
1.	Darbinė veikla kieme	Aplinkos tvarkymas	Lavinti darbinius įgūdžius, estetinį skonį, kad gražioje aplinkoje gyventi smagiau.
2.	Darbinė veikla, pagal atskirus planus	Generalinis grupės tvarkymas	Ugdyti darbinius įgūdžius, skatinti atlikti savo pareigas, ugdyti supratimą, kad švarioje aplinkoje gyventi maloniau. Mokyti taupumo (vandens, elektros taupymas). Visada teikti reikalingą suaugusiojo pagalbą, ypač lavinti ir palaikyti vaiko dėl sveikatos prarastus ar neįgytus socialinius įgūdžius.
3.	Darbo valandėlės virtuvėje	Maisto gaminimas	Ugdyti pradinius maisto gaminto įgūdžius, mokyti įvairių patiekalų receptų ir gaminto paslapčių. Mokyti kultūringo elgesio prie stalo, mokyti sudaryti meniu, apskaičiuoti reikalingų produktų kainas, kiekį.

4.	Darbinė veikla pagal atskirus planus	Siuvimo pradmenys	Mokyti elementariausių siuvimo pagrindų, skatinti tausoti daiktus, pataisomus defektus mokyti susilopyti, siūles susisiūti.
5.	Darbinė veikla	Mokausi meistrauti	Mokyti vaikus elementariausių staliaus darbų
6.	Darbinė veikla	Skalbiame, lyginame	Pratinti vaikus skalbtis rūbelius, mokyti rūšiuoti juos pagal audinio rūšį, spalvą, mokyti naudotis laidyne
7.	Savitvarka	Higieninių įgūdžių ugdymas	Formuoti savarankiškus higieninius įgūdžius, mokyti dengti stalus, plauti indus, keisti patalynę, apsirūpinti higienos priemonėmis
8.	Savarankiška veikla	Pamokų ruošą	Mokyti planuoti laiką, ugdyti atsakomybę ruošiant pamokas. Mokyti patiems apsirūpinti mokymo, rašymo priemonėmis (laiku paprašyti, taupyti), ugdyti savarankiškumą individualaus ir grupinio darbo metu
9.	Įvairios, pagal atskirą planą	Profesinis orientavimas	Ugdyti savarankiškumą pasirenkant profesiją, mokyti vaikus priimti tinkamą savarankišką sprendimą, ruošti vaikus gyvenimui suteikiant pakankamai žinių apie darbo rinką. Suteikti visą reikalingą informaciją ir realią pagalbą apie teikiamas socialines garantijas sukakus pilnametystei.
10.	Įvairios, pagal atskirus planus	Biudžeto tvarkymo, pirkimo įgūdžių formavimas	Ugdyti biudžeto planavimo įgūdžius per praktines veiklas, mokyti išsirinkti kokybišką, bet nebūtinai brangią prekę.
11.	Įvairios, pagal atskirą planą	Estetinis lavinimas	Mokyti etiketo, kaip elgtis įvairiose gyvenimo situacijose, to mokyti kasdieninėje veikloje. Mokant atsižvelgti į vaiko lytį, amžių, brandą.
12.	Įvairios, pagal atskirus planus	Dienpinigių išleidimo planavimas	Mokyti tikslingai išleisti dienpinigius, išlaidas planuoti.

### ARTIMA ŠEIMAI NAMŲ APLINKA

Eil. Nr.	Veiklos forma	Veiklos tema	Veiklos tikslas
1.	Šventės	Kiekvieno vaiko gimtadienio šventimas: Torto pirkimas Dovanėlės Sveikinimai	Sukurti sveiką, saugią, motyvuojančią ir stimuliuojančią aplinką, pagrįstą abipusiu vaiko ir darbuotojų pasitikėjimu, pagarba, meile, aplinką, kurioje vystytųsi visavertė asmenybė
2.	Renginiai	Kalendorinių, religinių švenčių šventimas, įsimintinų dienų paminėjimai, pokalbiai tomis temomis	Ugdyti vaikų ir auklėtojų bendravimą ir bendradarbiavimą, organizavimo įgūdžius. Mokyti planuoti.
3.	Fiziologiniai poreikiai	Auklėtinių aprūpinimas rūbais, avalyne	Aprūpinti vaiką apranga atsižvelgiant į vaiko lytį, metų laiką ir, esant galimybėms, į vaiko estetinį skonį.

4.	Grupės aplinkos turtinimas	puošimas, estetiškas vaizdas, gėlių priežiūra, smulkūs remonto darbai	Užtikrinti fiziškai saugią ir harmoningą gyvenamąją aplinką, artimą šeimos aplinkai.
<b>VISUOTINIAI VAIKŲ SUSIRINKIMAI</b>			
<b>Eil. Nr.</b>	<b>Veiklos forma</b>	<b>Veiklos tema</b>	<b>Veiklos tikslas</b>
1.	Susirinkimas, pokalbis, diskusija	Visuotiniai vaikų globos namų auklėtinių susirinkimai: auklėtinių pažangumo, mokyklos lankomumo suvestinių aptarimas	Skatinti vaikų mokymosi motyvaciją. Ugdyti atsakomybę už savo poelgius.
2.	Susirinkimas, pokalbis, diskusija	Mokyklos lankomumo svarba	Motyvuoti vaikus planuoti ateitį ir galvoti apie profesijos pasirinkimo galimybes.
3.	Susirinkimas, pokalbis, diskusija	Pagarba darbui	Skatinti ir mokyti vaikus gerbti kitų padarytus darbus.
4.	Susirinkimas, pokalbis, diskusija	Gera būti geram	Ugdyti pagarbos kitam įgūdžius, skatinti vaikus padėti šalia esantiems, padėti mažesniems.
5.	Susirinkimas, pokalbis, diskusija	Mano pareigos ir atsakomybė	Mokyti vaikus prisiimti atsakomybę už darbus ir atliktų darbų rezultatus. Paskirstyti vaikams pareigas už kurias jie atsakingi.
<b>MENINĖ VEIKLA</b>			
<b>Eil. Nr.</b>	<b>Veiklos forma</b>	<b>Veiklos tema</b>	<b>Veiklos tikslas</b>
1.	Rankdarbiai	Akvarelė, vėlimas iš vilnos, tapyba ant šilko, mezgimas	Plėsti ir įvairinti meninę raišką vaikų globos namuose Tobulinti išmokus dalykus, juos panaudojant per meninio ugdymo užsiėmimus.
2.	Programų parengimas šventėms	Paruošti muzikinę dalį ir scenarijų šventėms:	Ugdyti auklėtinių estetinį, meninį skonį, skatinti pajauti grožio, estetikos, meno svarbą ir įtaką žmogaus vidiniam pasauliui.
3.	Literatūra	Literatūrinės popietės, skaitymai	Skatinti ir ugdyti vaikų poreikį save išreikšti pasirinktoje meno srityje. Skatinti domėjimąsi literatūra ir ugdyti skaitymo įgūdžius.



Adaptacijos ir socializacijos programos tikslas yra vaikų globos įstaigų auklėtiniams suteikti savarankiško gyvenimo, motyvacijos dirbti, psichologinio atsparumo, socialinių įgūdžių, teisinio raštingumo, sveikos gyvensenos įgūdžių, profesinio orientavimo ir konsultavimo, kitų paslaugų bei parengti juos gyvenimui.

## IŠVADOS

1. Apžvelgus vaikų augančių globos namuose ypatumus galima teigti, kad institucijoje globojamas vaikas susiduria su nemenku iššūkiu – pasirengti savarankiškam gyvenimui. Tai nelengva užduotis, kadangi pats globos modelis nėra orientuotas į asmenybės kaip visuomenės nario ugdymą. Pasirengimas savarankiškam gyvenimui tai vienas svarbiausių procesų, žmogaus gyvenime konstruojantis žmonių socialinę prigimtį, kurios metu žmogus įsisavina vertybes, normas, elgesio vaidmenis ir modelius, būdingus visuomenei, kurioje jis gyvena. Labai didelę reikšmę ugdymo procese turi santykiai su aplinkiniais ir išoriniu pasauliu, tiek globos įstaigoje, tiek ir už jos ribų. Bet kokių santykių nebuvimas duoda neigiamų pasekmių vaiko integravimuisi į visuomenę.
2. Išanalizavus globos namų auklėtinių ugdymo galimybių savarankiškam gyvenimui ir integracijos į visuomenę problematiką galima teigti, kad globos institucijos stengiasi, kad vaikams nieko netrūktų, kad jie būtų viskuo aprūpinti, tačiau taip elgdamiesi jie nesuformuoja vaikams tikro – atviro gyvenimo vaizdo: globos namų auklėtiniai nesuvokia darbo, pinigų vertės, nepakankamai formuojami įgūdžiai, kurių prireiks gyvenime. Institucijoje nėra sudaromų sąlygų, kad vaikai įgytų ne tik socialinių, bet ir buitinių įgūdžių.
3. Vaikų socializacijos stiprinimo ir integracijos į visuomenę galimybių analizė parodė, kad vienas svarbiausių socializacijos sunkumų yra jaunuolių išėjimas iš globos įstaigos į savarankišką gyvenimą. Susiduriama su asmens apgyvendinimo, gyvenimo įgūdžių lavinimo, išsimokslinimo, profesinės veiklos, socialinio tinklo ir ryšių bei identiteto susiformavimo problemomis
4. Atliktas asmenų, užaugusių globos namuose, savarankiško gyvenimo ugdymo galimybių tyrimas parodė, kad vienas iš vaikų globos institucijų tikslų turėtų būti: vaikų socializacijos ir adaptacijos stiprinimas visuomenėje. Taip pat išėjus iš globos institucijų turi būti sudarytos sąlygos teikti jaunuoliams pagalbą. Tyrimas parodė, jog praktinių gebėjimų ugdymas vaikams gyvenantiems vaikų globos namuose - vienas svarbiausių dalykų, rengiantis savarankiškam gyvenimui. Tačiau vaikams augantiems vaikų globos namuose, sudėtinga įgyti pačių pagrindinių praktinių įgūdžių, be kurių, sulaukus pilnametystės, sudėtinga integruotis į visuomenę;

5. Tyrimo metu paaiškėjo, jog dalis asmenų išėjusių iš vaikų globos namų, menkai pasitikėjo savimi arba nebuvo pakankamai motyvuoti. Todėl darbuotojų dirbančių mokykloje ir globos namuose vaidmuo labai svarbus ugdant vaikų pasitikėjimą savimi, motyvaciją, keliant savivetrę. Jaunuoliai, išėję iš globos institucijos, susiduria su įvairiomis problemomis: būsto susiradimo, socialinio tinklo sukūrimo, profesinės veiklos, ryšių ir identiteto susiformavimo, gyvenimo įgūdžių lavinimo, priklausomybės nuo žalingų įpročių.
6. Pasirengti savarankiškam gyvenimui ir įgyti reikiamas kompetencijas paprastai padeda artimiausia aplinka (šeima, mokykla). Jei nesuteikiama pakankamai galimybių pasirengti savarankiškam gyvenimui ir integracijai, adaptacijai į visuomenę jis tampa socialiai pažeidžiamas ir kyla rizika patekti į socialinę atskirtį. Analizuojant interviu metu gautus duomenis matyti, kad jaunuoliai, palikę globos instituciją, pradėdant savarankišką gyvenimą, perėję iš vienos aplinkos į kitą susiduria su daugybe problemų, kurios iššaukia socialinės pagalbos poreikį. Šios problemos kyla ne tik dėl globos institucijos ugdymo, valstybės teikiamos paramos, tačiau ir dėl pačių jaunuolių gebėjimo prisitaikyti, jų siekių bei socialinių, psichologinių, bendravimo savybių.
7. Tyrime dalyvavusių respondentų nuomone globos namuose vyraujantis savarankiškumo neskatinimas, nepasitikėjimas ugdytiniu, verčia jaunuolį jaustis nevertingu, nereikalingu, niekam tikusiu, nes atsiranda nepasitikėjimas savimi, savo gebėjimais, laimėjimais. Visa tai turi didelę reikšmę jaunuoliui pradėdant savarankišką gyvenimą. Dauguma respondentų įvardijo, kad maisto gaminimo, savitvarkos, biudžeto planavimo, buities darbų užsiėmimai ugdo gebėjimus ir palengvina išėjus iš vaikų globos namų adaptuotis visuomenėje, pradėti savarankišką gyvenimą užtikrintam.
8. Respondentų požiūriu yra būtina sudaryti sąlygas panašias į namų, ugdyti ir skatinti savarankiškumą, organizuoti laisvalaikio veiklą, lavinti praktinius įgūdžius, būtinas atsakomybės prisiėmimas už savo poelgius ir veiksmus, būtina pajusti darbo teikiamą džiaugsmą, svarbu bendrauti ir būti išgirštu. Ugdant savarankiško gyvenimo, socialinių, darbinių, būsto, pinigų valdymo, kasdieninių gyvenimo įgūdžių, šeimyninių įgūdžių ne tik mokoma pasirūpinti savimi, taip pat kartu ugdomas ir savarankiškumas, atsakomybė, vidinė kontrolė, asmuo geriau pasirengia savarankiškam gyvenimui, jam lengviau adaptuotis visuomenėje

## LITERATŪRA

1. „Kelias link savarankiško gyvenimo“, Vilnius, 2007.
2. Aramavičiūtė V. Ryškesni paauglių ir jaunuolių socializacijos ypatumai. 2004, Nr.70, p.14.
3. Armanavičiūtė V., Martišauskienė E., (2004). *Ryškesni paauglių ir jaunuolių socializacijos ypatumai*. Pedagogika. Vilnius: VPU, . Nr. 70.
4. Bakutytė R. (2001). *Pradinių klasių mokinių humaniškumo ugdymas*. Monografija. Šiauliai.
5. Bitinas B. Auklėjimo procesas. Šiauliai, 1995.
6. Braslauskienė R. Bešeimių vaikų ypatumai globos institucijose (socialinis ir psichopedagoginis aspektas ). Klaipėda, 2000.
7. Braslauskienė R. *Pedagogika. Mokslo darbai. Vaikų globos namų auklėtinių socialinis-kognityvinis patyrimas: problemos, sunkumai, sprendimai*. V, 2002 Nr.58.
8. Braslauskienė R.,( 2000). *Bešeimių vaikų ugdymai globos institucijoje( socialinis ir psichopedagoginis aspektas) daktaro disertacijos santrauka*. Socialiniai mokslai .Klaipėda.
9. Browne K.D., Hamilton-Giachritsis C.E., Johnson R. and Ostergren M. Overuse of institutional care for children in Europe.// *British Medical Journal*: - 2006,Nr. 332, p. 485-487.
10. Butvilas T., *Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija* ( 2008 ). Monografija. Vilnius: MRU.
11. Leliūgienė I., Djačenko V. Socializacijos centro edukacinė sistema – ugdytinių tolimesnį formalųjį mokymąsi lemiantis kompleksinis veiksnys//*Socialinis ugdymas*. Nr. 13(24).
12. Gauthier L. Trečiojo tūkstantmečio vaikai. Vilnius, 2001
13. Herczog M. van Pagee R., Pasztor M. E. The multinational transfer of competency – based foster parent assessment, selection, and training: A nine country case study. – New York, 2001.
14. Jovaiša L.(1993).*Edukologijos pradmenys*. Vilniusa
15. Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencija. – Vilnius, 1995.
16. Juodaitytė A.( 2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*, Vilnius, „Petro ofsetas“.
17. Juodraitis A.( 2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: ŠU leidykla.
18. Kalland M., Sinkkonen J. Finish children in foster care. Evaluating the breakdown of long – term placements. New York, 2001.
19. Kuitienė N,(2010) *Mokslinių studijų darbų metodinės rekomendacijos*, Kėdainiai.
20. Kvieskienė G. ( 2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius.

21. Kvieškienė G. Europos politika dėl vaikų. – Vilnius, 1999.
22. Kvieškienė G.(2005). *Pozityvioji socializacija*. Monografija. Vilnius: VPU.
23. Lazdauskas T., Pileckaitė-Markovienė M. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių globos įstaigose, savivertės ir mokyklinio nerimo ypatumai. // *Pedagogika-2007*, Nr. 88, p.124.
24. Leliūgienė I. ( 1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*, Kaunas.
25. Leliūgienė I. (2002). Socialinio pedagogo ( darbuotojo ) žinynas. Kaunas Technologija.
26. Leliūgienė I.(2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas, „Technologija“.
27. Lepeškienė V.(1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
28. *Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas, 1994*
29. *Lietuvos Respublikos socialinės ir darbo ministro įsakymas (2003m. gruodžio 17 d. Nr. AI-207) „ Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo „*
30. *Lietuvos Respublikos Vaiko globos įstatymas, 1998.*
31. Matulienė G. Šeimos psichologija. – Kaunas, 1997.
32. *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa* Vilnius, (2007). Programą parengė Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai, „ Atsigręžk į vaikus,,
33. *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos:-* (2007), Vilnius rekomendacijas parengė viešoji įstaiga vaikų laikinosios globos namai, „ Atsigręžk į vaikus,,
34. *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*, Vilnius, 2007.
35. Pileckaitė- Markovienė M., Lazdauskas, T ( 2007 ). *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida. Socialinė apsaugos ir darbo ministerija*. Vilnius.
36. Prieiga per internetą : <http://www.socmin.lt/> ( žiūrėta 2010-09-14)
37. Raslavičienė G. Gyvenimo vaikų namuose įtaka auklėtinių psichinei ir socialinei gerovei. Vilnius, 1996.
38. Rupšienė L. (2000). *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškinyss*. Klaipėda.
39. Samašonok K., Žukauskienė R. Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės kompetencijos ypatumai. // *Socialinis darbas*:. 2004, Nr. 3 (2), p. 119- 129.
40. Sivec J. Vaikų globos institucijų auklėtojo pedagoginės funkcijos. Magistro darbas. VPU. Vilnius, 2005, 64 p.
41. Snieškienė D. (1999). *Specialusis ugdymas II*. V.
42. Snieškienė D.(1999).Kaunas. *Dabartiniai vaikų globos tyrimai Lietuvoje: taikymas socialinėje politikoje*. K -1999 m.

43. Staskevičienė V., Bankauskienė N. Educational Rights and Obligations of Foster Parents in Relation to a Foster Child// Socialiniai mokslai.- 2003, Nr.1 (38).
44. Suslavičius A.(1998). *Socialinė psichologija: vadovėlis*. - V.: Vilniaus universiteto leidykla.
45. Triseliotis J., Sellic C., Short R. Foster Care// Theory and Practice. London: United Kingdom. 1995.
46. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2009 metų veiklos ataskaita. Internetinė prieiga: <http://www3.lrs.lt/docs2/>
47. Vaikų socializacijos stiprinimas ir integracija į darbo rinką galimybių didinimas „VŠĮ šeimos santykių institutas 2009, Kaunas.
48. Vaitekoniene V. Žmogaus raida (svarbiausieji psichosocialinės vaiko ir paauglio raidos aspektai, šeimos įtaka).// Nepilnamečio kriminalinė justicija. – 2001, Nr.2, p.10-24.
49. Vaitkevičius J.(1995) „*Socialinės pedagogikos pagrindai*“, Vilnius, „Elgada“.
50. Vaitkevičius J.(1999). *Mokymosi procesas*. Kaunas.
51. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – Vilnius, 1997.
52. Zaleskienė I. Socialines sanglaudos link: mokinių visuomeninis aktyvumas // Tiltai. - 2007, Nr. 4(41), p. 21-23.
53. Žalimienė L. (2007).*Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas*. Socialinė apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius.
54. Žukauskienė R.(2001) *Raidos psichologija*. Vilnius.
55. Žukauskienė R., Leiputė O. Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai.// Socialinis darbas. - 2002, Nr. 2(2), p. 106-115.
56. Tidikis R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU leidykla. 2003.

## **PRIEDAI**

## PUSIAU STRUKTŪRUOTAS INTERVIU

## Asmenims, išėjusiems iš vaikų globos namų

Eil.N r.	Klausymų blokai	Klausimai
1.	Demografiniai duomenys.	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Jūsų amžius?</li> <li>• Jūsų lytis?</li> <li>• Kiek metų gyvenote globos namuose ?</li> <li>• Kokiame mieste šiuo metu gyvenate?</li> <li>• Ar turite vaikų?</li> <li>• Ar susituokusi ,vedęs?</li> <li>• Koks jūsų išsilavinimas?</li> <li>• Ar turite brolių, seserų ?</li> <li>• Ar Jūsų broliai, seserys gyveno tuose pačiuose globos namuose kaip ir Jus?</li> <li>• Ar palaikėte ryšius su savo biologine šeima?</li> </ul>
2.	Asmenų savijauta mokykloje.	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ar patiko lankyti mokyklą?</li> <li>• Ar sunku buvo adaptuotis mokyklos aplinkoje?</li> <li>• Ar lankydamas mokyklą jauteisi žeminamas ( a ) , užgauliojamas ( a ) , kad esi iš vaikų globos namų?</li> <li>• Kokius dalykus Jums labiausiai sekėsi mokytis? Įvardinkit.</li> <li>• Pabaikite teiginį - būdamas ( a ) mokykloje jaučiausi.....</li> <li>• Ar Jums svarbu buvo gerai mokytis? Kodėl?</li> <li>• Ar mokydamasis ( i) vidurinėje mokykloje galvojote apie profesiją ?</li> <li>• Ar mokykloje suteikdavo informacijos apie profesijos įgyjimą?</li> <li>• Ar mokykloje suteikdavo informacijos apie tolimesnes studijas?</li> <li>• Ar mokykloje turėjote asmėnį kuoruo galėjote pasitykėti?</li> <li>• Ar dalyvaudavote užklasinę veikloje?</li> </ul>
3	Motyvacija įsigyti profesiją ir susirasti darbą.	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ar galvojote apie profesiją ?</li> <li>• Ar norėjote dirbti pagal įgytą profesiją?</li> <li>• Ar vaikų globos namuose suteikdavo informacijos apie profesijos įgyjimą?</li> <li>• Ar vaikų globos namuose suteikdavo informacijos apie studijas ?</li> <li>• Ar baigę mokyklą buvote apsisprenę ką toliaus veiksite?</li> <li>• Ar augdamas vaikų globos namuose žinojote ką norite veikti ateityje?</li> <li>• Ar galvojote , kad darbas yra svarbu, kodėl?</li> <li>• Ar šiuo metu turite darbą?</li> </ul>



		<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ar sunku buvo susirasti darbą?</li> <li>• Ar išeinant iš globos namų žinojote, kaip reikia susirasti darbą?</li> </ul>
4.	Praktiniai įgūdžiai išeinant į savarankišką gyvenimą.	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kokią globos namuose lankytojų būrelių patirtį galėjote pritaikyti išėjęs į savarankišką gyvenimą?</li> <li>• Kaip manote kokie išmokti dalykai Jums gyvenime pravertė labiausiai?</li> <li>• Ar pakankamai įgijote paprastų praktinių įgūdžių, kurių reikia išėjus gyventi savarankiškai?</li> <li>• Ar išėjus iš vaikų globos namų jautėtės savarankiški?</li> <li>• Ar išėjus iš vaikų globos namų mokėjote protingai leisti pinigus?</li> <li>• Ar išėjus iš vaikų globos namų mokėjote pasigaminti bent paprastą patiekalą?</li> <li>• Ar išėjus iš vaikų globos namų mokėjote apsipirkti parduotuvėje?</li> <li>• Kaip galvojate, ar globos namuose galima įgyti savarankiško gyvenimo įgūdžių?</li> <li>• Jei manote, kad negalima, kodėl?</li> <li>• Kas Jums svarbiausia gyvenime (kokiomis vertybėmis Jūs vadovaujate gyvenime)?</li> <li>• Kaip apibūdintumėt savarankišką žmogų, sugebantį pasirūpinti savimi ?</li> <li>• Ko labiausiai Jums trūko globos namuose ?</li> </ul>
5.	Auklėtinių, augusių globos namuose, socialinių problemų vertinimas išėjus iš vaikų globos namų	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kiek buvo Jums metų kai reikėjo palikti globos namus?</li> <li>• Ar sulaukęs pilnametystės jautėtės pasirengę pradėti savarankišką gyvenimą ?</li> <li>• Ar palikus globos namus, turėjote kur gyventi?</li> <li>• Ar turėjote pakankamai įgūdžių, žinių kaip apmokėti sąskaitas, apgalvotai planuoti savo išlaidas ir pajamas?</li> <li>• Kas kėlė didžiausią nerimą, kai tapote pilnamečiu ir reikėjo palikti vaikų globos namus?</li> <li>• Kokių žinių ir sugebėjimų Jums labiausiai trūko pradedant savarankišką gyvenimą?</li> <li>• Ką Jūs siūlytumėte vaikų globos namams daryti ar keisti, kad be tėvų globos augančius vaikus geriau paruoštų savarankiškam gyvenimui ?</li> <li>• Pasakykite kokie prisiminimai apie vaikų globos namus, kuriuose gyvenote, kokie labiausiai įsiminė darbuotojai, kodėl ?</li> </ul>

## Savarankiško gyvenimo problemos

Diagnostinės sritys	Kategorijos	Įrodantys teiginiai
Savarankiško gyvenimo problemos	<p><i>18 –os nepasirengęs gyvenimui</i></p> <p><i>Klausimų kilo daug</i></p> <p><i>Visiškai nepasirengusi</i></p> <p><i>Gyvenimas pats išmoko</i></p> <p><i>Žmogus į kurį galėčiau atsiremti</i></p> <p><i>Baimės jausmas</i></p> <p><i>Nesaugumo jausmas</i></p> <p><i>Viduje jaučiausi blogai</i></p> <p><i>Gyvenamas ir būstas</i></p> <p><i>Baimė pradėti gyvenimą savarankiškai</i></p> <p><i>Baimė susigadinti gyvenimą</i></p> <p><i>Biudžeto planavimas</i></p> <p><i>Baimė neįstoti mokyti kur nori</i></p>	<p>„...Nemanau, kad 18 metų vaikas, užaugęs globos namuose, gali būti pasirengęs savarankiškam gyvenimui. Bet gyvenimas, jei tu labai nori, išmoko daug ko...“.</p> <p>„...Tikrai ne, nelabai žinojau, kas tai yra...“.</p> <p>„...Iš dalies, daug kilo klausimų...“.</p> <p>„...Ne visada, būdavo akimirku, kai galvojau, kad visiškai nepasirengusi...“.</p> <p>„...nevisai bijojau, bet gyveni ir mokaisi...,,</p> <p>„...sakyčiau taip, bet su pagalba artimų žmonių, man jie ir padėjo. Jei nebūtų jų, nežinau, kaip būtų buvę...“.</p> <p>„nors visą laiką kol buvau globos namuose svajojau iš ten išeiti, bet kai sulaukiau pilnametystės, labai bijojau, jaučiausi nesaugiai, gerai, kadėjau mokytis, gavau bendrabutį...“</p> <p>„...jaučiausi nesaugiai, buvau dar nepasiruošęs...“</p> <p>„...labai bijojau, bet padėjo auklėtojos susitaikyti su ta mintimi... „</p> <p>„jaučiausi nesaugiai, bet vaidinau, kad man viskas gerai, bet viduje jaučiausi blogai...“</p> <p>„Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina, nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau, kad truks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi, kur gyventi...“.</p> <p>„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau, kad truks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi, bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi“.</p> <p>„Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina, bijojau, kad galiu susidėti su bloga kompanija ir susigadinti sau gyvenimą“.</p> <p>„Bijojau ir nežinojau, kaip reikės pasirūpinti savimi. Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina. Bijojau, kad galiu susidėti su bloga kompanija ir susigadinti sau gyvenimą“.</p> <p>„net neturėjau supratimo kaip gyvensiu, už ką gyvensiu, ką aš darysiu su ta laisve“</p> <p>„bijojau, kad neturėsiu už ką pragyventi“</p> <p>Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą. Bijojau, kad truks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi. Bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi. Bijojau, kad manimi nepasitikės“.</p> <p>Bijojau, kad neįstosiu mokytis ten, kur norėčiau „,</p> <p>„ar išmoksiu gyventi pats vienas, be niekieno pagalbos, nes atsiremti į ką neturėjau“</p>

	<p><i>Baimė neišmokti gyventi savarankiškai</i></p> <p><i>Trūko žinių pradedant savarankišką gyvenimą</i></p> <p><i>Pinigų stygius</i></p> <p><i>Žinių apie valstybines įstaigas trūkumas</i></p> <p><i>Žinių apie darbo paiešką trūkumas</i></p> <p><i>Žinių apie darbo paieškos būdus trūkumas</i></p> <p><i>Žinių apie mokesčių mokėjimą trūkumas</i></p>	<p>„Apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes. Žinių apie profesijos pasirinkimo galimybes. Žinių apie tarpusavio santykius šeimoje. Labai daug ko nemokėjau, nežinojau. Vienu metu neturėjau net ko paklausti. Globos namuose daug ko trūksta“.</p> <p>„Suvokimo apie pinigų vertę, sugebėjimo racionaliai spręsti piniginius klausimus“.</p> <p>„Žinių apie tai, kur kreiptis iškilus sunkumams dėl nedarbo, gyvenamosios vietos, skurdo, pašalpų, teisinių problemų ir pan.“.</p> <p>„Žinių apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes. Žinių apie tarpusavio santykius šeimoje. Suvokimo apie pinigų vertę, sugebėjimo racionaliai spręsti piniginius klausimus. Žinių apie tai, kur kreiptis iškilus sunkumams dėl nedarbo, gyvenamosios vietos, skurdo, pašalpų, teisinių problemų ir pan.“.</p> <p>„Žinių apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes“.</p> <p>„Žinių apie darbo paieškos būdus, įsidarbinimo galimybes. Žinių apie profesijos pasirinkimo galimybes. Žinių apie tarpusavio santykius šeimoje. Sugebėjimo siekti užsibrėžto tikslo (kryptingumo)“.</p> <p>„Pajamos ir išlaidos, kaip susirasti darbą, kur tvarkytis dokumentu virius“</p> <p>„kur kreiptis dėl pašalpų, darbo, socialinio būsto, mokslų ir t.t.“</p> <p>„nežinojau, kaip susimokėti už komunalinius mokesčius, kaip tvarkytis su savo laiku,“</p>
--	--	---

## Pasiūlymai vaikų globos namams

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJOS	ĮRODANTYS TEIGINIAI
<p><b>Vaikų globos namuose keisčiau, siūlyčiau</b></p>	<p><i>Sąlygos panašios į namų</i></p> <p><i>Savarankiškumo skatinimas</i></p> <p><i>Būrelių, kuriuose galima būtų lavinti praktinius įgūdžius</i> <i>Pedagogų, dirbančių su meile</i> <i>Mažesnė darbuotojų kaita</i></p>	<p>„Globos namuose sąlygos turėtų būti panašesnės į namų sąlygas, gal šiuo metu ir bandoma prie to prieiti. Reikia klausti globos namų auklėtinių jų nuomonės, pasiūlymų ir pan.“.</p> <p>„ vaikų globos namuose sąlygos panašios į įstaigos o ne į namų, nors ir kaip stengiasi vaikų globos namų darbuotojai padaryti įvaizdį, kad vaikams suteikiamos namų sąlygos, bet taip nėra, nes vaikai negali išreikšti savo nuomonės dėl veiklos už juos viskas suplanuota, turi gyventi pagal dienos planą“</p> <p>„Atsižvelgti į vaikų pageidavimus organizuojant laisvalaikį, perkant maistą, drabužius ir kitus daiktus,, dažniau klausti vaikų nuomonės priimant sprendimus, susijusius su tvarka vaikų namuose (įtraukti vaikus į sprendimų priėmimo procesą)“.</p> <p>„... vaikų pageidavimus organizuojant laisvalaikį, perkant maistą, drabužius ir kitus daiktus“.</p> <p>„... perkant maistą, drabužius ir kitus daiktus. Dažniau klausti vaikų nuomonės priimant sprendimus, susijusius su tvarka vaikų namuose (įtraukti vaikus į sprendimų priėmimo procesą)“.</p> <p>Atsižvelgti į vaikų nuomonę, nesakau, kad suteiktumėme jiems visišką laisvę, bet diskutuojant pasitariant priimti, tinkamiausius sprendimus, kaip praleisti laisvalaikį, kokia veikla užsiimti“</p> <p>„Organizuoti būrelius ir užsiėmimus, kuriuose vaikai galėtų lavinti kasdieniniame gyvenime reikalingus praktinius įgūdžius ( mokytusi gaminti maistą, prižiūrėti drabužius, tvarkyti kambarius, ruošti šventes, planuoti išlaidas ir pan.)“</p> <p>„Mokėti pralaužti ledus į kiekvieno vaiko širdį, paruošti taip, kad jie i savimi ir, kad pedagogai dirbtų su didesne meile, nes tie vaikai yra žmonės, kuriuos likimas nuskriaudė“.</p> <p>„ kuo daugiau palaikymo ir supratimo iš darbuotojų</p> <p>„Auklėtojos buvo geros, mus užstodavo, buvo mums kaip mamos, bet sulaukdavo iš administracijos nepasitenkinimo, aš labai norėčiau, kad vaikų globos namuose nesikeistu darbuotojai, nes pripranti prie darbuotojo paskui labai sunku kai jie išeina, atrodo, kad antrą kartą prarandi mamą, labai mus varžė, dienos veiklos planas jį išmieščiau, nes kaip pastebėjau savarankiškumo mums tai nepridėjo”</p>

## Praktiniai įgūdžiai

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJA	ĮRODANTYS TEIGINIAI
<b>Praktiniai įgūdžiai</b>	<p><i>Savarankiško gyvenimo įgūdžių stoka.</i></p> <p><i>Socialinių įgūdžių stoka.</i></p> <p><i>Darbinių gebėjimų stoka.</i></p> <p><i>Maisto gaminimo įgūdžiai</i></p> <p><i>Būsto ir pinigų valdymo įgūdžių stoka.</i></p> <p><i>Kasdieninių gyvenimo įgūdžių stoka.</i></p> <p><i>Šeimyninių įgūdžių stoka</i></p>	<p>„Išmokau to, ko išmoksti dalyvaudamas būrelių veikloje, daugiau tai nieko. Visko išmokė gyvenimas“.</p> <p>„Nežinau, nes nelabai ko ten išmokau“.</p> <p>„Net nežinau, nes, jei ko ir išmokau, tai pas dėdę, jo šeimoje“.</p> <p>„ Iš vaikų globos namų išėjęs pasijutau nesavarankiškas, kadangi daug kas būdavo nuspręsta už mane, tokia jau buvo vaikų globos namų sistema“</p> <p>„ Nelabai, nemokėjau gaminti, nors paskutiniaisiais metais, jau įrengė mūsų šeimynoje virtuvėlę, bet išmokti nespėjau, bet pasikloti tvarkingai lovą ir valyti dulkes išmokau, nors savarankiškumo turėjom mažai“</p> <p>„ Negaliu teigti , kad nieko neišmokau, bet manau neįmanoma lavinti įgūdžių pvz. Maisto gaminimo, kai nėra šeimynoje virtuvės, ar mokesčių apmokėdavo už komunalines buhalteris“</p> <p>„ Išėjau iš vaikų namų ir daug ką pats savarankiškai išmokau“</p> <p>„gaudavau dienpinigius ir taupydavau su darbuotojų pagalba, pastarus su auklėtoja juos išleisdavau“</p> <p>„dienpinigius laikydavo auklėtoja seife, juos taip sutaupydavau ir nusipirkdavau kas man tuo metu buvo reikalinga“</p> <p>„Kai išėjau iš vaikų globos namų buvo keista, kad savarankiškai galiu spręsti ko man reikia ko ne, tai pradžioje išleidau visus pinigus ir 2 savaites neturėjau už ką valgyti, bet tai man buvo gera pamoka, dabar moku taupyti“</p> <p>„tik išėjus iš vaikų globos namų jautiesi pasimetęs, gauni pinigus ir juos išleidi, bet gyvenimas išmoko kaip juos leisti tikslingai“</p> <p>„Sunku išmokti taupyti, kartais pinigus išleidžiu ten kur nereikia“</p> <p>„Auklėtojos stengdavosi mokindavo, bet teoriškai, praktiškai mes buvom žali“</p> <p>“...gyvendami nesijautėm kaip šeimoje, nelabai bendraudavom su auklėtojom apie tai. Nors dažnai pagalvodavau apie šeimą...”</p> <p>“... anksti sukūriau šeimą, gyvendamas savo šeimoje supratau kas ra šeima, vaikų globos namuose mažai bendravo apie šeimą...”</p>

## Pagalbos ištekliai ir būdai

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJA	ĮRODANTYS TEIGINIAI
<p data-bbox="119 1070 360 1137"><b>Pagalbos ištekliai ir būdai</b></p>	<p data-bbox="384 376 611 479"><i>Informavimo kur kreiptis atsitikus bėdai</i></p> <p data-bbox="384 1182 584 1326"><i>Psichologinio parengimo savarankiškam gyvenimui</i></p> <p data-bbox="384 1989 584 2024"><i>Namų aplinkos</i></p>	<p data-bbox="663 376 1492 519">„...išėjus iš vaikų globos namų nežinojau, kur kreiptis dėl socialinės pašalpos, ar kitokios pagalbos, labai bijojau eiti vienas į polikliniką, kadangi mus vedavo seselė, kai augau vaikų globos namuose...“</p> <p data-bbox="663 524 1492 622">„...šiuo metu bendrauju su buvusia auklėtoja ji man pataria kur kreiptis ką, daryti jei ko man prireikia, kai viena nežinau ar būčiau susitvarkius...“</p> <p data-bbox="663 627 1492 810">„...už mus daug ką padarydavo vaikų globos namuose net pas gydytojus nuveddavo, prakiurus vamzdžiui sutvarkydavo ten esantis darbuotojas viską, todėl sunku buvo pirmą kartą savarankiškai kreiptis pas gydytojus, nežinojau kaip registruotis...“</p> <p data-bbox="663 815 1492 887">„...visko išmokau savarankiškai išėjus iš vaikų globos namų, gyvenimas privertė...“</p> <p data-bbox="663 891 1492 963">„...šiuo metu žinau kur kreiptis, ką daryti susirgus, pradžioje išėjus iš vaikų globos namų buvo sunku...“</p> <p data-bbox="663 967 1492 1066">„...„Ten viskas paduota, suskaičiuota, ten visai kitaip nei už vaikų globos namų ribų, išėjus net nežinojau kur kreiptis atsitikus bėdai...“</p> <p data-bbox="663 1070 1492 1169">„...daugiau praktikos reikėjo, reikėjo labiau pasitikėti mumis, leisti savarankiškai nors pas gydytojus nueiti, išėjusi iš vaikų globos namus bijojau pas gydytojus eiti...“</p> <p data-bbox="663 1173 1492 1285">„Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina, nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau, kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi“.</p> <p data-bbox="663 1290 1492 1402">„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą, bijojau, kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi, bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi“.</p> <p data-bbox="663 1406 1492 1473">„Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina, bijojau, kad galiu susidėti su bloga kompanija ir susigadinti sau gyvenimą“.</p> <p data-bbox="663 1478 1492 1576">„Bijojau ir nežinojau, kaip reikės pasirūpinti savimi. Nerimavau, kad nebus kas manimi pasirūpina. Bijojau, kad galiu susidėti su bloga kompanija ir susigadinti sau gyvenimą“.</p> <p data-bbox="663 1581 1492 1693">„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą. Bijojau, kad trūks pinigų, neturėsiu iš ko gyventi. Bijojau, kad nesugebėsiu pasirūpinti savimi. Bijojau, kad manimi nepasitikės“.</p> <p data-bbox="663 1697 1492 1765">„Nežinojau, ar pavyks susirasti darbą. Bijojau, kad manimi nepasitikės. Bijojau, kad neįstosiu mokytis ten, kur norėčiau „,</p> <p data-bbox="663 1769 1492 1836">„ar išmoksiu gyventi pats vienas, be niekieno pagalbos, nes atsiremti į ką neturėjau“</p> <p data-bbox="663 1841 1492 1908">„net neturėjau supratimo kaip gyvensiu, už ką gyvensiu, ką aš darysiu su ta laisve“</p> <p data-bbox="663 1912 1492 1980">„Bijojau, kad neįstosiu mokytis ten kur noriu „,</p> <p data-bbox="663 1984 1492 2051">„bijojau, kad neturėsiu už ką pragyventi“</p> <p data-bbox="663 2056 1492 2092">„...kur aš augau, buvo šeimynos gyvenome su broliais ir seserimis, nors ir kaip buvo bandoma šeimyninę aplinką sudaryt, niekaip nepavyko, nes daug darbuotojų, visos turi</p>

	<p><i>Meilės ir supratimo nesuvokimas, saugumas</i></p> <p><i>Savarankiškumo ugdymas</i></p>	<p>skirtingas nuomones ir dar administracija kišosi į mūsų reikalus...“</p> <p>„...augdama vaikų globos namuose tikrai nesijaučiau kaip namuose, augome įstaigoje su savomis taisyklėmis ir krūva darbuotojų bei vaikų...“</p> <p>„...norėjosi, kad būtų kaip namie, auklėtojos mums buvo kaip mamos, su jomis jausdavomės gerai, bet administracija kišosi viską gadino...“</p> <p>„...kai viena auklėtoja dirbo jausdavomės gerai, būdavom laimingi, bet kitų žmonių kišimasis į šeimynos reikalus viską gadino...“</p> <p>„...gyvenom kambariuose po 6 ar 7 vaikus buvo sunku su visais sugyventi, kartais net reikėdavo miegoti kitose šeimynose, tikrai nesijaučiau kaip namuose...“</p> <p>„... gerai, kad turėjau globėjus , ten pamačiau kas yra tikri namai...“</p> <p>„...globėjų šeimoje, pas kuriuos lankydavausi savaitgaliais man padėjo suprasti kas yra namai, nors turėjau gerus auklėtojus vaikų globos namų sienų niekad nepavadinčiau namais...“</p> <p>„...kartais nesutardavau su šeimynos draugais, susimušdavome, buvo sunkių akimirkų, bet dažniausiai užuojautos iš suaugusių nesulaukdavom, tik gaudavom krūvą taisyklių prirašyt...“</p> <p>„...dažniausiai mus bausdavo, o ne bandydavo suprasti...“</p> <p>„...auklėtojos mus užstodavo , bet iš kitų darbuotojų daug neteisybės ir neteisingų žodžių sulaukdavom...“</p> <p>„...labai norėjosi supratimo, bet dažniausiai likdavau nesuprasta...“</p> <p>„...dažnai būdavau įtampoje, nes bijodavau vyresnių berniukų, bet darbuotojams bijojau pasiskusti, vistiek nieko man nebūtų padėję...“</p> <p>„...nesijaučiau saugi, nelabai kam įdomūs mūsų jausmai buvo...“</p> <p>„...karatais norėjau, kad mane apkabintų, suprastų, bet dažniausiai sulaukdavau taisyklių, bausmių...“</p> <p>„...nesijaučiau suprastas...“</p> <p>„... reikia daug pagalbos išėjus iš globos namų“.</p> <p>„... ten viskas paduota ir nebuvo galimybių prisidėti prie namų ruošos ar pan. ....“.</p> <p>„...pačių pagrindų gal taip, tačiau labai daug ko trūksta“.</p> <p>„...auklėtojos stengdavosi mokindavo, bet teoriškai, praktiškai mes buvom žali...“</p> <p>“...viską padarydavo ir nusprendavo už mus, mes tik darydavom ką mums liepdavo, nemanau, kad tai mums padėjo įgyti įgūdžių...“</p> <p>„...jeigu man būtų leidę savarankiškai nuspėti susiplanuoti dienos veiklą, manau būtų buvę lengviau priimti darbuotojų patarimus ir mokymus...“</p> <p>„...dienos veikla net buvo suplanuota, įkaltas į galvą dienos veiklos planas...“</p> <p>„...atseit klausdavo mūsų nuomonės, bet padarydavo pagal administracijos norus, savarankiškai retai kada ką nusprendavo...“</p> <p>„...taigi virtuvėlės net nebuvo pas mus, buvo sodininkas</p>
--	--	---

	<p><i>Poreikių ir nuomonės išklausymas</i></p>	<p>santehnikas, stalius, viskas padaryta...“</p> <p>„...mano sesė vaikų globos namuose, tai kai pasiimu ją mokinu viską savarankiškai nuspręsti, ir valgyt daryt, nes manęs ten nieks nieko neišmokino...“</p> <p>„ Tai, kad mokydavo mus visokių įgūdžių, bet neatsižvelgdavo į mūsų norus ir poreikius, viską padarydavo ir nuspręsdavo už mus“</p> <p>„jeigu man būtų leidę savarankiškai nuspręsti susiplanuoti dienos veiklą, manau būtų buvę lengviau priimti darbuotojų patarimus ir mokymus, betgi už mus viskas buvo suplanuota minutė į minutę, nesakau, kad mūsų nieks nemokino, mokino, bet teoriškai, praktiškai už mus viskas buvo padaroma“</p> <p>„tai, kad viskas už mus buvo daroma, mus mokino, bet ne viską, tvarkytis gal ir išmokau, nuomonės ko mes norim neklausdavo...“</p> <p>“...auklėtojos stengėsi mus išklaudyti ir atsižvelgdavo į mūsų norus, bet mūsų norai nepatikdavo administracijai...”</p> <p>“...buvo dienos veikla ir gyvendavom pagal ją, daug vaikų daug nuomonių į visus neįsiklausydavo...”</p>
--	--	---



## Profesinis orientavimas vaikų globos namuose

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJA	ĮRODANTYS TEIGINIAI
<b>Profesinis orientavimas vaikų globos namuose</b>	<i>Nepakanka informacijos apie profesijos pasirinkimą, įgijimą</i> <i>Nekalbama apie realias galimybes</i>	<p>„...nežinojau, kaip ir daugelio dalykų išėjusi iš globos namų.“</p> <p>„...trūksta informacijos, kartais auklėtojos kalbėdavo apie tai, bet nepateikdavo mus suprantama kalba...“</p> <p>„... patarimai būtų nepakenkia, išėjau iš globos namų neapsisprendusi kuo noriu būti, ką dirbti, kur stoti ir .t.t. ...“</p>
	<i>Nesigilinama į individualius poreikius</i>	<p>„...ne, nes tuo metu informacijos visai nebuvo mokiausi profesinėje, nes mane ten nukreipė vaikų globos namų darbuotojai po 10 klasės, dar nebuvo išėjusi iš vaikų globos namų, jei būtų mano valia, būčiau pasirinkusi kitą profesiją...“</p>
	<i>Nesulaukiau pagalbos profesinio orientavimo procese</i>	<p>„...augant vaikų globos namuose trūksta informacijos ne tik apie profesijas, bet ir apie mokymo įstaigas kurios ruošia specialistus...“</p> <p>“...darbuotojai informacijos apie profesijas, mokyklas kurios ruošia specialistus visai neteikdavo...“</p>
	<i>Nebuvo išsamaus profesinio orientavimo proceso</i>	<p>„...informacijos kartais gaudavom, bet manau, kad nepakankamai, kartais pagalvodavau ką veiksiu užaugusi, bet net nenutuokiau, kaip įgyti norimą profesiją, manau darbuotojai turėjo mus daugiau informuoti, motyvuoti ir skatinti...“</p>
	<i>Savarankiškai sunku nuspręsti dėl ateities</i> <i>Apie profesijos pasirinkimą domėjausi savarankiškai</i>	<p>„...auklėtojos kartais kalbėdavo šia tema, bet praktiškai net neįsivaizdavau kur mokysiuosi, kaip įgysiu profesiją...“</p> <p>„...įstojusi mokintis, darbą susiradau pati, ieškojau internetu, skaičiau laikraščius skelbimus, vaikų globos namuose apie profesijos įsigijimą ar kažką panašaus mažai kalbėdavo, nors buvo pas mus socialinis pedagogas, gi galėjo su mumis dirbti...“</p>
	<i>Trūko pokalbių apie profesijos pasirinkimą</i>	<p>„...mokausi profesinėje mokykloje, nes man patarė vaikų globos namų darbuotojai, nelabai norėjau ten mokintis, bet neįsivaizdavau kur daugiau stot, dabar kai turiu daug draugų, bendrauju su įvairiais žmonėmis sužinojau apie daugelį mokyklų kurios ruošia įvairias profesijas, kai baigsiu staliaus profesija, eisiu mokintis, vadybos į Kolegiją...“</p> <p>“...kartais pagalvodavau kuo būsiu užaugusi, turėjau svajonę būti geografijos mokyto, su darbuotojais apie tai retai kabėdavau ...”</p> <p>“... kažkaip nekalbėdavau su auklėtojom ko aš sieksiu ateityje, viskas kažkaip savaime susitvarkė, bet jei būčiau gavus daugiau patarimų, gal būčiau įstojus mokintis į norimą specialybę”</p>

	<p><i>Pasimetimas profesijos pasirinkime</i></p> <p><i>Išeidamas (a) iš vaikų globos namų nežinojau nuo ko pradėti ieškoti darbo</i></p> <p><i>Nežinojau kaip parašyti CV</i></p> <p><i>Pagalbos sulaukia iš draugų</i></p> <p><i>Praktiškai nepasirengęs</i></p>	<p>“... kol buvau vaikas norėjau būti ir aktore ir šokėja, paskui mokytoje, daktare, bet pasitarti ko man siekti gyvenime neturėjau su kuo, galu gale savarankiškai nusprendžiau mokytis reklamos srityje, nežinau ar teisingai pasirinkau, gyvenimas parodys, manau vaikų globos namuose darbuotojai turėtų daugiau dėmesio skirti profesijos orientavimui...”</p> <p>“...gyvenime buvau pasimetusi, įstojau ten kur įstojau, polkas nesigailiu, nusprendžiau savarankiškai, su darbuotojais retai kalbėdavome apie mano gabumus, gebėjimus...”</p> <p>„iš dalies žinojau, kad laikraščiuose, internete, bet patarimai kaip pasidaryti CV būtų nepakenkę“.</p> <p>„Informacijos apie darbo paiešką, mažai mus suteikė vaikų globos namuose, išėjęs iš vaikų globos namų daug ko išmokau savarankiškai...“.</p> <p>“...Nelabai, buvau pasimetusi, bet paskui atsitiktinai susiradau darbelį, daug padėjo kursiokai...”</p> <p>„...auklėtojos kartais kalbėdavo šia tema, bet praktiškai net neįsivaizdavau kaip ieškoti darbo..“</p>
--	---	--

## Gebėjimų tobulinimas

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJA	ĮRODANTYS TEIGINIAI
<b>Gebėjimų tobulinimas</b>	<i>Asmeniniai gebėjimai įtakoja profesijos pasirinkimą Maža erdvė atskleisti savo gabumus</i>	<p>“...manau, kad profesiją reikia rinktis pagal savo sugebėjimus, man labai patiko piešti, įstojau mokytis kur specialybė susijusi su menu..”</p> <p>“... vaikų globos namuose labai sunku atrasti savo gabumus, maža erdvė pasireikšti asmenybei, ten kai gyvenau buvau užgniaužęs savo norus, nes dažnai už mus nusprendavo administracija ką mums daryti, manau labai reikalinga, kad kiekvienas vaikas savarankiškai pasirinktų būrelį kokį jis nori lankyti ir galėtų taip atskleisti save...”</p> <p>“...gaila, kad jaunystėje neturėjau galimybės atskleisti save, už blogą elgesį neleisdavo lankyti būrelių, vaikų globos namuose daug vaikų, suprantu darbuotojus jiems turbūt buvo sunku pastebti kiekvieno vaiko gabumus...”</p>
	<i>Tobulinti gebėjimai padeda ateityje</i>	<p>“...jeigu vaikystėje tobulini savo gebėjimus, ateitį lengviau išsirinkti profesiją pagal savo gabumus, manau tam reikalingi būreliai, kiek prisimenu lankiau įvairius būrelius ir sporto ir dailės ir muzikos, vienoje srityje kažkaip nepasireiškiau...”</p>
	<i>Gebėjimus atskleisti sunku</i>	<p>“...vaikų namuose savo sugebėjimus atskleisti sunku, nei vyno pakalt negali, nei technikos paremontuoti, nei žemės darbų nudirbt, viskas paduota ir padaryta, nebent lovos klojimo gebėjimai atsikleidžia visiems ten gyvenusiems...”</p>
	<i>Darbas svarbus mano gyvenime</i>	<p>„...tai turėtų būti svarbu kiekvienam piliečiui. O žmogui, išėjusiam iš globos įstaigos, tai ypatingai turi būti svarbu, juk tai tavo vienintelis pragyvenimo šaltinis..“.</p>
	<i>Dirbdamas realizuoji save Neatrandami gebėjimai</i>	<p>„ ...manau, kad darbas labai svarbu, todėl, kad realizuoji save...“.</p> <p>“...niekas ten nežiūrėjo, kokių mes gabumų turim, kokioje srityje turim gebėjimų, kaip nusprendavo darbuotojai dirbantys su mumis taip ir būdavo...”</p>

## Adaptacijos periodas mokykloje

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJA	ĮRODANTYS TEIGINIAI
<b>Adaptacijos periodas mokykloje</b>	<i>Pradžioje užgauliojimas</i>	„... kai reikėjo pereiti į miesto mokyklą, buvo nelengva, daug užgauliojimų, reikėjo išmokti pakovoti už save, bet po kiek laiko viskas susitvarkė, mokykloje pradėjo man patikti...“
	<i>Pamokų nelankymas</i>	„... nes ne visada galėdavau lankyti, tai būdavo visko, ir pasimušdavau, pasistumdydavau, bet laikui bėgant susiradau draugų...“
	<i>Kova už būvį</i>	„tik pradėjus mokytis, mokykloje reikėjo gerokai pakovoti už savo būvį...“
	<i>Kova už save</i>	„...pradžioje reikėjo už save pakovoti, paskui pripratau susiradau draugų...“
	<i>Atskirtis mokykloje</i>	„Man mokykloje patiko, pradžioje gal šiek tiek sunkoka buvo, buvau atsiskyrėlė, bet vyresnėse klasėse, susiradau bendraminčių, palaikė mokytojos“
	<i>Mažas draugų ratas</i>	„...mokykloje man buvo sunku, draugų turėjau mažai...“
	<i>Mokykloje kaip ir visi vaikai</i>	„...Mokykloje man patiko, nors nebuvo lengva, nesijaučiau blogai ar gerai tiesiog lankiau mokyklą kaip ir visi vaikai...“
	<i>Diskriminacijos</i>	„... į mokslus rimtai nežiūrėjau mokslai nesisekė, bet nesijaučiau išskirtas...“
	<i>Mokykla antrieji namai</i>	„... mokykla buvo antrieji mano namai...“
	<i>Klasės draugų požiūris</i>	„...labai trūko žmonių, kurie esant reikalui užstotų, bet nesijaučiau išskirtas, klasiokai manęs neignoruodavo...“
	<i>Mokykloje draugai</i>	„...man patiko mokykla, draugai, buvau linksmas, drugiškas, turėjau daug draugų, sutardavau su mokytojais...“
	<i>Gera psichologinė savijauta</i>	„...kartais mokykloje jausdavausi gerai, kartas blogai, man kažkaip nesisekė mokslai, bet su mokytojais gan gerai sutardavau, kartais nesutardavau su klasiokais, bet ne visada...“
	<i>Mokykloje nesijaučiau skriaudžiamas</i>	„Mokykloje nesutardavau su klasiokais, bet draugaudavau su kitos klasės draugais, nesijaučiau labai ignoruojamas, ar skriaudžiamas...“
	<i>Draugų palaikymas</i>	„...Patiko, nes turėjau draugų, bet nesutardavau su mokytojais...“
	<i>Savęs realizavimas Mokytojų elgesys</i>	„...Mokykloje labai patiko, buvau veikli, sutardavau su mokytojais, dalyvaudavau įvairioje užklasinėje veikloje...“
<i>Užklasinė veikla</i>	„...Mokslai nesisekė, daug draugų neturėjau, bet mokinausi, nes reikėjo, mokytojai su manimi elgėsi gražiai“	
<i>Mokytojų pagalba</i>	„... turėjau daug draugų, buvom vieningi, man mokykloje labiau patiko negu vaikų globos namuose, lankiau būrelius, mane įtraukdavo į mokyklos veiklą, jaučiausi kaip namie...“	
<i>Mokyklos renginiai koncertai</i>	„... mokykla buvo tarsi antri namai, draugai, geri mokytojai mokykloje sėdėdavau ilgai, dalyvaudavau įvairiuose būreliuose, labai daug man padėjo mokytojos...“	
<i>Draugų ratas</i>	„...man ten patiko, draugai, veikla, sekėsi mokytis, dalyvavau mokyklos rengiamuose koncertuose, olimpiadose...“	
<i>Draugų ratas</i>	„... kadangi ėjau į mokyklą su savo klasės drauge, buvau jau devintokė, mokėjau už save pastovėti. Tiems, kas mokėjo už save pastovėti, nebuvo sunku ir mokykloje patiko...“	

## Galimybių baigti vidurinę mokyklą ir tęsti mokslus vertinimas

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJA	ĮRODANTYS TEIGINIAI
<b>Galimybių baigti vidurinę mokyklą ir tęsti mokslus vertinimas</b>	<i>Reikalingas griežtumas</i>	„... mokykloje nelabai kam buvo įdomios vaikų teisės, patyriau ir užgauliojimų, bet buvo žmonių į kuriuos galėjau atsiremti, kaip pagalvoji dabar gal jų dėka esu koks esu dabar, mokykloje reikalingas griežtas žodis ir žmogus kuriuo tu gali pasitikėti...“
	<i>Reikalingas užtarimas</i>	„...buvo kas užtaria, klasė auklėtoja, kai kurie mokytojai, aišku ne visada norėdavosi, kad užstotų, bet šiuo metu aš vertinu pedagogų pagalbą, man...“
	<i>Reikalinga, pagalba sprendžiant iškilusias problemas</i>	„...labai padėdavo globos namų socialinė pedagogė, jei kas mums atsitikdavo negerai pirma nubėgdavo į mokyklą ir stengdavosi, padėti išspręsti mūsų problemas...“
		„...tekdavo išgirsti daug užgauliojimų, bet klasės auklėtoja, stengdavosi man pagelbėti, šnekėdavosi su manimi ir draugais...“
	<i>Svarbu nelikti vienam su savo problemomis</i>	„... man daug padėjo vaikų globos namų auklėtojos, turėjau ir mokslo problemų, kartais ir su draugais susipykdavau, auklėtojos eidavo į mokyklą ir padėdavo išspręsti problemas, nelikdavau vienas...“
	<i>Klasės draugų parama</i>	„... turėjau supratingą klasę, jei kas nors ką pasakydavo, mūsų ginti stodavo klasė, auklėtojas labai netoleravo, jei kas užgauliodavo, tuoj liepdavo tėvus atsivesti...“
	<i>Pedagogų pagalba, naujokui</i>	„...Pradžioje reikėjo už save pakovoti, paskui padėjo, auklėtojos, mokytojai, susiradau draugų, pritapau ir gan gerai sekėsi bendrauti...“
	<i>Pagalba sunkiose situacijose</i>	„...Neužgauliojo, mano klasė buvo draugiška, man dažnai padėdavo sunkiose situacijose socialinis pedagogas...“
	<i>Pedagogų pagalba moksluose</i>	„...Neužgauliodavo, nors kai pradėjau mokytis buvo visko, bet paskui susiradau daug draugų, kurie man padėjo pritapti, mokytojai padėdavo moksluose, neleisdavo per daug atsipalaiduoti...“
	<i>Psichologo pagalba</i>	„... nors stengiausi laikytis nuo visų nuošaliau, su viena mokytoja ir psichologe sutardavau, šie žmonės man davė daug gerų patarimų ateičiai...“
	<i>Motyvacijos trūkumas</i>	„...kaip ir minėjau, reikalingas žmogus kuris būtų autoritetas, nes mokytis motyvacijos aš visiškai neturėjau, dėka griežtų pedagogų aš studijuoju, be griežtos rankos pagalbos aš būčiau mokyklos nebaigęs...“
	<i>Nežinojimas nuo ko viską pradėti</i>	„... mokytis tingėjau ir nenorėjau, nežinojau nuo ko viską pradėti, nelabai stengėsi man kas padėti susivokti, kam tie mokslai reikalingi...“
<i>Labai rūpėjo draugai</i>	„... galėjau mokytis ir geriau, kiek prisimenu turėjau gerą atmintį, gerai sekėsi istorija, geografija, bet turbūt paauglystei pradėjo labiau rūpėti draugai negu mokslai, taip ir apsileidau...“	
<i>Reikalingas griežtas</i>	„... pradinėse klasėse mokiausi labai gerai, sekėsi	

<i>žodis</i>	lietuvių, matematika, labai mėgau piešti, bet nuo šeštos klasės, kažkas pasidarė ir mokslus apleidau, gal pritrūko griežtesnių žodžių iš darbuotojų...“
<i>Gabumai mokslui</i>	„... mokslai man visada nesisekė, nesuprantu ir dabar kam tie mokslai..“
<i>Reikalingas Patarimas</i>	„...mokykloje patiko, buvau veikli, bet gaila, kad apleidau matematikos mokslus, neįstojau ten kur norėjau, gal truputį tingėjau, o gal neturėjau kas man padėtų tą matematiką mokyti, istorija ir anglų sekėsi labai gerai...“
<i>Mokslų svarbos neįvertinimas</i>	„...tai, kad man nelabai kas padėjo, nieko aš nesupratau, gal ir neturėjau noro suprast, jei būtų kas pasakęs, kad tie mokslai labai svarbūs turbūt būčiau pasistengęs...“
<i>Trūksta motyvacijos mokslams</i>	„...kam tie mokslai, va nebaigiau gerai mokyklos ir dirbu sau, uždirbu daug daugiau negu mokslui, niekad gerai nesimokiau, auklėtojos pykdavo, bet man mokyti nepatiko...“
<i>Laiku nesuteikia</i>	„...mokiausi gan gerai, bet trūko šalia žmogaus kuris mane pastūmėtų, būčiau mokyklą pabaigusi geriau...“
<i>Pagalba</i>	„...labai svarbu šalia žmogus, kuris sugebėtų vaikui gyvenančiam vaikų globos namuose įskiepyti norą mokslams, šalia manęs toks buvo, bet ne visais patarimais jo pasinaudojau, bet ačiū auklėtojai, kad esu dabar tokia kokia esu...“
<i>Nepasitikėjimas savo jėgomis</i>	„...nesaugiai, neradau žmonių, į kuriuos galėčiau atsiremti, norint gerų mokslo pasiekimų reikia pasitikėti savimi, norint pasitikėti savimi manau reikia jaustis saugiai mokykloje,“.
<i>Saugumo jausmas mokykloje</i>	„...ne visada pasitikėjau savo jėgomis, jeigu būtų mane kas padrąsinęs, pagyręs būčiau kalnus nuvertęs, labai trūkdavo gero žodžio iš pedagogo...“.
<i>Paskatinimo svarba</i>	„...Mokykloje jaučiausi kaip antruose savo namuose, gal dėl to, kad pedagogai kurie dirbo su manimi mane padrąsindavo, užrašydavo į renginius, jaučiausi reikalinga, tai davė pasitikėjimo savimi...“
<i>Renginių , užklasinės veiklos svarba</i>	„Gerai, nebuvau kažkokia išskirtinė, niekas net nepasakydavo, kad esu iš vaikų globos namų. Galbūt dėl to, kad klasės klimatas buvo geras, nesijausdavau pilka pelytė...“.
<i>Tinkamas klimatas mokykloje</i>	„...pirmomis savaitėmis mokykloje jaučiausi blogai neturėjau draugų, mokytojai į mane kreivai žiūrėjo nepasitikėjau savimi, paskui man pradėjo gerai sektis moksluose, susiradau daug draugų, mokykloje man pradėjo labai patikti, kartais net nenorėdavau grįžti į vaikų globos namus iš mokyklos..“
<i>Gera pažanga moksluose</i>	„... mokykloje jaučiausi gerai, manimi pasitikėjo draugai, mokytojai, auklėtojai, o tai labai svarbu formuojantis asmenybei...“
<i>Pastangos siekiant gerų rezultatų</i>	„...kai pradėjau mokyti jaučiausi ne kaip, buvau nedrąsi tyli pelytė, paskui mokykla man patiko, mane palaikė klasiokai mokytojai, kartais net nenorėjau iš mokyklos grįžti į vaikų globos namus, mokykloje mane daugiau vertino, jausdavausi labiau pasitikinti savimi...“

<p><i>Pasitikėjimas savo jėgomis</i></p> <p><i>Aplinkiniu pagalba Mokytis sekėsi</i></p> <p><i>Nuo mokslų priklauso ateitis</i></p> <p><i>Nelabai supratau mokslų svarbą</i></p> <p><i>Išsilavinimas svarbus norint susirasti darbą</i></p> <p><i>Mokslai svarbu siekiant</i></p> <p><i>Išsilavinimo</i></p> <p><i>Nežiūrėjau į mokslus rimtai</i></p> <p><i>Pasikliovimas savo gebėjimais</i></p> <p><i>Papildomi užsiėmimai</i></p>	<p>“...mokykloje jaučiausi nesaugiai, man ten nepatiko, nieks manęs nepaskatindavo, neužtardavo, tik su psichologu, ir auklėtoja sutardavau, jų dėka kartais įgaudavau pasitikėjimo savimi, susikaupdavau ...“</p> <p>„...mokytis man buvo svarbu, ir, ačiū dievui, man tai sekėsi...“.</p> <p>„... nes nuo to priklausys ateitis, nors tai žinojau, bet nelabai stengiausi, bet mokyklą pabaigti man pavyko...“.</p> <p>„, mokslai tai ateitis, dabar jau tai žinau, bet kai mokinausi nelabai supratau kam tie mokslai, bet kiek įmanydama stengiausi, mokyklą baigiau...“</p> <p>...kadangi galimybės kitokios darbo atžvilgiu, išprusimas svarbus...“.</p> <p>„...pradžioje nesistengiau, paskui pamačiau, kad kuo geriau mokausi tuo daugiau draugų turiu, ir turėjau tikslą, studijuoti, man pavyko šiuo metu studijuoti ...“</p> <p>„...man kažkaip sekėsi, nors nelabai stengiausi, gal trūko noro, bet pabaigt mokyklą buvo svarbu, norėjau kur nors mokytis toliau...“</p> <p>„...stengiausi, norėjau studijuoti, po dešimtos klasės norėjau mokytis gimnazijoje, todėl ir labai stengiausi, man pavyko mokinausi gimnazijoje, po 12 klasės pradėjau studijuoti, manau mokslas būtinas...“</p> <p>„...mokytis nenorėjau, todėl, kad nežvelgiau į tai rimtai, o gal dėl to, kad neturėjau galimybių, nelabi, kas stengėsi man padėti...“.</p> <p>„...man nebuvo svarbu gerai mokytis, mokiausi tiek, kiek galėjau...“.</p> <p>„...man mokslai nebuvo svarbu, nes mokytis neturėjau gabumų, gal, jeigu kas papildomai būtų užsiėmęs su manimi, bučiau mokslus pamėgęs, manu nepasitikėjau savo jėgomis ...“</p>
---	---

## Profesijos orientavimo mokykloje vertinimas

DIAGNOSTINĖ SRITIS	KATEGORIJA	ĮRODANTYS TEIGINIAI
Profesijos orientavimo mokykloje vertinimas	<i>Nerūpėjo ateitis</i>	„...nes mokslai man buvo nesvarbu, tuo metu net negalvoja apie ateitį, man svarbu buvo draugai, dviratis, pramogos...“.
	<i>Be išsilavinimo įmanoma susirasti darbą</i>	„...negalvojau, man nebuvo svarbu, kam mokytis profesijos, jeigu be mokslų irgi gali dirbti...“  “...tuo metu man buvo svarbu, mano aplinka, apie ateitį aš negalvojau gyvenau šia diena, manau gyvenant vaikų globos namuose sunku galvoti apie ateitį, nes augti dideliame kolektyve, tave ugdo daug darbuotojų ir visų nuomonės skirtingos..” „... tuo metu negalvojau, ką veiksiu, nes net nežinojau, kas išvis manęs laukia gyvenime..“.
	<i>Mažai informacijos</i>	„...jau 10 kl. buvau nusprendusi, kokią profesiją pasirinksiu, bet gaila, kad mažai informacijos turėjau kur gali studijuoti, kokioje srityje man reikės stengtis, kad ištočiau mokintis į norimą specialybę..“.
	<i>Nedaug gilinamasi į individualius vaikų poreikius ir nors</i>	„...norėjau būti geriausia. Bet tuo metu dar aiškiai nebuvau numačiusi kuo noriu būti“. „... svajojau tapti aktore, bet mokytoja pasakė, kad tarmė negera, paskui planavau stoti į policijos akademiją, bet nepavyko, nes buvau pasirinkusi ne tuos egzaminus mokykloje...“. „...svajojau būti geografijos mokytoja, bet neturėjau pakankamo informacijos kur studijuoti, kokius egzaminus laikyti, kokius dokumentus į universitetą vežti, buvau žalia išėjusi iš vaikų globos namų..“ „...nelabai galvojau tuo metu, informacijos jokios neturėjau“
	<i>Nėra plataus ir išsamaus profesinio orientavimo proceso</i>	„...Taip galvojau apie įvairias profesijas, bet buvau pasimetusi, vieną dieną norėjau būti teisininke, kitą dieną mokytoja, ekonomiste ir t.t.“